T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEFSİR ANA BİLİM DALI

BEYÂNÎ TEFSİR METODU: ÂİŞE ABDURRAHMAN ÖRNEĞİ

HAYRETTİN SÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Duran Ali YILDIRIM

TEMMUZ - 2025

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BEYÂNÎ TEFSİR METODU: ÂİŞE ABDURRAHMAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hayrettin SÖNMEZ

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılması ve yorumlanması, İslam düşüncesinin en temel ve sürekli gündemde olan meselelerinden biri olmuştur. Bu bağlamda tarih boyunca çeşitli tefsir yöntemleri geliştirilmiş, özellikle beyânî tefsir yaklaşımı, Kur'ân'ın dilsel ve edebi yönünü merkeze alan özgün bir yöntem olarak dikkat çekmiştir. Çalışmamızda, beyânî tefsir metodunun teorik zeminini ve uygulamadaki yansımalarını, modern dönemin öne çıkan müfessirlerinden Âişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti'nin yorumculuğu çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır.

Arap dili ve edebiyatı alanındaki derin ilmi birikimiyle öne çıkan Âişe Abdurrahman, Kur'ân metninde lafız-anlam ilişkisini titizlikle analiz etmiş ve beyânî sanatların tefsirdeki rolüne güçlü bir şekilde dikkat çekmiştir. Bu tezde, müellifenin beyânî yöntemi nasıl tanımladığı, bu yöntemi tefsirinde nasıl hayata geçirdiği ve tefsir ilmine kazandırdığı özgün katkılar sistematik bir biçimde incelenmiştir.

Kur'ân'ı anlama çabası, tarih boyunca pek çok alim tarafından sürdürülen yoğun bir gayret olmuştur. Ancak klasik tefsir literatürüne bakıldığında müfessirlerin neredeyse tamamının erkeklerden oluştuğu göze çarpmaktadır. Hz. Âişe'nin katkıları dışında, yakın zamana dek kadın bir müfessirin sistematik bir tefsir çalışmasıyla ön plana çıktığına nadiren rastlanmaktadır. 20. yüzyılda bu tablo değişmeye başlamış; beyânî tefsir metodunun kurucusu sayılan Emin el-Hûlî'nin (ö. 1386/1966) etkisiyle hem eşi hem de öğrencisi olan Âişe Abdurrahman (ö. 1419/1998), bu yöntemi geliştirerek "*beyânî tefsir*" adı altında yeni bir metodolojik yaklaşım ortaya koymuştur. Böylece onun çalışmaları, sadece tefsir geleneğine yeni bir boyut kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda kadınların da bu alanda eser verebileceğini somut olarak ortaya koymuştur.

Bu tez, Âişe Abdurrahman'ın kaleme aldığı *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eser ekseninde şekillenmektedir. Çalışma, bir giriş, üç ana bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi ve sınırlılıkları üzerinde durulmuş; birinci bölümde beyânî tefsirin doğuşu ve gelişimi, ikinci bölümde Âişe Abdurrahman'ın hayatı, ilmi şahsiyeti ve kaleme aldığı eserler, üçüncü bölümde

metodu, beyânî tefsirin genel özellikleri, müellifenin tefsir yöntemi ve bu yöntemin uygulanışına dair örnek analizlere yer verilmiştir.

Bu çalışmanın, beyânî tefsir metoduna dair literatüre katkı sağlaması ve gelecekte yapılacak araştırmalara zemin teşkil etmesi temennisiyle, mevcut eksikliklerin tamamen tarafıma ait olduğunu özellikle belirtmek isterim. Araştırma süreci boyunca bilgi ve tecrübesini esirgemeyen, her aşamada destek olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Duran Ali Yıldırım'a en içten şükranlarımı sunarım. Çalışma bizden, tevfik Allah'tandır.

Hayrettin SÖNMEZ

Temmuz-2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
İÇİNDEKİLER i
KISALTMALAR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
GİRİŞ 1
1. Araştırmanın Konusu 1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı 1
3. Araştırmanın Yöntemi 2
4. Araştırmanın Sınırlılıkları 2
5. Literatür Özeti 3
1. BÖLÜM: BEYÂN İLMİ VE GELİŞİMİ 5
1. Beyân Kavramının Tahlili 5
1.1. Beyânın Lügat Anlamı 5
1.2. Beyânın Terim Anlamı 6
1.3. Beyânın Kur'ân'daki Anlamı 7
1.4. Beyânın Hadisteki Anlamı 8
2. Beyânî Tefsir 9
2.1 Beyânî Tefsirin Tarihi Seyri 10
2.1.1. Hz. Peygamber Dönemi 11
2.1.2. Sahabe Dönemi 13
2.1.3. Tâbiûn Dönemi 16
2.1.4. Tedvin ve Tedvin Sonrası Dönem 17
3. Dilbilimsel Tefsir 24
4. Edebi Tefsir 25
2. BÖLÜM: ÂİŞE ABDURRAHMAN'IN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ 27
2.1 Hayatı 27
2.1.1. Doğumu ve Ailesi 27
2.1.2. Eğitim Hayatı 29
2.2. İlmi Kişiliği 31
2.3. Eserleri 33

2.3.1. Dil, Tefsir ve Edebiyat İle İlgili Eserleri; 33
2.3.2. İslam Kültürü ve İslam Düşünce İle İlgili Eserleri 39
2.3.3. Tarih ile İlgili Eserleri 40
2.2.4. Hz. Peygamber ve Aile Fertleri İle İlgili Eserleri 41
2.3.5. Diğer Eserleri 42
3. BÖLÜM: ÂİŞE ABDURRAHMAN'IN ET-TEFSÎRÜ'L-BEYÂNÎ VE UYGULANIŞI **44**
3.1. Et-Tefsîrü'l-Beyânî ve Metodu **44**
3.1.1. Tefsirinin Amacı 44
3.1.2. Tefsirinin Metodu 45
3.1.3. Beyânî Tefsir ile İlgili İlkeleri 49
3.1.4. Tefsirinin Temel özelikleri 52
3.2. et-Tefsîrü'l-Beyânî'de Tefsir Yöntemleri **55**
3.2.1. Lafız ve Üslûbun İncelenmesi 55
3.2.1.1. Vahyin Ayrıntıya Girmediği Konulara Örnekler 55
3.2.1.2. Kur'an Kelimelerinin Anlamlandırılmasına İlişkin Örnekler 57
3.2.1.3. İşârî Yorumlara Yaklaşımı 62
3.2.2. Sûre Başları ve Harflerin Sırları 64
3.2.2.1. Kur'an'daki Yeminler Hakkındaki Görüşleri 64
3.2.2.2. Hurûf-u Mukattaa' Hakkındaki Görüşleri 69
3.2.2.3. Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle İlgili Görüşleri 70
3.2.2.4. Kur'an'da Bazı Kelimelerin "Eşanlamlı / Müteradif" Oluşu 73
3.2.3. Kur'ân'ın Genel Bağlamı Çerçevesinde Anlamın Belirlenmesi 75
3.2.4. Âişe Abdurrahman'ın Beyânî Tefsir Örnekleri 77
3.3. Âişe Abdurrahman'ın Tefsircilere Yönelik Bazı Eleştirileri **81**
3.4. Âişe Abdurrahman'a Yönelik Eleştiriler **83**
SONUÇ **87**
KAYNAKÇA **89**
ÖZGEÇMİŞ **95**

KISALTMALAR

b. : Oğlu

bk. : Bakınız

bs : Baskı

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

H.N : Hadis Numarası

h. : Hicri

Hz. : Hazreti

İSAM : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Arastırmaları Merkezi

ö. : Ölüm Tarihi

s. : Sayfa

ss. : Sayfa Sayıları (Aralık)

T.C : Türkiye Cumhuriyeti

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

ts : Tarihsiz

thk. : Tahkik eden

m. : Miladi

vb. : ve benzeri

vd. : ve devamı

vs. : ve saire

y.y. : Baskı yeri belirtilmemiş

ÖZET

Başlık: BEYÂNÎ TEFSİR METODU: ÂİŞE ABDURRAHMAN ÖRNEĞİ

Yazar: Hayrettin SÖNMEZ

Danışman: Doç. Dr. Duran Ali YILDIRIM

Kabul Tarihi: 31.07.2025 **Sayfa Sayısı: 100**

Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında lafız ve anlam bütünlüğünü esas alan beyânî tefsir yöntemi, İslâm düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, söz konusu yöntemin temel özellikleri ve çağdaş dönemdeki bir temsilcisi olarak Âişe Abdurrahman'ın (Bintü'ş-Şâti) tefsir anlayışı ele alınmıştır. Âişe Abdurrahman, Arap dili ve edebiyatındaki derin birikimi sayesinde Kur'ân'ın dilsel inceliklerini ön plana çıkaran özgün bir yorum tarzı geliştirmiş; özellikle metnin edebi yapısı ve beyânî sanatları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Tezde, öncelikle beyânî metodun tarihsel arka planı, temel ilkeleri ve gelişim süreci incelenmiş; ardından Âişe Abdurrahman'ın yöntem anlayışı, eserlerinden seçilen örneklerle ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Bu çerçevede onun Kur'ân'a yaklaşımı, klasik tefsir literatürü ile olan ilişkisi ve modern tefsir çalışmaları içerisindeki yeri tartışılmıştır.

Sonuç olarak, Âişe Abdurrahman'ın beyânî tefsir metodunu hem gelenekten beslenen hem de çağdaş ihtiyaçlara cevap arayan bir yaklaşımla yorumladığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle onun tefsir anlayışı, beyânî yöntemin modern dönemde uygulanabilirliğine dair dikkate değer ve özgün bir örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Beyânî Metot, Âişe Abdurrahman, Bintü'ş-Şâti, Dil ve Edebiyat.

ABSTRACT

Title of Thesis: BEYÂNÎ TEFSİR METODU: ÂİŞE ABDURRAHMAN ÖRNEĞİ

Author of Thesis: Hayrettin SÖNMEZ

Supervisor: Doç. Dr. Duran Ali YILDIRIM

Accepted Date: 31.07.2025 **Number of Pages: 100**

The declarative exegesis method, which prioritizes the integrity of wording and meaning in understanding the Quran, holds a significant place in Islamic thought. This study examines the fundamental characteristics of this method and the exegetical approach of Aisha Abd al-Rahman (Bint al-Shati), a contemporary representative. Drawing on her extensive knowledge of Arabic language and literature, Aisha Abd al-Rahman developed a unique style of interpretation that emphasizes the linguistic subtleties of the Quran, focusing particularly on the text's literary structure and declarative arts.

This thesis first examines the historical background, fundamental principles, and developmental process of the declarative method. Then, Aisha Abd al-Rahman's methodology is analyzed in detail with examples selected from her works. Within this framework, her approach to the Quran, its relationship with classical exegetical literature, and its place within modern exegetical studies are discussed.

In conclusion, it has been determined that Aisha Abdurrahman interpreted the declarative method of interpretation with an approach that draws on tradition while simultaneously seeking to address contemporary needs. In this respect, her understanding of interpretation offers a remarkable and original example of the applicability of the declarative method in the modern era.

Keywords: Quran, Commentary, Explanatory Method, Aisha Abdurrahman, Bintush-Shati, Language and Literature.

GİRİŞ

Kalemle yazmayı öğreten, ilmin kaynağı ve âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'ya hamd; O'nun sevgili elçisi Hz. Muhammed'e, ailesine, ashabına ve onun izinden yürüyen tüm müminlere salât ve selam olsun.

Kur'ân-ı Kerim, insanlar için iman esaslarını belirleyen, ruhlara şifa veren, ahlaki ilkelere yön veren ve edebi zevki besleyen yüce bir ilham kaynağıdır. O, Arap dili açısından bakıldığında, lafız ve anlam bakımından eşsiz bir mucize, beyân sanatının doruk noktası ve edebiyatın erişilmez örneği olarak kabul edilmektedir.[1] Bu nedenle, Kur'ân'ın ifade gücünü, üslup inceliklerini ve beyânî sırlarını kavramak isteyen her Müslüman, onunla sürekli ve derinlikli bir ilişki kurmakla mükelleftir.

İslam ilim geleneğinde tefsir ilmi, diğer ilim dallarından farklı olarak doğrudan Kur'ân'ı anlama ve açıklama gayesi taşımıştır. Bu anlayış, tarihsel süreç içinde çeşitli yöntemlerin gelişmesini sağlamış; zamanla toplumsal, kültürel ve düşünsel dönüşümlere paralel olarak tefsir usulleri de farklılaşmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan önemli yöntemlerden biri de beyânî tefsir metodudur.

Modern dönemde ortaya konan bu yaklaşım, özellikle Kur'ân'ın dilsel ve edebi boyutuna odaklanarak, lafız ile anlam arasındaki güçlü ilişkiyi çözümlemeye yönelmiştir. Beyânî tefsir yönteminin temelleri, 20. yüzyılın başlarında Mısırlı düşünür ve eğitimci Emin el-Hûlî (ö. 1385/1966)[2] tarafından atılmış, onun öğrencisi ve aynı zamanda eşi olan Âişe

---

[1] Aişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm* (Kahire: Darü'l-Ma'arif, ts.), I,13; Aişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, çev. Ertuğrul Özalp - Prof. Dr. Ömer Aydın (İstanbul, 2015), 9.

[2] Hulusi Kılıç, "Hûlî, Emîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998). Emîn el-Hûlî, Mısır'da Menûfiye'nin Üşmûn kasabasına bağlı Şûşây köyünde doğdu. Bazı kaynaklarda nisbesi "Havlî" olarak da geçmektedir. İlk öğrenimine Kahire'de dayısının yanında başladı. Çeşitli medreselerde okuduktan sonra Medresetü'l-kazâi'ş-şer'î'ye girdi. Burada öğrenci iken 1919'da İngiliz idaresine karşı yapılan halk ayaklanmasına katıldı. 1920'de bu okuldan mezun oldu ve aynı yıl hoca olarak göreve başladı. Ayrıca okulun çıkardığı derginin başına getirildi. Üç yıl sonra Roma elçiliğine imam olarak gönderildi, ardından Berlin elçiliğinde aynı görevi sürdürdü. 1927'de Mısır'a döndü ve Ezher Üniversitesi'nde görev aldı. Bir yıl sonra Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne geçti. Burada müderris yardımcılığı, doçentlik ve profesörlük yaptı; ayrıca Arapça ve Doğu Dilleri Bölümü başkanlığı ile fakülte dekanlığı görevlerinde bulundu. 1953'te Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye'ye teknik danışman oldu. Daha sonra Eğitim Bakanlığı Kültür İşleri Genel Müdürlüğü görevini yürüttü ve 1955'te emekliye ayrıldı. 1961'de Kahire Arap Dil Akademisi'ne üye seçildi. Hûlî, uluslararası pek çok toplantıya Mısır'ı temsilen katıldı. Öğrencilerinin 1956'da çıkarmaya başladığı el-Edeb dergisinin başyazarlığını vefatına kadar sürdürdü. Âlim ve araştırmacı yazar Âişe Abdurrahman (Bintü'ş-Şâti) ile evliydi. 9 Mart 1966'da Kahire'de vefat etti ve doğduğu köy olan Şûşây'a defnedildi.

Abdurrahman Bintü'ş-Şâti[3] tarafından ise sistematik hale getirilmiştir. Âişe Abdurrahman, bu yöntemi yalnızca uygulamakla kalmamış; aynı zamanda teorik temellerini güçlendirmiş ve *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*[4] eseriyle yeni bir tefsir ufku açmıştır.

Âişe Abdurrahman, yalnızca bir edebiyatçı veya akademisyen değil; aynı zamanda Kur'ân'a edebi-estetik duyarlılıkla yaklaşan, klasik mirası modern yorum teknikleriyle harmanlayan özgün bir müfessirdir. Onun Kur'ân'a yaklaşımı, Arap dilinin zenginliğini ve metnin iç tutarlılığını merkeze alarak hem lafzi hem de manevi derinliği yakalama çabasına dayanır. Özellikle beyânî tefsir metodu aracılığıyla Kur'ân'ın edebi yapısını yeniden yorumlama ve anlama gayreti, onu çağdaş tefsir literatüründe farklı bir konuma yerleştirmiştir.

Bu tezde, beyânî tefsir metodunun tarihi arka planı, temel prensipleri ve metodolojik özellikleri ele alınmakta; sonrasında Âişe Abdurrahman'ın bu yöntemi nasıl tanımladığı, nasıl uyguladığı ve ne gibi katkılar sunduğu incelenmektedir. Amacımız, bu yöntemin onun tefsir anlayışında nasıl biçimlendiğini ortaya koymak ve bu çerçevede Kur'ân yorumculuğuna getirdiği özgün katkıları değerlendirmektir. Aynı zamanda, klasik tefsir geleneği ile modern düşünce arasında kurulan anlam köprüsünü tespit ederek, kadın bir müfessirin çağdaş tefsir ilmindeki yerini ve etkisini yeniden düşünmeyi hedeflemekteyiz.

---

[3] Şükran Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/1/ 57-59. Bintü'ş-Şâtıʾ, sahilin kızı demektir. Âişe Abdurrahman, bu lakabı ileride de değinileceği üzere gazete yazılarında ve romanlarında müstear isim olarak kullanmıştır. Tamlamadaki "şâtıʾ" kelimesi, onun çocukluluk hayatını geçirdiği Nil Nehri'nin Dimyat'taki sahilini ifade etmektedir.

[4] Eser, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, adıyla Ertuğrul Özalp-Prof. Dr. Ömer Aydın tarafından Türkçeye tercüme edilerek İşaret Yayınları tarafından basılmıştır.

1. Araştırmanın Konusu

Çağımızda Kur'ân'ın tefsiri noktasında çalışmalara önemli katkıda bulunan kadın alimlerden olan Âişe Abdurrahman'ın tefsiri büyük önem arz etmektedir. Âişe Abdurrahman Mısır'da yaşamış ve son dönemde ilmi faaliyetler göstermiş önemli bir tefsircidir. Sadece dini alanda değil, toplumu ilgilendiren konularda da çalışmalar yapmış ve yaşadığı dönemde eserleriyle İslam alemine katkı sağlamıştır. Âişe Abdurrahman'ın edebi tefsir özelliği gösteren ve tümevarım metoduyla kaleme aldığı *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* isimli eseri onun aynı zamanda dilci bir şahsiyet olduğunu da gösterir. Eserinde beyânî tefsir akımının ilkeleri doğrultusunda konu bütünlüğü olduğunu düşündüğü sûreleri ele almıştır.

Bu çalışmada, Âişe Abdurrahman'ın eşi Emin el-Hûlî tarafından temellendirilen ve kendisi tarafından sürdürülen beyânî tefsir anlayışı, müfessirenin *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eseri çerçevesinde ele alınacak; söz konusu beyânî tefsir metodunun işleyişi ve önemi tespit edilerek incelenecektir.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Âişe Abdurrahman, Arap dili ve edebiyatındaki derin birikimiyle Kur'ân tefsirine özgün bir katkı sunmuş, özellikle beyânî tefsir yöntemiyle öne çıkmıştır. Onun tefsir anlayışı, lafız ile anlam arasındaki sıkı ilişkiyi esas alarak Kur'ân'ın dilsel mucizesini açıklamayı hedefler. Bu bağlamda edebi sanatlar (beyân, bedî', me'ânî), kelime seçimi, cümle yapısı ve kıraat farklılıkları gibi unsurları merkeze alarak âyetlerin içerdiği anlam zenginliğini ortaya koyar.

Âişe Abdurrahman'ın *et-Tefsîrü'l-Beyânî* adlı eseri, klasik tefsir geleneğini çağdaş dilbilimsel yaklaşımlarla buluşturmuş; böylece hem Kur'ân'ın edebi yönünü ön plana çıkarmış hem de çağdaş okuyucu için anlaşılır ve estetik bir tefsir yöntemi geliştirmiştir. Bu yönüyle onun beyânî tefsiri, Kur'ân'ın lafzî ve manevî yönleri arasında kurduğu denge, özgün yaklaşımı ve ilmi titizliğiyle alanda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Ayrıca, kadın bir müfessir olarak klasik tefsir geleneğine yeni bir perspektif kazandırması açısından da dikkat çekicidir.

Bu çalışma, söz konusu eseri merkeze alarak beyânî tefsir metodunun işleyişini ve tefsir ilmine sağladığı katkıları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Böylece, hem beyânî yöntemin çağdaş tefsir anlayışındaki yeri hem de Âişe Abdurrahman'ın bu alandaki özgün katkısı ortaya konulacaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, tefsir ve beyân ilmine dair eserler öncelikli olmak üzere, konuyla ilişkili literatür titizlikle incelenmiştir. Araştırmanın temelini, Âişe Abdurrahman'ın *et-Tefsîrü'l-Beyânî* eseri oluşturmaktadır. Bu eser baştan sona titizlikle incelenmiş; metindeki dilsel çözümlemeler, yapılan atıflar ve beyânî sanatlara dair örnekler belirlenerek ilgili başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmeler sırasında, müellifenin Kur'an'a yaklaşımında lafiz-anlam ilişkisine verdiği önem, dilsel ve edebi yönüyle âyetleri yorumlamadaki metodu ve bu yöntemin onun diğer eserlerine yansımaları da göz önünde bulundurulmuştur. Dolayısıyla çalışmada tarama ve tümevarım yöntemleri birlikte kullanılarak Âişe Abdurrahman'ın beyânî tefsir metodunun yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Âişe Abdurrahman'ın tefsir anlayışını *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eseri çerçevesinde ele almakla sınırlıdır. Çalışmada özellikle beyânî tefsir metodunun teorik temelleri ve bu metodun söz konusu eserdeki uygulamaları incelenmiştir. Dolayısıyla müfessirenin diğer ilmi faaliyetleri, sosyal ve edebi çalışmaları veya farklı disiplinlerdeki katkıları bu araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Ayrıca araştırma, Abdurrahman'ın eserinde yorumladığı sûrelerle sınırlı olup, Kur'ân'ın tamamına dair bir değerlendirme yapılmamıştır. İncelemeler, ilgili metodun işleyişi, üslup ve dilsel yaklaşımı üzerine odaklanmış; eserin çağdaş tefsir hareketleriyle mukayesesi ise yalnızca gerekli görülen ölçüde ele alınmıştır.

5. Literatür Özeti

Tez hazırlanırken Âişe Abdurrahman hakkındaki bilgiler için *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm, el-Kur'ân ve Kadâya'l-İnsân, Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, İbn Mazûr'un *Lisânü'l-Arab* ve el-İsfahânî'nin *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân* eserlerden kelime anlamları için yararlanılmıştır. Tezde yer verilen âyetlerin mealleri, Hayreddin Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2020, baskısından yararlanılmıştır.

Türkiye'de Âişe Abdurrahman'ın Bintü'ş-Şâti eserleri, kişiliği ve İslam dünyasındaki yeri üzerine çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu tezlerden ilki, Mehmet Akif Koç tarafından 1996 yılında hazırlanan *Âişe Abdurrahman ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri* başlıklı yüksek lisans tezidir. Bu çalışma, Abdurrahman henüz hayattayken yapılmış ve araştırmacının kendisiyle birebir görüşmelerine dayandığı için temel kaynak niteliği taşımaktadır.

Daha sonraki yıllarda farklı yönleriyle incelemeler yapılmıştır. Lütfiye Terzi Özer 2010'da *Kadının Tefsir İlmindeki Yeri: Âişe Abdurrahman ve Zeynep Gazâlî Örneği* adlı tezinde, Abdurrahman'ı kadın müfessirler bağlamında ele almıştır. Zehra Çelik 2016'da hazırladığı *Bintü'ş-Şâtı Âişe Abdurrahman'ın Hayatı, Eserleri ve Nisâü'n-Nebî Adlı Kitabının Tahlil ve Tenkidi* başlıklı tezinde, özellikle onun Nisâü'n-Nebî adlı eserini incelemiştir. 2019'da Burhan Çetin, *Âişe Abdurrahman'ın Hayatı ve Vekûdu'l-Ğadâb Adlı Eserinin Tahlili* çalışmasıyla onun farklı bir eserine odaklanmıştır. Son olarak, Feyza Şimşek 2021'de *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebi Tefsir Yöntemi* başlıklı tezinde, Abdurrahman'ın edebi tefsir yaklaşımını incelemiştir. Bu tezler, Âişe Abdurrahman'ın hem şahsiyetini hem de eserlerini farklı açılardan ele alarak onun İslam ilimlerindeki önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de Âişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti üzerine halen devam eden akademik çalışmalar da bulunmaktadır. Bu tezler onun edebi yönünü, tefsir anlayışını ve Arap dili alanındaki katkılarını farklı açılardan ele almaktadır. Şeyma İnceler, *Âişe Abdurrahman Bint eş-Şati'nin Edebi Kişiliği ve Lugatuna ve'l-Hayat Adlı Eserinin İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezinde, Abdurrahman'ın edebi kişiliğini ve dil üzerine yaptığı çalışmalarını değerlendirmektedir. Meryem Işıker, Âişe Abdurrahman'ın *"et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-*

Kur'âni'l-Kerîm" Adlı Eserinde Tefsir Metodu başlıklı yüksek lisans tezinde, onun beyânî tefsir yaklaşımını incelemektedir. Derya Kayabaş, *el-İ'câzü'l-Beyânî li'l-Kur'ân Adlı Eserinden Hareketle Âişe Abdurrahman'ın İ'câzü'l-Kur'ân Anlayışı* konulu yüksek lisans tezinde, onun Kur'ân'ın i'câzı hakkındaki görüşlerini araştırmaktadır. Betül Kıray ise doktora seviyesinde *hazırladığı Âişe Abdurrahman'ın Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları* başlıklı tezinde, onun Arap dili ve edebiyatındaki yeri ve katkılarını ele almaktadır. Bu devam eden çalışmalar, Âişe Abdurrahman'ın hem edebiyat hem de tefsir alanında ne kadar geniş bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

1. BÖLÜM: BEYÂN İLMİ VE GELİŞİMİ

1. Beyân Kavramının Tahlili

1.1. Beyânın Lügat Anlamı

"البيان" Beyân kelimesi, sözlükte açığa çıkmak,[5] kapalılığı gidermek ve açıklamak[6] anlamlarına gelir. "Beyân" sözcüğü, "açık oldu" manasındaki **"بان"** kökünden türemiştir ve "kendisiyle delâletin tam olarak gerçekleştiği şey" demektir. [7] Buna göre beyân, bir şeyin açıkça ortaya çıkması, belirginleşmesi ve anlaşılır hâle gelmesi anlamlarını taşır.[8] Ayrıca herhangi bir nesneyi veya manayı ayrı, açık, belirgin, aşikâr, net ve anlaşılır kılan vasıtaya da beyân adı verilir.[9] İzhar edilmek istenen anlamı açığa çıkarma özelliği sebebiyle kelâm, yani söz, beyân olarak isimlendirilmiştir.[10] Bu çerçevede beyân, bir şeyi açıklamak, ortaya koymak ve açığa kavuşturmak şeklinde tarif edilebilir. İnsan da kendi maksadını ve meramını ifade edebilmek için beyânı kullanır.

Bu konu ile ilgili Yüce Allah şöyle buyuruyor: ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ "*Sonra onu anlatmak (açıklamak) elbette bize aittir.*)"[11] بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ۗ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ "*O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik."*[12] Her iki âyette beyân kelimesi açıklamak, anlatmak anlamında kullanılmıştır. Kur'ân'ın dilinde beyân kavramı hem ilahi mesajın açıklığına hem de insanın bu açıklığı kavrama yetisine işaret eder. Nitekim Rahman Sûresi'nde şöyle buyrulur: *"Ona (insana) beyânî öğretti*."[13] Bu âyet, insanın hem konuşma hem de anlam

---

[5] Ebû'l-Ḳâsım el-Ḥuseyn b. Muḥammed er-Râğıb el-Işfehânî, *el-Mufredât fî Ğarîbi'l-Ḳurʾân*, thk. Ṣafvân ʿAdnân ed-Dâvûdî (Dımaşk; Beyrut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 1412), 156; Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Beyân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/22-23.

[6] Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Şâdır, 1414), "byn", 13/68.

[7] Sıla İskeçeli, *İsmail Hakkı Bursevi'nin Ruhu'l-Beyan Tefsirinin Kur'an İlimleri Bağlamında Değerlendirilmesi* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 58; Hacımüftüoğlu, "Beyân", 6/22-23.

[8] Ebû'lĶāsım Hüseyn b. Muḥammed b. er-Râġıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳurʾân* (Beyrut: Dâru'l-Kalem- Dâru'ş- Şamiyye, 1412), 107.

[9] İzzet Marangozoğlu, "Beyânî Tefsirin Doğuşu ve Gelişimi", *Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 2 (2016), 11-39.

[10] İzzet Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği* (Gece Kitaplığı, 2020), 19.

[11] el-Kıyame, 75/19.

[12] el-Nahl, 16/44.

[13] el-Rahman, 55/4.

üretme kapasitesinin Allah tarafından verildiğini ve bunun beyânla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Ayrıca Arap belâgatında, "beyân", üç temel edebi sanat (meânî, beyân, bedî') arasında özel bir yere sahiptir ve anlamın netliğini, mecazın açıklığını, teşbih ve kinayenin derinliğini ifade eder. Dolayısıyla beyân, sadece kelimelerin değil, mana ilişkilerinin de sanatkârane biçimde sunulması diyebiliriz.

1.2. Beyânın Terim Anlamı

Beyân, kastedilen şeyi en beliğ ve uygun lafızla ortaya koymak şeklinde tanımlanmıştır.[14] Câbirî ise beyânı, "ayırma ve açığa çıkarma" olarak tarif eder; bir düşünce sistemi olarak ise "ayrı ve açık olma" anlamını ifade ettiğini belirtir.[15] Bu yönüyle beyân, yalnızca anlatma veya tebliğ faaliyetlerinde kullanılan unsurları değil; aynı zamanda anlama, öğrenme ve genel olarak düşünme süreçlerini gerçekleştiren araçları da kapsayan kuşatıcı (câmi') bir kavramdır.[16]

Beyânın özü, ister sözle ister fiille meydana gelsin, ortaya çıkan herhangi bir şeyin muradını açıklığa kavuşturmaktır. Bunun en mükemmel biçimi ise, kastedilen anlamı açık, etkileyici ve uyumlu bir üslupla ifade etmektir.[17] Başka bir ifadeyle beyân, müşkil veya müteşâbih nasların, anlamı kapalı lafızlarını açıklığa kavuşturan kelime yahut sözlerdir.[18]

Edebiyat terimi olarak beyân, manayı ifade etmede lafzı açıklığa kavuşturmayı sağlayan melekeyi kazandıran; duygu ve düşünceleri farklı yollarla dile getirme yöntem ve kaidelerini inceleyen bir ilimdir.[19] Dolayısıyla beyân, karşıdaki insana duygu ve düşünceleri hangi vasıtayla olursa olsun aktarma faaliyetini ifade eder. Bir başka açıdan beyân ilmi, bir ifadenin dilsel sınırların ötesine geçerek farklı bağlamlarda kazandığı anlam çeşitliliğini çözümlemeyi amaçlayan bir anlam bilimidir.

---

[14] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "byn", 13/68.
[15] Muhammed Âbid el-Cabiri, *Arap İslam Aklının Yapısı*, çev. Burhan Köroğlu vd. (İstanbul: Mana Yayınları, 2020), 81.
[16] Muhammed Âbid el-Cabiri, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, çev. Burhan Köroğlu vd. (İstanbul: Kitabevi, 2000), 18.
[17] Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İFAV, 2016), 35.
[18] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 20.
[19] Hacımüftüoğlu, "Beyân", 6/22-23.

Kur'ân, dilsel olarak son derece yüksek bir belâgat düzeyine sahip olduğu için, âyetlerin çoğunda bu beyânî unsurlar sıkça kullanılmıştır. Bu sebeple beyân ilmi, Kur'ân'ı doğru ve derinlemesine anlayabilmek için vazgeçilmez bir anahtar konumundadır. Tefsir tarihinde de beyânî metot, özellikle Kur'ân'ın edebi yönünü merkeze alarak âyetlerin anlamını ortaya koymayı amaçlamıştır.

1.3. Beyânın Kur'ân'daki Anlamı

Kur'ân-ı Kerim, "beyân" kelimesini doğrudan veya türevleriyle birlikte birçok yerde kullanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de "beyân" kelimesi açıklamak, ortaya çıkarmak, ilan etmek, düşünme, konuşma gibi birçok anlama gelir. Âyetlerde bu anlamları görmek mümkündür. Örneğin; هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ "*Bu Kur'ân insanlara bir açıklama, takva sahipleri için de bir hidâyet ve bir öğüttür.*"[20] , ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ *"Sonra onu anlatmak (açıklamak) elbette bize aittir.*"[21] "açıklama" ve "ifade etme" عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *"Ona anlama ve anlatmayı öğretti."*[22] anlamlarında kullanılmıştır. Beyân ile ilgili bir başka âyette ise وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَا أُوْلِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ "*Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız*"[23]. Bu âyeti Muhsin Demirci şöyle açıklar: Kısas hükmü, özlü ve çarpıcı bir beyân örneğidir. Zira bir taraftan hayatı sonlandıran bir ceza niteliği taşırken, diğer taraftan birey ve toplum için hayatı koruyan bir adalet ilkesini yansıtır. Az sözle çok şey ifade eden bu hüküm, derinlikli bir anlam dünyasına sahiptir." Ayette kısasın hükmü yalnızca birkaç kelimeyle (özellikle "kısasta hayat vardır" ifadesiyle) anlatılmıştır. Bu yönüyle "az sözle çok şey ifade etme" sanatının en güzel örneklerinden biridir.

Kur'ân kendisini "beyân" sıfatıyla nitelemiş; açıklayıcı, rehberlik eden ve hak ile bâtılı ayıran bir kitap olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda beyân, Kur'ân'ın kendine has bir anlatım gücü ve anlam derinliğiyle insanlara hitap ettiğini gösterir. Nitekim Ali İmran Sûresi 138. âyette şöyle buyrulur: *"Bu Kur'an insanlara bir beyân, takvâ sahipleri için de bir hidâyet ve bir öğüttür."*[24] Âyette ifade edilen "beyân" kelimesi, Kur'ân'ın sadece ilahi bir hitap olmadığını; aynı zamanda açıklayıcı, yol gösterici ve eğitici bir kitap

[20] el-Ali İmran, 3/138.
[21] el-Kıyame, 75/19.
[22] el-Rahman, 55/4.
[23] el-Bakara, 2/179.
[24] el-Ali İmran, 3/138.

olduğunu ortaya koyar. Bu ifade, Kur'ân'ın insanlara anlaşılır bir dille hitap eden, bilgilendiren ve onları doğruya yönlendiren bir rehber niteliği taşıdığını gösterir.

1.4. Beyânın Hadisteki Anlamı

Hadis ilminde "beyân" terimi, özellikle Kur'ân-ı Kerim'in açıklanması ve yorumlanması anlamında kullanılmaktadır.[25] Kur'ân'ın anlam dünyasında olduğu gibi, Sünnet-i Nebeviyyede de "beyân" kavramı önemli bir yere sahiptir. Sünnet, Kur'ân'ı beyân etme fonksiyonuna sahiptir.[26] Örneğin bir hadiste beyân, "*Beyânın (sözün, güzel konuşmanın) öylesi vardır ki, büyüleyici bir etkiye sahiptir*."[27], hadisinde ise "söz ve ifade" manasına gelirken, yine başka bir hadiste ise *"Kadir gecesi bana açıklandı (büyyinet)"*[28] şeklinde ifade edilmiştir. Sünnet İslam hukukunda ve dini hayatta bağımsız bir kaynak değil; Kur'ân'ın tamamlayıcısı ve açıklayıcısı olarak görülür, onun eksik bıraktığı yerlerde devreye girip müminlere yol gösterir. Sünnet, Kur'ân'ı anlama, yorumlama ve pratik hayata uyarlamada sağlam bir disiplin ve şaşmaz bir yoldur.[29] Hz. Peygamber, Allah'tan aldığı vahyi sadece tebliğ etmekle kalmamış; aynı zamanda onu sözlü, fiili ve takriri davranışlarıyla açıklamış ve hayata tatbik etmiştir. Bu açıklayıcı rol, hadislerde hem doğrudan hem de dolaylı biçimde beyân kavramıyla ifade edilmiştir.

Kur'ân'da da ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'in en temel görevlerinden biri, vahyi insanlara açıklamaktır. Nitekim bir hadisi şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Bana Kitap (Kur'ân) ve onunla birlikte bir de onun benzeri (Sünnet) verildi*."[30] Bu ifade, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı açıklayıcı (mübeyyin) bir role sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Kur'ân'da da bu görev şöyle açıklanmıştır: *"...İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik."*[31] Bu âyet, Hz. Peygamber'in yalnızca vahyin taşıyıcısı değil; aynı

---

[25] Bayram Köseoğlu, *Kur'an'da Beyan Kavramı* (Ankara: Gazi Üniversitesi (Hitit Üniversitesi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 27.
[26] Duran Ali Yıldırım, "Mezhep Mensubiyetinin Kur'an Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları", *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* X/22 (2018), 1377-1397.
[27] Ebû ʿAbdullâh Muḥammed b. İsmâʿîl b. İbrâhîm el-Buḫârî el-Buḫârî, *Ṣaḥîḥu'l-Buḫârî*, thk. Muṣṭafa Dîb el-Buġâ (Dımaşk: Dâru İbn Keṯîr; Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), Nikah, 47.
[28] Ebû'l-Ḥasen Muslim b. el-Ḥaccâc el-Ḳuşeyrî en-Nîsâbûrî Muslim, *Ṣaḥîhu Muslim*, thk. Muḥammed Fuâd ʿAbdulbâḳî (Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâṯi'l-ʿArabî, 1374/1955), Sıyam, 317.
[29] Yıldırım, "Mezhep Mensubiyetinin Kur'an Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları", 1384.
[30] Suleymân b. el-Eşʿaṯ es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muḥammed Muḥyiddîn ʿAbdulḥamîd (Beyrut: el-Mektebetu'l-ʿAṣriyye, ts.), Sünnet, 6.
[31] el-Nahl, 16/44.

zamanda ilahi hitabın dili, amacı ve pratiğiyle açıklayıcısı olduğunu göstermektedir. Hadisler, bu açıklamaların birebir örneklerini teşkil eder.

Kur'ân'da genel ve soyut hükümler, sünnet ve hadis yoluyla somutlaştırılmış; böylece dini emirler uygulanabilir, anlaşılır ve sistemli bir hâle getirilmiştir. Örneğin; Kur'ân'da namazın vakitleri, rekâtları ya da kılınış biçimi açıkça belirtilmemiştir. Ancak Hz. Peygamber'in şu hadisi, bu konuda açıklayıcı (beyân edici) niteliktedir: *"Beni nasıl namaz kılarken görüyorsanız, siz de namazı o şekilde kılın*."[32] Bu söz, Hz. Peygamber'in sünnetinin, özellikle ibadetlerde, bağlayıcı ve rehber niteliğini açıkça ortaya koyar. Kur'ân'da namaz emredilmiş olsa da namazın nasıl kılınacağına dair detaylar açıklanmamıştır. İşte bu noktada Hz. Peygamber'in fiili uygulaması, Kur'an'ın beyânî işlevini görür.

Sonuç olarak, beyân kavramı hadislerde sadece lafzî bir açıklama değil, aynı zamanda Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleriyle ilahi muradı açıklayıp uygulamaya dönüştürdüğü çok yönlü bir tebliğ ve temsil süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Beyânî Tefsir

Beyânî tefsir, Kur'ân'daki lafız ve terkiblerin derin anlamlarını, özellikle de dil ve üslup inceliklerini ortaya koymayı amaçlayan bir tefsir yöntemidir.[33] Genel tefsir çalışmalarının bir parçası olmakla birlikte, özellikle takdim-tehir, hazf-zikr, bir lafız yerine başka bir lafzın tercih edilmesi gibi dilbilimsel hususlara odaklanır.[34] Bu yöntem, Kur'ân'daki kelime ve ifadelerin, ilk muhataplarının anladıkları bağlamda kavranmasını esas alır. [35] Beyânî tefsir, Kur'ân'ın belâgat yönünü merkeze alarak lafız ve mana arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi, böylece metindeki anlam derinliğini ortaya çıkarmayı hedefler. Ayrıca mücmel, hafi ve müşkil gibi kapalılık taşıyan hususların açıklığa kavuşturulmasını da

[32] Buḫârî, *Ṣaḥîḥu'l-Buḫârî*, "Ezan",18.
[33] Fadıl Salih es-Samarrai, *Beyânî Tefsir Yolu (Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî)*, çev. Fatma Serap Karamollaoğlu (İstanbul: İşaret Yayınları, 2022), 1./17.
[34] es-Samarrai, *Beyânî Tefsir Yolu (Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî)*, 1./17.
[35] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 24-25.

konu edinir.[36] Bu yönüyle, Kur'ân'ın ifade tarzındaki güzellikleri ve incelikleri açıklamaya çalışan bir yöntemdir.

Beyânî tefsirin sistemli bir metodoloji hâline gelmesi üç aşamada gerçekleşmiştir: [37]

1-Düşünce Aşaması: Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiûn'un Kur'ân'daki ifade inceliklerine dikkat çekmeleri.

2-İlim Aşaması: Tedvin döneminde Ebû Ubeyde, Ferrâ ve Câhiz gibi âlimlerin dil merkezli tefsir çalışmaları.

3-Metot Aşaması: 20. yüzyılda Emin el-Hûlî'nin ortaya koyduğu ve eşi Âişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti'nin geliştirdiği sistemli bir yaklaşım.

Kur'ân'da geçen "salât" (namaz) ve "sıyâm" (oruç) gibi ayrıntıları açıklanmamış kavramların, Hz. Peygamber'in sözlü ve fiili açıklamalarıyla izah edilmesi, mücmel lafızların beyân edilmesine örnektir.[38] Bu bakımdan beyânî tefsir, şâriʿin yaptığı açıklamaları kapsadığı gibi, müctehitlerin hafi ve müşkil lafızlarla ilgili yorumlarını da içerir. [39]

Sonuç olarak, beyânî tefsir, Kur'ân'ın anlam dünyasını daha iyi kavrayabilmek için dil ve belâgat inceliklerine odaklanan; lafız ve mana arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, Kur'ân'ın edebi yönünü ön plana çıkaran önemli bir yöntemdir.

2.1 Beyânî Tefsirin Tarihi Seyri

Kur'ân-ı Kerîm, indiği andan itibaren sadece bir hidayet kaynağı olarak değil, aynı zamanda eşsiz bir edebi mucize olarak da görülmüştür. Arap dilinin en güçlü olduğu bir dönemde nazil olmasına rağmen, Kur'ân'ın üslûbu ve ifadeleri, dönemin en fasih şair ve hatiplerini dahi hayran bırakmış, onların söz sanatlarını aşan bir seviye ortaya koymuştur. Bu sebeple Müslüman âlimler, erken dönemlerden itibaren Kur'ân'ın iʿcâz boyutunu

---

[36] Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 36.

[37] es-Samarrai, *Beyânî Tefsir Yolu (ʿAla Tarîqi't-Tefsîri'l-Beyânî)*, 1./7.

[38] Hacımüftüoğlu, "Beyân", 6/22-23.

[39] İbrahim Kâfi Dönmez, "Beyân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/23-25.

kavrama ve açıklama çabası içine girmişlerdir. Özellikle dil, belâgat ve beyân ilimlerinin teşekkül etmesiyle birlikte, Kur'ân'ın edebi üstünlüğü ayrı bir inceleme alanı olarak öne çıkmaya başlamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in yüceliğinin yanı sıra onun tatlılığı, güzelliği, kolay telaffuzu, akıcı üslûbu, etkileyiciliği ve gönüllere huzur veren yumuşaklığı da dikkat çekicidir. Bütün bu nitelikler, Kur'ân'ın diğer eşsiz vasıflarıyla birlikte düşünüldüğünde, insan kudretini aşan ve akılları hayranlık içinde bırakan özellikler arasında yer alır.[40] İşte bu sebeple Kur'ân'ın beyânî yönü zamanla müstakil bir inceleme alanı hâline gelmiş, bu doğrultuda i'câzına dair araştırmalar da giderek artmıştır. Bununla birlikte, hicri üçüncü yüzyıla kadar beyân ilmine dair bağımsız eserlerin kaleme alınmadığı da bilinmektedir. [41]

Beyânî tefsirin tarihi gelişimini anlamak için onu, Hz. Peygamber ve Sahabe döneminden itibaren Kur'ân'ın dilsel inceliklerine yapılan vurgulardan başlayarak, klasik dönemde belâgat ve i'câz teorileriyle kazandığı ilmi derinliğe ve modern dönemde Emîn el-Hûlî ile öğrencilerinin sistemleştirdiği bağımsız bir yöntem hüviyetine kadar uzanan geniş bir çizgi üzerinde değerlendirmek gerekir.

2.1.1. Hz. Peygamber Dönemi

Hz. Peygamber'in, Kur'ân'ın ilk müfessiri ve ilk açıklayıcısıdır. Kur'ân âyetlerinin manaları ve kapalı olan kısımlarını açıklaması ve sahabenin Kur'ân'ı anlama noktasına düştükleri hataları düzelterek onlara doğru manayı vermesi Hz. Peygamber'in görevidir.[42] O'na bu görevi bizzat Allah Teâlâ vermiş ve tebliğ görevi[43] yanında beyân vazifesini[44] de yüklemiştir. Kur'ân-ı Kerim'i ilk defa açıklayan Hz. Peygamber olduğundan tefsir ilminin ilk kaynakları onun sözlerini ve uygulamalarını tespit etmeyi amaçlayan ilk

---

[40] Hafnî Muhammed Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.* (Mısır: el-Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye., 1390), 86.
[41] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 37.
[42] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 34.
[43] el-Maide, 5/67.
[44] el-Nahl, 16/44; Nisa, 4/105; Kıyamet, 75/19.

hadislerde[45] aranmalıdır. Çünkü genel kabule göre tefsir ilmi hadis ilminin bir dalı olarak doğup daha sonra bağımsız hale gelmiştir.[46]

Hz. Peygamber, "*O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik*."[47] âyetiyle kendisine yüklenen Kur'ân'ı yorumlama ve açıklama görevini yerine getirmiş onu ashabını açıklamıştır.[48] Örneğin bir âyette Yüce Allah'ın oruçla ilgili "…*Fecrin beyaz ipi siyah ipinden sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın*."[49] âyeti indiği vakit Adiyy b. Hâtim (ra): "*Bunlarla, şu bildiğimiz iki ip mi kastediliyor*?" diye sorunca Allah Resûlü kendisine: "*Onlar gecenin siyahlığı/karanlığı ve gündüzün beyazlığı/aydınlığıdır*" şeklinde cevap vermiştir.[50] Allah Resulü, hakiki manadan mecaza yönelerek beyaz ipi ufukta beliren sabahın aydınlığına; siyah ipi de akşam vaktinin hafif karanlığına benzetmiştir.[51] Sonuç olarak her iki vakit, siyah ve beyaz ipe benzetilmiştir.[52]

Kur'ân-ı Kerim'in beyânı, yani açıklanması, öncelikle kendi iç bütünlüğü ve ifade sistematiği çerçevesinde gerçekleşmektedir. Âyette "*Sonra onu (n beyânı) açıklamak da bize aittir*."[53] ifadesiyle Allah Kur'an'ın beyânını açıkça belirtmiştir. Bu âyet, Kur'ân'ın kendi kendini açıklaması ve tefsir etmesi anlamına gelmektedir. Başka bir âyette ise beyân, Hz. Peygambere verilmiş bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır*: "(O peygamberleri) apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman (beyân etmen) ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'ân'ı indirdik*."[54] âyette ise Hz. Peygamberin tebliğ ve tebyin görevlerine vurgu yapılmıştır. Hz. Peygamber tebliğ ve tebyin görevini yerine getirmiş, Sahabenin Kur'ân'da

---

[45] M. Suat Mertoğlu, "Tefsir (Literatür)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/290-294; Abdurrahman Altuntaş, "Hz. Peygamber ve Sahâbe Döneminde Tefsir", *İslamî İlimlerin Teşekkülü ve İslamî İlimler Arası İlişkiler (Sempozyumu)*, (2014), 17-26.
[46] Mertoğlu, "Tefsir", 40/290-294.
[47] el-Nahl, 16/44.
[48] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 35.
[49] el-Bakara, 2/187.
[50] Buḫârî, *Ṣaḥîḥu'l-Buḫârî*, "Savm",16.
[51] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 35; Marangozoğlu, "Beyânî Tefsirin Doğuşu ve Gelişimi", 21.
[52] Muḥammed b. Yûsuf b. ʿAlî b. Yûsuf b. Ḥayyân el-Endelüsî Ebû Ḥayyân, *el-Baḥru'l-Muḥîṭ fî't-Tefsîr*, thk. Ṣıdḳî Muḥammed Cemîl (Beyrut: y.y., 1420), II, 216.
[53] el-Kıyame, 75/19.
[54] el-Nahl, 16/44.

anlayamadığı âyetleri açıklamış veya hatalı anladıkları âyetleri düzeltmiş, mübhem manalardaki kapalılığı giderecek açıklamalarda bulunmuştur.[55]

Hz. Peygamber, Kur'ân-ı Kerim'in yanlış anlaşılmasının önündeki engelleri kaldırmıştır. İbadet konusundaki ayrıntıları Kur'ân'da bildirilmeyen kapalı ifadeleri bizzat yaşamı içerisinde uygulayarak sahabesine açıklamıştır. Örneğin; Bakara 238'de geçen *"Namaza ve orta namaza devam edin…"*[56] âyetindeki orta namazın, ikindi namazı[57] olması gibi anlamı bilinen ama ne kastettiği anlaşılmayan ifadeleri açıklığa kavuşturmuştur. Bir başka örnekte ise *"Allah'ın verdiği rızka O'nu yalanlayarak mı şükrediyorsunuz?"*[58] âyetini Hz. Peygamber âyette geçen '*rızk*'ı, '*şükür*'le tefsir etmiştir.[59] Allah Resulü bu tefsiri Allah'ın kullarına bahşettiği bazı nimetleri sıraladığı âyetin siyakından yola çıkarak yapmıştır.[60] Soruların cevabına doğrudan vahyin kaynağından almaya çalışan sahabe, Kur'ân'ı kendilerince yorumlamaktan kaçınmışlardır.[61] Kur'ân'ın ilk muhatapları olmalarından dolayı Hz. Peygamber hayattayken soru sorma avantajına da sahip olmuşlardır.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ın ilk müfessiri olarak üstlendiği beyân görevi, vahyin doğru anlaşılmasında ve sahabenin tereddütlerinin giderilmesinde belirleyici bir rol oynamış; bu durum, tefsir ilminin temelinin onun sözleri ve uygulamalarıyla atıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

2.1.2. Sahabe Dönemi

Kur'ân'ın anlaşılmasında, Hz. Peygamber'den sonra en önemli kaynak sahabedir. Sahabe nesli Hz. Peygamber'e gösterdiği bağlılık ve teslimiyet, ona verdiği destek hem hayatında hem vefatından sonra İslâm'ın yayılması ve doğru anlaşılması için yaptığı olağan üstü

---

[55] Sümeyye Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 12.
[56] el-Bakara 2/238.
[57] Buḫârî, *Ṣaḥîḥu'l-Buḫârî*, "Cihâd", 98.
[58] el-Vakıa, 52/82.
[59] Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-Ğayb* (Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâsi'l-ʿArabî, 1420), 29, 197-198.
[60] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 35-36.
[61] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 37; Marangozoğlu, "Beyânî Tefsirin Doğuşu ve Gelişimi", 22.

çalışmalar sebebiyle dinde önemli bir yere sahiptir.[62] Peygamberden sonra sahabe döneminde tefsir hareketleri pek fazla olduğu söylenemez. Arapların yazılı bir kültürleri olmadıkları için hem peygamber döneminde hem de Sahabe'nin ilk dönemlerinde yapılan tefsir çalışmaları yazıya geçirilmemiştir. Sadece peygamberden sonra bazı sahabeler tefsir yapmışlardır.

Kur'ân'ın ilk dönemlerinde Sahabe'nin metni anlamaya yönelik kullandığı yöntemler ve bu dönemde ortaya çıkan anlamlandırma pratikleri üzerine bir incelemedir. Sahabe dönemi, Kur'ân'ın ilk muhataplarının bulunduğu, bu metnin doğrudan Peygamber Efendimiz tarafından açıklanmasıyla anlaşıldığı önemli bir dönemdir. Kur'an'ı anlamak her Müslüman için aslında kendi varlığının gerçek maliki olan Allah'ı tanımak, böylece varoluş sebebini, varlık sahnesindeki yerini ve gayesini anlayıp kavramaktır ki; Nitekim sahabenin Kur'ân'ı anlama tarzı da tam olarak bu yaklaşıma[63] dayanmaktadır. Onlar, ilahi kelâmı sadece anlamakla kalmamış, onun beyânındaki incelikleri, üslubundaki derinliği ve dilsel kudretini de idrak etmeye çalışmışlardır.

Sahabe dönemi, Kur'ân'ın indirilmeye başlandığı ilk zamanlar olup, bu dönemde beyânî tefsirin temelleri atılmaya başlanmıştır. Sahabe, Kur'ân'ı doğrudan Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve onun açıklamalarını gözlemleyerek anlamışlardır. Denilebilir ki; sahabe nesli Kur'ân'ı doğrudan doğruya kendilerine yönelik bir ilahi davet (çağrı, sesleniş) olarak algılamış ve onu aynı zamanda "açık metin" olarak kavramıştır.[64] Beyânî tefsir metodu, özellikle Hz. Peygamber'in sünneti ile şekillenmiş ve bu dönemde kullanılan açıklama yöntemleri, zamanla daha derinlemesine anlam katmanlarını çözmeye yönelik bir çerçeveye oturmuştur.

Sahabe, Kur'ân'ın indirilişini doğrudan yaşamış ve Hz. Peygamber'in sözlü açıklamalarını dinlemişlerdir. Âyetlerin açıklamaları genellikle Peygamber'in sözlü açıklamaları ile desteklenmiştir. Sahabe, Kur'ân'ı anlamada en önemli kaynağın Kur'ân olduğunu kabul ederdi. Bu nedenle, bir âyet hakkında açıklama yapılırken, Kur'ân'ın

---

[62] Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/491-500.
[63] Mustafa Öztürk, "Sahâbe Neslinin Kur'an'la İlişkisi ve Bu İlişkinin Tefsir Açısından Önemi", *Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı*, (2016), 131-161.
[64] Mustafa Öztürk, "Sahabe, Kur'an ve Tefsir", *İlahiyat Akademi: Gaziantep Üniversitesi Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 7-8 (2018), 133-161.

diğer âyetleriyle ilişkilendirilir, bu da âyetlerin mecazi anlamlarının ve çok katmanlı anlamlarının ortaya çıkmasını sağlar. Sahabe, âyetlerin belâgat yönlerini fark ederek anlamlarını açığa çıkarmışlardır. Bu bakımdan, beyânî tefsirin temelleri, Kur'ân'daki dilsel derinlik ve anlam zenginliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bir âyetin hem zahiri anlamı hem de gizli anlamı üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber, Kur'ân âyetlerini sadece sözlü olarak açıklamamış, aynı zamanda uygulamalı olarak da açıklamıştır. Sahabe, Peygamber'in bu uygulamalarına dayanarak Kur'ân'ın anlamını daha iyi kavramıştır.

Beyânî tefsir, sahabe döneminde icmâ yani toplu görüş birliği aracılığıyla da güçlenmiştir. Sahabe, Kur'ân âyetlerinin açıklanmasında toplu olarak görüş birliği yaparak, belirli meselelerde hem gerçek anlamlar hem de derinlemesine tefsir konularında ortak bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu icmâ, Kur'ân'ın anlamının belirli bir doğrultuda açıklanması ve savunulması açısından önemli bir yer tutmuştur. Sahabe dönemindeki tefsir anlayışına bakıldığında, onların nüzûl ortamında yaşamış olmaları, din konusunda bilgi alabilecekleri yegâne kaynak olan Hz. Peygamber'in hayatta olduğu zaman dilimi içinde yaşamlarını sürdürmüş olmaları, karşılaştıkları her türlü problemi anında çözebilmeleri, anlamadıklarını anında öğrenebilme avantajına sahip olmaları gibi ayrıcalıklar içinde olmaları onları yaşam ile iç içe bir dini atmosfer ile baş başa bırakmıştır.[65] Özellikle Hz. Ali, İbn Mesud, Abdullah bin Abbas gibi sahabeler, beyânî tefsir anlayışının önemli temsilcileri olarak kabul edilmiştir. Sahabe, Kur'ân'ı edebi ve dilsel açıdan derinlemesine incelemiş ve âyetleri sadece anlamla değil, belâgat, sembolizm ve mecazlar gibi boyutlarıyla da yorumlamışlardır.

Sonuç olarak, Sahabe dönemi, İslâm'ın temel anlayışlarının ve Kur'ân'ın doğru anlaşılmasının temellerinin atıldığı bir zaman dilimi olarak büyük bir öneme sahiptir. Sahabenin Kur'ân'a yaklaşımı, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde İslâm'ın doğru anlaşılması için örnek teşkil etmekte olup, bugünkü tefsir anlayışının şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır.

[65] Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 12-13.

2.1.3. Tâbiûn Dönemi

Tâbiûn dönemi beyânî tefsir, sahabe döneminin hemen sonrasındaki dönemde, Kur'ân'ın anlaşılması ve açıklanması noktasında önemli bir gelişim sürecini ifade eder. Tâbiûn, Sahabe'yi görmüş ve onlardan ders almış olan nesildir. Bu dönemde Kur'ân'ın anlamını derinlemesine açıklamak için kullanılan yöntemler, Beyânî Tefsirin gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Tâbiûn dönemi müfessirleri, Kur'ân'ın belâgat, mecazlar ve sözcük seçimi gibi dilsel özelliklerini daha da derinlemesine çözümlemeye çalışmışlardır.

Tâbiûn dönemi müfessirleri, Beyânî Tefsirin derinleşmesinde ve gelişmesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Tâbiûn tefsirinin başlıca kaynakları Kur'an, sünnet, sahabe tefsiri ve Ehli Kitap; eğer bu kaynaklarda, âyetlerin tefsirine dair bir şey bulamazlarsa, Arap dili ve edebiyatına, Hz. Peygamber ve sahabe dönemindeki kullanışını göz önünde bulundurarak tefsir yapıyorlardı.[66] Tâbiûn dönemi, Beyânî Tefsirin gelişmesinde önemli bir evreyi temsil etmektedir. Sahabe'den alınan miras, daha derinlemesine bir anlamlandırma sürecine evrilmiştir. Tâbiûn müfessirleri, Kur'ân'ın dilini daha da derinlemesine çözümleyerek, Kur'ân'ın çok katmanlı anlamlarını gün yüzüne çıkarmayı başarmışlardır. Bu dönemde, belâgati metinlere yapılan vurgu, sonraki dönemdeki tefsir çalışmalarına ışık tutmuştur.

Sahabeden sonra onların öğrencileri konumunda olan Tâbiûn nesli Kur'ân'ı tefsir etmeyi sahabeden öğrenmiş ve benzer yöntemleri takip etmişlerdir.[67] Tefsirde Kur'ân ve sünnete başvurmuşlar, bu iki kaynakta yeterli tefsir malzemesi temin edemediklerinde gaybi konularda nakil ile gelen bilgilere itibar etmişler ya da sahabe kavline müracaat etmişlerdir.[68] Tâbiûn tefsiri de ashab döneminde olduğu gibi dilbilimsel nitelikli bir tefsirdir.[69] Kıraate ve nüzûl sebepleriyle ilgili rivâyetlere yer verilmesi ve bunların dışında, yer yer şahsi kanaatleri belirtilmesi, söz konusu tefsiri değerli kılan hususlardan[70] olmuştur. Tâbiûn müfessirlerinin nasları açıklarken müracaat ettikleri önemli bir kaynak

---

[66] Mehmet Mahfuz Ata, "Örnekleriyle Hz. Peygamber, Sahâbe ve Tabiîn Dönemi Tefsir Anlayışı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* XII/62 (ts.), 1666-1676.
[67] Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 13.
[68] Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 87-88.
[69] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 47.
[70] Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 319.

da eski Arap şiiriydi.[71] Tâbiûn dönemi tefsiri, sahabe geleneğinin devamı olmakla birlikte, kendi döneminin kaynaklarından ve kişisel yorumlardan da beslenmiş, dil ve kültür unsurlarını yoğun şekilde kullanan bir tefsir türüdür. Bu dönem, tefsirin hem klasik hem de tarihi ve dilsel bağlamda zenginleştiği bir ara dönem olarak değerlendirilebilir.

Örneğin, Tâbiûn dönemi müfessirlerinden Mücahid b. Cebr (ö. 103/721) tâbiûn içerisinde tefsirin tamamını öğrenen sahabilerden olmuştur.[72] O, her âyet üzerinde durdurarak ve soru sorarak, baştan sona bütün mushafı üç kez İbn Abbas'a arzettiğini belirtmektedir.[73] Mücahid, kısa açıklamalarla ve edebi bakış açısıyla " وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ –"*Andolsun dönüşlü olan göğe*"[74] âyetindeki " ذَاتِ الرَّجْعِ" *-dönüşlü olan gök*" ibaresini " سَحابٌ يَرجعُ بالمَطر - *yağmurla dönen bulut*"; "وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ– "*ve yarılan yere*"ذَاتِ الصَّدْعِindeki " âyet [75] – *yarılan yer*" ifadesini " تَتَصَدَّعُ بالنَّبات – *bitkilerle yarılması*[76] şeklinde açıklamıştır.

Sonuç olarak, Tâbiûn tefsiri, Kur'ân'ın anlaşılması için Kur'ân ve sünnete dayalı sağlam bir temel oluşturmuş, ancak aynı zamanda esneklik ve çeşitlilik kazandırmıştır. Bu da sonraki tefsir ekolleri için önemli bir miras bırakmıştır.

2.1.4. Tedvin ve Tedvin Sonrası Dönem

Sahabe ve Tâbiûn dönemlerinden sonra İslam coğrafyasının hızla genişlemesi ve Arap olmayan toplumların İslam'la tanışması, Kur'ân'ın doğru anlaşılması noktasında yeni ihtiyaç ve arayışları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, Kur'ân'ın evrensel mesajının farklı dil, kültür ve düşünce zeminlerinde sağlıklı bir biçimde aktarılabilmesi adına dilsel açıklık ve anlam bütünlüğü daha da önemli hâle gelmiştir. Ancak Arapça'yı anadili olarak konuşmayan toplulukların Kur'ân'ı okuma ve anlama sürecinde karşılaştıkları zorluklar, zaman zaman hatalı okumalara ve anlam sapmalarına yol açmıştır. Bu durum, Kur'ân'ın doğru okunması ve anlaşılması için dil ilimlerine özellikle (sarf ve nahiv), lügat, belâgat ve i'rab gibi alanlara olan ilgiyi artırmış; böylece Arap dili üzerinde sistemli çalışmalar yapılmasının zaruri olduğu fikri ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, dil bilgisi çalışmaları,

---

[71] Demirci, *Tefsir Tarihi*, 88.
[72] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 47.
[73] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 47.
[74] el-Târık, 86/11.
[75] el-Târık, 86/12.
[76] Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. Asım Cüneyd Köksal - Murat Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021), 6/354.

hem tefsir faaliyetlerinin sağlam bir zemine oturtulması hem de farklı kültürel çevrelerde Kur'ân'a yönelik yanlış anlamaların önüne geçilmesi açısından hayati bir rol üstlenmiştir.

Hicri ikinci yüzyıldan itibaren dil çalışmaları gelişmeye başlamış; Ebu Amr b. el-Alâ (ö. 154/770), İsa b. Ömer es-Sakafî (ö. 149/766), Sîbeveyh (ö. 180/796) ve el-Ahfeş (ö. 177/793) gibi şahsiyetler Arap grameri hakkında eserler meydana getirmişlerdir. Yine bu dönemde Halil b. Ahmed (ö. 175/791), ilk lügat kitabı olan *Kitâbu'l-'Ayn*'ı hazırlamıştır. Hicri ikinci yüzyıldan itibaren gelişen bu dil çalışmaları, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanmasında önemli bir zemin hazırlamıştır. Gramer, nahiv ve lügat ilimleri sayesinde Kur'ân'daki lafızların anlamları, dilsel incelikleri ve belağat yönleri daha sistematik bir şekilde incelenebilmiştir. İşte bu birikim, sonraki dönemlerde ortaya çıkan Beyânî tefsir yaklaşımının altyapısını oluşturmuştur. Zira Beyânî tefsir, Kur'ân'ın i'câzını, fesahatini ve üslup güzelliklerini dilbilimsel yöntemlerle açıklamaya yönelmiş; kelime, cümle ve üslup düzeyindeki incelikleri ortaya koyarken bu klasik dil çalışmalarından beslenmiştir.

Kur'ân'ın beyânî yönüyle ilgili çalışmalar i'câz çalışmalarını doğurmuştur. Hicri üçüncü asra kadar beyân (ilmi) alanında müstakil eserler verilmese de beyânî tefsirin teşbih, kinâye, temsil vb. konularını ele alan çalışmalar –bu asırdan önce- lüğavî tefsirler kapsamında değerlendiriliyordu.[77] Kur'ân'da beyânî incelemelerin başlangıcı, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenna'nın (ö. 209/824) *Mecâzâtü'l-Kur'ân* adlı kitabıyla başlamıştır.[78] Ardından Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, (ö. 207/823) *Meâni'l-Kur'ân* adlı eseri ile Ebû Ubeyde'nin izinden gitmiş, âyetlerin manalarını açıklamak için hadislerden, Arap şiiri ve nesirlerinden istifade etmiştir.[79] Bir takım eksiklikleri olsa da beyânî tefsir metodunun öncülerinden sayılmaktadırlar.[80]

Mutezile kelâmcılarından Câhız'ın (ö. 255/868) Kur'ân'ın eşsiz söz dizimine dikkat çektiği edebi eseri *Nazmü'l-Kur'ân*, Kur'ân'ın beyân ve belâgat yönünü ele alan ilk çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir.[81] Câhız'ın öğrencisi olan İbn Kuteybe'nin

---

[77] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 50.
[78] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 17.
[79] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 20.
[80] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 20.
[81] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 22.

(ö. 276/889) Kur'ân'ı savunma amacıyla kaleme aldığı *Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân*, i'câz ve beyân çerçevesinde yazılmış olup, Kur'ân'ı gramer, kıraat ve lügat yönlerinden ele alan önemli bir eserdir.[82] İbn Cerir et-Taberi (ö. 310/923) büyük tefsiri *Camiu'l-Beyân an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an*'da âyetlerin hükümlerini, neshedilmiş ve nesheden âyetleri, garip kelimeleri, anlamları ve müfessirlerin ve ulemanın görüş ayrılıklarını derinlemesine incelemiştir.[83] Önde gelen kelâm ve nahiv alimlerinden Ebü'l-Hasen er-Rummânî (ö. 384/994), *en-Nüket fî İ'câzi'l-Kur'ân* adlı eserinde özellikle belâgat üzerinde durarak, Kur'ân'ın i'câzını açıklamada belâgatin temel belirleyici unsur olduğunu ifade etmiştir.[84] Câhız (ö. 255/868), Bâkıllâni (ö. 403/1013), Rummâni (ö. 384/994) gibi müellifler, Kur'ân'ın belâgat yönü üzerinde durarak beyânî yöntemin altyapısını hazırlamışlardır. Böylece Kur'ân'ın lafız-anlam ilişkisini, üslup özelliklerini ve edebi yapısını merkeze alan Beyânî tefsir yöntemi için teorik ve ilmi bir arka plan oluşmuştur. Nitekim Beyânî tefsir, bu birikimi devralarak Kur'ân'ın eşsiz dil yapısını, edebi üstünlüğünü ve nazmındaki incelikleri ortaya koymayı amaçlayan bir yorum geleneği haline gelmiştir.

Hicri dördüncü asır âlimleri, bu tefsir çeşidine (beyanî tefsire) *İ'câzu'l-Kur'ân* adını vermişlerdir.[85] Hicri dördüncü yüzyılın önde gelen muhaddis ve lügat alimlerinden Ebû Süleyman el-Hattâbî (ö. 388/997), *Beyânü İ'câzi'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân'ın i'câzını açıklarken özellikle *sarfe* teorisi ile gaybi haberlerin mucizevi yönü üzerinde yoğunlaşmıştır.[86] Ebû Hilâl Hasan b. Abdillah el-Askerî (ö. 400/1009)'de, Kur'ân'ın mucizeliğini ele almak amacıyla *Kitâbü's-Sinâ'ateyn* adlı eserinin giriş bölümünde Kur'ân'ın beliğliği, açıklığı, üslubu ve i'câzına dair görüşlerini ortaya koymuştur.[87] Hicri dördüncü asır âlimlerinin bu eserleri, Kur'ân'ın i'câzını özellikle belağat, üslup ve beyân yönünden temellendirmeye yönelik çabalar olarak dikkat çekmektedir. Hattâbî'nin sarfe ve gaybi haberler üzerinden yaptığı açıklamalar ile Askerî'nin belağat, fesahat ve üslup merkezli değerlendirmeleri, Kur'ân'ın edebi yönünün anlaşılması için önemli kilometre taşları olmuştur. Bu ilmi birikim, Kur'ân'ın nazmı, üslubu ve edebi üstünlüğü üzerine

---

[82] Abdulhamit Birışık, "Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/34-35; Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 28.
[83] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 36.
[84] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 38.
[85] Aişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak* (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1984), 18.
[86] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 51.
[87] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 68.

yoğunlaşan Beyânî tefsir yaklaşımının teorik arka planını hazırlamış; böylece Kur'ân'ın beyân yönünü esas alan tefsir metodunun ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur.

Hicri beşinci asırda İbn Sinan Hafâci (ö. 466/1073) ve Abdülkâhir Cürcânî'nin (ö. 471/1078-79) temsil ettiği iki ana akım[88] karşımıza çıkmaktadır. Hafâci, Kur'ân'ın i'câzı (mucizevi yönü) hakkında bir kitap yazmamıştır, ancak *Sırru'l-Fasaha* kitabındaki işaretleri ve imaları, bu konudaki görüşünü neredeyse açıkça ortaya koymaktadır.[89] Hafâci, *Sırru'l-Fasaha* adlı kitabında, fesahat ile belâgat arasındaki ayrımı ortaya koymuş; fesahati, sadece kelimelerin niteliğiyle sınırlandırırken, belâgati ise hem kelimeler hem de anlamlarla ilişkilendirmiştir.[90] Cürcânî, *Delâilü'l-İ'câz* eserinde Kur'ân'ın i'câzının nazmında olduğuna dair görüşlerini mantıki bir tutarlılıkla ortaya koyabilmek için eserine ilmin değerini anlatmakla başlayarak önce beyân ilminin önemine işaret etmiş; bu ilmin konusu olan belâgat ve fesahatin yanlış anlaşıldığını, dilin birtakım inceliklerinin bulunduğunu, üstünlüğünün de bu inceliklerden geldiğini belirtmiştir.[91]

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), *Nihâyetü'l-Îcâz fî Dirâyeti'l-İ'câz*[92] adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzını ispatlamak amacıyla yazılan eserde teşbih, mecaz, istiare, nazım, i'câz gibi belâgat kaideleri üzerinde durmuştur.[93] Râzi bu eseriyle, belâgat ilminin gaye olmaktan öte vasıta bir ilim olduğunu göstermiş ve Kur'ân'ın i'cazının anlaşılmasındaki önemini ortaya koymuştur.[94] Yine aynı asırda her ne kadar Kâdî İyâz (ö. 544/1149) beyân ve i'câz konularına dair bağımsız bir eser yazmamış olsa da, bu konulara dair değerlendirmelerine diğer çalışmalarında yer vermiştir.[95]

Hicri yedinci yüzyılda, belâgatı ilk defa kelâm, felsefe ve mantık nazariyeleriyle ele alarak ilmi bir disiplin haline getiren Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229), Arap

---

[88] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 87-88.
[89] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 87.
[90] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 86-88.
[91] Hulusi Kılıç, "Delâilü'l-İ'câz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/114-115.
[92] Esra Hacımüftüoğlu, "Fahreddin Er-Râzî 'Nihâyetü'l-Îcâz Fî Dirâyeti'l-İ'Câz'", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (30 Aralık 2018), 795-800.
[93] Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/89-95.
[94] Hacımüftüoğlu, "Fahreddin Er-Râzî 'Nihâyetü'l-Îcâz Fî Dirâyeti'l-İ'Câz'", 797.
[95] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 114.

belâgatında yeni bir çığır açmıştır. *Miftâhü'l-'Ulûm* adlı eserinde Arap dilini sarf, nahiv ve belâgat olmak üzere üç ana bölüme ayıran Sekkâkî, ilahi kelâmın en doğru şekilde anlaşılabilmesi için dil bilimini bir araç olarak görmüş ve eserine bu anlayış doğrultusunda bu ismi vermiştir.[96] *Miftâḥu'l-ʿulûm*'da mantıki bir örgü içinde az örnek, bol tanımlama ve gruplandırmalarla belâgat konularının incelenmesinde özgün bir yaklaşım[97] sergilemiştir. Bedî' ilmine dair eserleri ve kasideleriyle tanınan İbn Ebü'l-İsbâʾ el-Mısrî (ö. 654/1256), *Bedîʿu'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân'ın i'câzı, belâgati ve fesahati üzerine manzum beyitler kaleme almıştır.[98] Kur'ân'ın i'cazı ile ilgili *Beyânü'l-Burhân fî İ'câzi'l-Kur'ân* adlı bir eseri de bulunmaktadır.[99] Hicri yedinci yüzyılda Yemen'de yaşamış Zeydi mezhebi alimlerinden Yahyâ b. Hamza el-Alevî (ö. 749/1348), Kur'ân'ın i'câzının anlaşılmasına katkı sağladığını belirttiği belâgat ilmi üzerine *et-Tırâzü'l-Mütezammin li-Esrâri'l-Belâga* adlı eserini kaleme almıştır.[100]

Hicri sekizinci yüzyılda yaşamış olan Ebü's-Senâ Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî (ö. 749/1349), Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı ve Fahreddin er-Râzî'nin *Mefâtîhu'l-Ğayb*'ını merkeze alarak kaleme aldığı *Envârü'l-Hakâiki'r-Rabbâniyye fî Tefsîri'l-Letâifi'l-Kur'âniyye* adlı tefsirinde bu iki eserden yoğun biçimde istifade etmiştir.[101] İsfehânî, büyük tefsirinde Kur'an'ın i'câzını iki yönden ele alır: Birincisi, Lafız ve Belâgatla İlgili İ'câz; Kur'an'ın kendine ait üslubu ve belâgatı, onun mucizevi yönünü oluşturur, İkincisi ise, geçmiş milletlere dair haberler vermesi, yaratılışın başlangıcını açıklaması ve ahirete ilişkin bilgileri aktarması gibi gaybi konulara yer vermesidir.[102] Bedreddin ez-Zerkeşî (ö. 794/1392), *el-Burhân fî ʿUlûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân'ın tüm ilimleri kapsadığını

---

[96] İsmail Durmuş, "Sekkâkî, Ebû Ya'kūb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/332-334.
[97] Mehmet Sami Benli, "Miftâhu'l-Ulûm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/20-21.
[98] İsmail Durmuş, "İbn Ebü'l-İsba'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/467-468.
[99] Durmuş, "İbn Ebü'l-İsba'", 19/467-468; Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Bedî'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/320-322.
[100] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 128.
[101] Muhsin Demirci, "İsfahânî, Mahmûd b. Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/509-510.
[102] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 157.

ve bunun i‘câzın bir yönü olduğunu ileri sürmüş; bu yaklaşımı ise çağdaşı İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtıbî (ö. 790/1388) tarafından *el-Muvâfakât*'ta eleştirilmiştir.[103]

Hicri dokuzuncu yüzyılda İbn Haldûn (ö. 808/1406), beyân ve i'câz konusunda bir eseri olmasa da Mukaddimesinde bu konulara değinmiş, bunun yanında Ebû Abdillah el-Merâküşî ed-Darîr (ö. 807/1404) belâgati Kur'ân'ın mucize oluşuna ulaşmakta bir araç olarak görmüş ve Sekkâkî'nin eserine referansla *Tercîzü'l-Misbâh fî İhtisâri'l-Miftâh* adında bir eser telif etmiştir.[104] Burhânuddîn İbrahim b. Ömer el-Bikâ'î (ö. 885/1480) *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyi ve's-Suver* adlı kitabını telif etmiştir. Bu asrın sonu, onuncu asrın başlarında İmam Celâluddîn es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Tenâsuku'd-Durer fî Tenâsubi's-Suver* adlı eserini telif etmiştir.

Hicri onuncu yüzyılda yaşayan ve Kur'ân ilimleri alanında en çok eser vermiş alimlerden biri olan Ebü'l-Fazl Celâleddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505), Kur'ân'ın i‘câzı üzerine *el-İtkân fî ʿUlûmi'l-Kur'ân*, *Muʿterekü'l-Akrân fî İʿcâzi'l-Kur'ân*, *el-Müzhir, Hemʿu'l-Hevâmiʿ*, *et-Tahbîr fî ʿUlûmi't-Tefsîr*, *el-Haşâʾişü'l-Kübrâ* ve *en-Nükâye* gibi birçok eser kaleme almıştır.

Hicri on üçüncü yüzyıla gelindiğinde, Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî (ö. 1270/1854), Kur'ân'ın Arapların aşina olduğu kelimelerle ve bilinen belâgat üslûbuyla inmiş olmasına rağmen, onun benzerinin ortaya konulamamış olmasını mucizeliğinin bir göstergesi olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Âlûsî, Kur'ân'ın uzun bir metin olmasına rağmen hiçbir çelişki içermemesinin de onun i‘câzının bir başka yönünü teşkil ettiğini ifade etmiştir.[105] Modern çağın başlarına gelindiğinde, Âlûsî'nin temsil ettiği belâgat temelli i‘câz anlayışı, yerini giderek Kur'ân'ın mucizeliğini bilimsel gerçeklerle temellendirmeye çalışan bir yaklaşıma bırakmıştır. Bilimsel tefsir olarak adlandırılan bu yaklaşıma dair bazı izlere Gazzâlî ve Süyûtî gibi âlimlerin eserlerinde rastlanmakla birlikte, o döneme kadar bu konuya dair müstakil bir eser kaleme alınmamıştır.[106] Zamanla etkisini artıran bu yaklaşım, Kur'ân'dan modern bilimsel gerçeklikleri çıkarmaya yönelik yorumlarla

---

[103] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 167.
[104] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 177,183-184; Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 16.
[105] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 197.
[106] Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 16.

gelişmiş; bu alan, Abdurrahman el-Kevâkibî (ö.1320-1902) ve Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî (ö.1306/1889) gibi âlimlerin çalışmalarıyla doruk noktasına ulaşmıştır.[107]

On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında yaşayan Muhammed Abduh (ö. 1322/1905), Mısır'da İslamî reformun ilk savunucusu ve öncüsü ve entelektüel İslamî düşünce ve hareketin yeniden canlanmasında çok büyük katkısı[108] olan alimlerin başında gelmektedir. Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Muhammed Reşid Rıza reform hareketinin öncüleri olmuşlardır. Muhammed Reşid Rıza'nın düşüncelerinden etkilenen Emin el-Hûlî'nin ve Âişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti'nin çalışmaları da metot aşamasını oluşturmuştur. Emin el-Hûlî'nin *Menâhicü tecdîd fi'n-naḥv ve'l-belâġa ve't-tefsîr ve'l-edeb* isimli eserinde beyani/edebi tefsirin ilkelerini belirlemiştir. Jansen, Hûlî'nin metodunu şöyle özetler:[109] "Emin el-Hûlî'nin, düşünsel olarak Kur'an'ın yorumlama çabalarının iki kısma bölünmesini savunur:

1- Kur'an'ın geçmişi, onun gelişim seyri, ortaya çıktığı toplum ve başlangıçta gönderildiği toplumun dili vs. ile ilgili araştırmalar.

2- Bu temel araştırmaların ışığı altında, Kur'an ayetlerinin yorumlanması.

Emin el-Hûlî'ye göre en geçerli yol, tüm tarihi ve diğer malzemeler yardımıyla Kur'an'ın zahiri anlamını tespit etmektir.[110] Kur'an, insanlığa Arapça olarak sunulmuş, bundan dolayı, Kur'an'ı mümkün olduğu kadar mükemmel anlamak için, o dönemde yaşamış Arapları ve dönemlerini mümkün olabildiği kadar bilmemiz gerektiğini savunur.[111] Emin el-Hûlî, en tutarlı tefsir metodunun Konulu Tefsir Metodu olacağı görüşündedir. Emin el-Hûlî, edebi tefsirin esaslarını ortaya koymuş olsa da bu görüşlerini doğrudan uyguladığı kapsamlı bir tefsir çalışması yapmamıştır. Bunun sebebi, büyük ihtimalle içinde yaşadığı dönemin ilmi, siyasî ve sosyal şartlarının böyle bir çalışmaya elverişli olmamasıdır.[112]

---

[107] Şeref, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk.*, 202.
[108] A. N. Amir vd., "Muhammed Abduh'un Moderniteye Katkısı", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* III/6 (2013), 223-241.
[109] J.J.G. Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, çev. Halilrahman AÇAR (Ankara: Fecr Yayınları, 1999), 128.
[110] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 129.
[111] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 129.
[112] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 131.

Emin el-Hûlî tarafından edebi tefsirin temelleri atmış, onun öğrencisi ve aynı zamanda eşi olan Âişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti tarafından ise sistematik hale getirilmiştir. Âişe Abdurrahman, bu yöntemi yalnızca uygulamakla kalmamış; aynı zamanda teorik temellerini güçlendirmiş ve *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* eseriyle yeni bir tefsir ufku açmıştır. *et-Tefsîrü'l-Beyânî* haricinde bu metotla yazılmış Fadıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin *ale't-Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî*[113] adlı dört ciltlik bir eseri bulunmaktadır.

Kur'an'ın edebi yönünü ve ifade üstünlüğünü ön plana çıkarmayı amaçlayan bazı tasniflerde içtimaî tefsirle birlikte gruplandırılan bu türün örnekleri arasında Emîn el-Hûlî'nin *Muḥâḏarât fi'l-emṯâli'l-Ḳurʾâniyye*, Âişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâtî'nin *et-Tefsîrü'l-beyânî li'l-Ḳurʾâni'l-Kerîm* (I-II, Kahire 1962-1969) ve *el-İʿcâzü'l-beyânî li'l-Ḳurʾân ve Mesâʾilü İbni'l-Ezraḳ* (Kahire 1391/1971), Seyyid Kutub'un *et-Taṣvîrü'l-fennî fi'l-Ḳurʾân* (Kahire 1945), Muhammed Ahmed Halefullah'ın *el-Fennü'l-ḳaṣaṣî fi'l-Ḳurʾân* (Kahire 1935, 1965), Abdülkerîm Hatîb'in *el-Ḳaṣaṣü'l-Ḳurʾânî fî manṭıḳıhî ve mefhûmihî* (Kahire 1964) ve Kasabî Mahmûd Zelat'ın *Ḳażâya't-tekrâr fi'l-ḳaṣaṣi'l-Ḳurʾânî* (Kahire 1978) adlı eserleri sayılabilir.[114]

Böylece Hz. Peygamber'den günümüze uzanan süreçte, Kur'ân'ın beyânına dair genel bir tarihsel çerçeve ortaya konmuş olmaktadır. İlk dönemlerde iʿcâz ve beyân/edebi kavramları büyük ölçüde iç içe geçmiş ve esasen belâgat ile dil sanatları ortak paydasında anlam kazanmıştır.

3. Dilbilimsel Tefsir

Kur'an'ın dilsel özellikleri üzerinde durularak yapılan tefsir çeşidine dilbilimsel tefsir, filolojik tefsir veya lüğavî tefsir de denilmektedir.[115] Bir başka tanımda ise, "Kur'an yorumunda ağırlıklı olarak dizimbilim, biçimbilim, anlambilim gibi, dilbilimin çeşitli alt dallarından çağdaş dilbilimin verilerini de göz önünde bulundurarak yararlanan

---

[113] Aynı eser *Beyânî Tefsir Yolu* adıyla Fatma Serap Karamollaoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş, işaret yayınlarından da basılmıştır. Fadıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin *ale't-Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî* eseri ile ilgili İzzet Marangozoğlu'nun doktora tezi bulunmakta olup bu tez *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği* adıyla gece kitaplığı yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır.
[114] Abdulhamit Birışık, "Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/290-294.
[115] Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 174.

yöneliştir"[116] denilmektir. Kur'ân lafızlarını Arap dili ve belağatının lafız ve üslup kurallarını esas alarak ve Arapların kullandığı ve Kur'ân'ın da indirildiği Arapça manaya başvurarak açıklayan bir tefsir eğilimidir.[117] Söz konusu tefsirin genel niteliği, Kur'ân tefsirinde kelimelerin okunuşu, anlamı, yapısı ve cümle içerisindeki dizilişi gibi dilbilimin çeşitli alanlarını ilgilendiren problemler üzerinde durmasıdır.[118]

Taberî (ö. 310/923)'nin çizdiği çerçeveden hareketle lügavî tefsiri *"Kur'ân, selef olan sahabe ve imamların ile halef olan tâbiûn ve ümmet âlimlerinin görüşleriyle çelişmemek şartıyla; Arapların şiirinden, sözlü kültüründen ve yaygın lügat bilgilerinden yararlanılarak tefsir edildiğinde daha isabetli yorumlara ulaşılabilir*."[119] şeklinde tarif etmek mümkündür.

Sonuç olarak, dilbilimsel, filolojik ve lüğavî tefsir, Kur'an'ın doğru anlaşılması ve yorumlanmasında önemli bir yer tutar. Bu yaklaşım, Arap dilinin derinliklerine inerek, lafızların ve üslubun doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Kur'an'ın Arap dilindeki zenginliklerini ve belâgatını göz önünde bulundurarak yapılan bu tür tefsir, metnin anlamını daha derinlemesine kavrayabilmek için oldukça etkili bir yöntemdir. Bu sayede, hem tarihsel hem de dilsel açıdan metnin doğru bir şekilde anlaşılması mümkün olur.

4. Edebi Tefsir

Edebi tefsir; Kur'ân'ın dil, üslûp, belağat, nazım düzeni ve edebi incelikleri esas alınarak yapılan tefsirdir. Bu yaklaşımda amaç, Kur'ân'ın özellikle i'câzı ve belâgat yönünü ortaya çıkarmaktır. Bu tefsir tarzının temel ilkelerini belirleyen, Emin el-Hûlî'dir. Görüşlerini, *Menâhicü't-Tecdîd fi'n-Nahv ve'l-Belâğa ve't-Tefsîr ve'l-Edeb*[120] isimli müstakil eseri ile *Dâiratü'l-Ma'ârifte* yazdığı "Tefsîr"[121] maddesinde açıklamıştır. Kur'an'ın edebi yönünü ve ifade üstünlüğünü ön plana çıkarmayı amaçlayan eserlerdir.

---

[116] Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı (Hicri İlk Üç Asır)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 60.
[117] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 29.
[118] Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 174.
[119] Ebû Caʿfer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-Ṭaberî, *Câmiʿu'l-Beyân fî Teʾvîli ʾÂyi'l-Ḳur'ân*, thk. ʾAḥmed Muḥammed Şâkir (b.y.: Muʾessesetu'r-Risâle, 1420/2000), 1/93.
[120] Bu eser, *Arap İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar* başlığıyla Türkçeye çevrilmiş, Çev. Emrullah İşler, Mehmet Hakkı Suçin, Ankara, Kitabiyat Yayınları, 2006.
[121] Bu yazılar, *Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod* adıyla Mevlüt Güngör tarafından tercüme edilerek, İstanbul, 1995'te Bayrak Matbaası tarafından yayımlanmıştır.

Edebi tefsir metodu iki safhalı bir araştırma ile gerçekleştirilmelidir; bu iki safha araştırma da şunlardan ibarettir: Kur'an'ın etrafında yapılan araştırma ve Kur'an'ın içinde yapılan araştırma[122] olarak tasnif etmiştir. Emîn el-Hûlî'nin edebi tefsir teorisi; tefsirin konulu bir tertibe riayet edilerek yapılması, aynı mevzu hakkında nazil olmuş ayetlerin nüzul sırası dikkate alınarak bir arada değerlendirilmesi, "Kur'ân'ın çevresinde" ve bizatihi "Kur'ân'da" olmak üzere iki boyuttan müteşekkil olan araştırma sistematiğinin tamamlanması ve netice itibariyle Kur'ân'ın maksadının anlaşılması gibi aşamalardan oluşmaktadır.[123]

Sonuç olarak, edebi tefsir, Kur'ân'ın dilsel incelikleri ve belâgat yönlerini derinlemesine inceleyerek metnin i'câzını ve edebi gücünü ortaya çıkarmayı amaçlayan önemli bir yaklaşımı temsil eder. Emin el-Hûlî'nin geliştirdiği teori, Kur'ân'ın hem dışsal hem de içsel yönlerini bir arada ele alarak, metnin maksadını daha iyi anlamaya yönelik kapsamlı bir araştırma süreci önerir. Bu yöntem, Kur'ân'ın anlam derinliğini ve edebi zenginliğini keşfetmek için önemli bir katkı sağlamaktadır.

[122] Emin el-Hûlî, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev. Mevlüt Güngör (İstanbul: Bayrak Matbaası, 1995), 74.
[123] Murat Türker, "Emîn el-Hûlî'nin Düşünce Yapısı ve Edebî Tefsir Yönteminin Fikrî Arka Planı", *İslâmî Araştırmalar (Dergi)* XXXIV/3 (2023), 920-938.

2. BÖLÜM: ÂİŞE ABDURRAHMAN'IN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

Âişe Abdurrahman, daha çok kullandığı "Bintü'ş-Şâti" (Sahilin Kızı) mahlasıyla tanınan önemli bir İslam âlimi, müfessir ve edebiyatçıdır. Geleneksel bir aile ortamında yetişen Abdurrahman, küçük yaşlardan itibaren Arap dili ve edebiyatına karşı özel bir ilgi göstermiştir. Kadınların eğitim imkânlarının sınırlı olduğu bir dönemde, büyük bir azim ve kararlılıkla eğitimine devam etmiş; bu yönüyle hem Mısır'da hem de İslam dünyasında ilim yolunda kadınların öncülerinden biri olmuştur.

Kahire Üniversitesi'nde öğrenim gören Abdurrahman, burada aldığı akademik eğitim sayesinde Arap dili ve edebiyatında uzmanlaşmıştır. Uzun yıllar üniversitelerde öğretim üyeliği yapmış; aynı zamanda eserleriyle hem akademik çevrelerde hem de geniş okuyucu kitlesinde derin etkiler bırakmıştır.

Âişe Abdurrahman'ın en önemli özelliği, Arap dili ve Kur'ân ilimlerini edebi bir bakış açısıyla ele almasıdır. Onun tefsir anlayışı, özellikle beyânî tefsir yöntemi çerçevesinde şekillenmiştir. Kur'ân'ı sadece rivayetlere dayalı değil, dilin inceliklerini ve edebi sanatlarını merkeze alarak yorumlamıştır. Bu yaklaşımıyla, Kur'ân'ın belâgat yönünü öne çıkaran özgün bir yorum tarzı geliştirmiştir.

2.1 Hayatı

Âişe Muhammed Ali Abdurrahman Bintü'ş-Şâti' ünlü bir Müslüman kadın düşünür, Mısırlı yazar, üniversite hocası, araştırmacı ve aynı zamanda Ezher'de ders veren ilk hanımdır.[124] O, çeşitli üniversitelerde tefsir hocalığı yapmış ender müslüman kadınlardan birisidir.

2.1.1. Doğumu ve Ailesi

Âişe Abdurrahman, 1913 yılında Mısır'ın Akdeniz kıyısında, Delta bölgesinin kuzeyinde yer alan Dimyat şehrinde dünyaya gelmiştir.[125] Babası Ali Abdurrahman Hz. Âişe'den

---

[124] Hidayet Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri* (İstanbul: Ensar, 2020), 525.

[125] Mehmed Akif Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri* (İstanbul: Şule Yayınları, 1998), 39; Aişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Ale'l-cisr beyne'l hayâti ve 'l mevt* (Kahire: Heyet'ül-mısrıyye âmme li'l-

ilham alarak ona Âişe ismini vermiş[126] ve Ümmü'l-Hayr (iyiliklerin annesi) lakabını takmıştır.[127] Âişe Abdurrahman, ilmi yönüyle tanınan, ekonomik açıdan güçlü ve toplumda saygın bir konuma sahip bir ailede dünyaya gelmiştir.[128] Hem anne hem baba tarafından dindar, ilim ehli ve köklü bir aileye mensup olan Abdurrahman, çocukluğunu bu entelektüel ve dini atmosfer içerisinde geçirmiştir.[129] Doğup büyüdüğü ve ilk dini eğitimini aldığı bu çevre, onun kişiliği ve hayata bakışı üzerinde derin izler bırakmıştır. Modern eğitim sürecinden geçmesi, düşünce dünyasında farklılaşmalara yol açsa da İslami değerlere olan bağlılığı hayatının sonuna kadar değişmemiştir.[130] Özellikle anne ve baba tarafından dedelerinin Ezher ulemasından ve döneminin itibarlı âlimlerinden olması, onun ilim çevresinde yetişmesini sağlamıştır.[131]

Âişe Abdurrahman'ın yaşadığı 1913–1998 yılları arasındaki dönem, Mısır'ın siyasi açıdan oldukça hareketli ve çalkantılı bir sürecine tekabül etmektedir.[132] Bu tarihsel bağlam, onun entelektüel kişiliğinin şekillenmesinde ve eserlerine yön veren düşünsel arka planın oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Küçük yaşta babası tarafından İslami ilimleri öğrenmesi sağlanan Âişe Abdurrahman, ilk eğitimine 1918 yılının yazında başlamıştır. Babası, okuma-yazma öğrenmesi ve Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemesi için onu köylerinin imamı Şeyh Mürsî'ye göndermiştir.[133] Bu ilk eğitim sürecinden sonra babası, kızının devlet okullarına gitmesine karşı çıkmışsa da annesi ve büyükbabası Şeyh Muhammed Demehucî'nin desteğiyle ilkokula kaydolmuştur.[134]

---

kitap, 1986), 22-24; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7; Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 525.

[126] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Ale'l-cisr beyne'l hayâti ve 'l mevt*, 22-23.

[127] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7; Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 39; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Ale'l-cisr beyne'l hayâti ve 'l mevt*, 24.

[128] Gülşen İstek (ed.), *Kutsal Metinler ve İslami İlimlerde Her Dem Kadın* (İstanbul: Beyan yayınları, 2021), 252.

[129] İstek, *Her dem kadın*, 251.

[130] İstek, *Her dem kadın*, 252.

[131] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7.

[132] Feyza Şimşek, *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebî Tefsir Yöntemi* (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 44.

[133] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 39.

[134] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 39.

Eğitim hayatının hemen her aşamasında babasının itirazlarıyla karşılaşan Âişe Abdurrahman, bu süreçte en büyük desteği büyükbabası Demehucî'den görmüş ve onun teşvikleri sayesinde öğrenim hayatına devam edebilmiştir.[135] Nitekim kendisi, büyükbabasına duyduğu derin minneti hayatı boyunca çeşitli vesilelerle dile getirmiştir.[136]

2.1.2. Eğitim Hayatı

Babasının karşı çıkmasına rağmen, annesi ve anne tarafından dedesinin desteğiyle eğitimine devam eden Âişe Abdurrahman, 1929 yılında ilk basamak eğitim kurumu olan el-Medresetü'r-Râkiyye'yi bitirmiş ve ardından ilkokul öğretmeni olarak göreve başlamıştır.[137] Aynı yıl, el-Medreseü'l-Benât'ın denklik diplomasını bütün Mısır'da birincilikle alarak dikkat çekici bir başarı göstermiştir.[138] 1931'de lise diplomasını alan Abdurrahman, daha sonra Külliyetü'l-Benât'ta idarî memur olarak görev yapmıştır.[139]

Henüz genç yaşta ilmi ve fikri kabiliyetini ortaya koyan Âişe Abdurrahman, 1933 yılında, yirmi bir yaşında iken "en-Nahdatü'n-Nisâiyye" adlı derginin başyazarlığını üstlenmiştir. Ancak bu dönemde, toplumsal koşullar ve kadınlara yönelik önyargılar sebebiyle yazılarını müstear isim kullanarak yayımlama ihtiyacı duymuştur.[140] Üniversite öğrenimine büyük bir istek duyan Âişe Abdurrahman, 1934 yılında Kahire Üniversitesi Arap Dili bölümüne kabul edilmiş ve buradaki eğitimini 1939 yılında başarıyla tamamlamıştır. Ardından, 1941'de yüksek lisans tezini vererek akademik kariyerinde önemli bir adım atmıştır. [141]

Bu süreçte, Mısır'ın önde gelen gazetelerinde İslami ve içtimai meseleleri konu alan makaleler yazmaya başlamış, yazılarında ise doğup büyüdüğü Dimyat şehrini simgeleyen

---

[135] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 39-40.
[136] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 39-40.
[137] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 526.
[138] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7.
[139] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7.
[140] Zehra Çelik, *Bintü'ş-Şâtı Âişe Abdurrahman'ın Hayatı, Eserleri ve "Nisâü'n-Nebî" Adlı Kitabının Tahlil ve Tenkîdi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 16.
[141] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7; Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 41.

"Bintü'ş-Şâti'" (Sahilin Kızı) mahlasını kullanmıştır. [142] Bu takma adı seçmesinin temel nedeni, dönemin toplumsal şartları gereği kadınların gazete ve dergilerde yazı yayımlamasına yönelik olumsuz bakışları bertaraf etmek ve aynı zamanda babasından gizli yazabilmekti.[143]Bintü'ş-Şâti' adıyla kaleme aldığı yazılarında, ezilen kırsal kesimin ve özellikle eğitim hakkı engellenen kız çocuklarının savunuculuğunu yapmış, bu sayede geniş bir şöhret kazanmıştır. Böylece Âişe Abdurrahman hem bireysel mücadelesini hem de toplumsal sorumluluk bilincini bu mahlas üzerinden görünür kılmıştır.

Âişe Abdurrahman, 1945 yılında Kahire Üniversitesi'nin seçkin profesörlerinden Emin el-Hûlî ile evlenmiştir. El-Hûlî, onun ilmi yönelişinde belirleyici bir rol oynamış, özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in edebi tahliline yoğunlaşmasına vesile olmuştur. Âişe Abdurrahman, bu döneme kadar geçen hayatını roman üslûbunda kaleme aldığı *"Ale'l-Cisr*" adlı otobiyografisinde, Emin el-Hûlî ile tanışmasının ve evliliğinin hayatının seyrini derinden etkilediğini ifade etmektedir. [144]

Âişe Abdurrahman, Arap ülkelerinde ve batıda pek çok konferanslar vermiş, tebliğler sunmuş ve çalışmaları neticesinde birçok kurum tarafından pek çok ödüle layık görülmüştür. Fas Karaviyyîn, Ayn Şems Üniversiteleri ve Umm Dermân Üniversitesi (1967), Hartûm ve Cezayir Üniversiteleri (1968), Beyrut Üniversitesi (1972), İmârât Üniversitesi (1981) ve Riyâd Külliyetü't-Terbiye li'l-Benât (1975-1983) gibi Arap dünyasındaki üniversitelerde dersler vermiştir.

Arap dili alanında saklı kalmış yazma eserlerin gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Yine Arap dünyasında lisansüstü pek çok öğrenciye danışmanlık yapmış, resmi ve gayri resmi kurumlarda eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Emekliliğinden sonra Fas Karaviyyîn Üniversitesinde Kur'ân araştırmalarına dair eserler vermiş ve 1 Aralık 1998'de geride yetiştirdiği pek çok öğrenci ve kalıcı eserler bırakarak vefat etmiştir. [145]

---

[142] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 40; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7; Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58; Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 526.
[143] Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 3.
[144] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.
[145] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.

2.2. İlmi Kişiliği

Âişe Abdurrahman, küçük yaşlardan itibaren başladığı ilmi tahsilde gösterdiği başarıyla yalnızca Mısır'da değil, tüm İslam dünyasında tanınan önemli bir alim olmuştur. Müslüman kadın düşünür, yazar, üniversite hocası ve araştırmacı kimliğiyle öne çıkan Abdurrahman, aynı zamanda Ezher Üniversitesi'nde ders veren ilk kadın olma unvanını taşımaktadır.[146] Bütün Arap dünyasında haklı bir şöhrete sahip olan Âişe Abdurrahman, telif ettiği kırka yakın eseriyle ilmi ve fikri mirasa kalıcı katkılar sunmuştur.[147]

Âişe Abdurrahman, büyükbabası Şeyh Muhammed Demehucî'nin ısrarıyla başladığı eğitim hayatında, üniversiteye girmeden önce edebi kabiliyetini ortaya koymuş; şiir ve yazıları en-Nehḍa adlı dergide yayımlanmıştır.[148] 1933 yılında aynı derginin başyazarlığını ve yönetimini üstlenerek genç yaşta dikkat çekici bir entelektüel konum edinmiştir. Kahire Üniversitesi'nden 1939'da mezun olduğu yıl ise el-Ehrâm gazetesinde edebi eleştiri yazılarına başlamış, özellikle Mısır'ın kırsal kesimlerinin sosyoekonomik durumu üzerine kaleme aldığı yazılarla tanınmıştır. [149]

Zamanla dini ve edebi yazılarıyla şöhret kazanan Abdurrahman, bu eserlerini "Bintü'ş-Şâti'" (Sahilin Kızı) mahlasıyla yayımlamıştır. Bu tercihi, hem dönemin kadın yazarlarına yönelik olumsuz tavırların yarattığı engelleri aşmak hem de babasından gizli yazabilmek amacıyla yapılmıştı. Akademik alanda da aktif olan Âişe Abdurrahman, Arap dünyasındaki birçok üniversitede öğretim üyeliği yapmış, çok sayıda yüksek lisans ve doktora öğrencisine danışmanlık ederek ilmi mirasının sonraki kuşaklara aktarılmasına öncülük etmiştir.[150]

Âişe Abdurrahman, akademik hayatına dil ve edebiyat alanındaki çalışmalarıyla başlamış, özellikle doktora tezi ve bu alanda kaleme aldığı diğer eserleri onun ilmi kişiliğini açık bir şekilde ortaya koymuştur.[151] Zamanla tefsir, Arap edebiyatı, dinî ve sosyal meseleler üzerine çok sayıda kıymetli eser vermiştir. Ayrıca farklı ülkelerde

---

[146] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 525.
[147] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 37.
[148] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.
[149] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58; Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 37.
[150] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 37.
[151] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7.

düzenlenen pek çok ilmi toplantıya konuşmacı olarak katılarak düşüncelerini geniş bir coğrafyada duyurmuş, bu yönüyle hem akademik çevrelerde hem de entelektüel hayatın farklı alanlarında etkili olmuştur.

Âişe Abdurrahman, akademik hayatına dil ve edebiyat alanındaki çalışmalarıyla başlamış, özellikle doktora tezi ve bu alanda kaleme aldığı diğer eserleri onun ilmi kişiliğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Zamanla tefsir, Arap edebiyatı, dini ve sosyal meseleler üzerine çok sayıda kıymetli eser vermiştir. Ayrıca farklı ülkelerde düzenlenen pek çok ilmi toplantıya konuşmacı olarak katılarak düşüncelerini geniş bir coğrafyada duyurmuş, bu yönüyle hem akademik çevrelerde hem de entelektüel hayatın farklı alanlarında etkili olmuştur. [152]

Âişe Abdurrahman, 1950 yılında Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin şiiri üzerine hazırladığı çalışmasıyla doktora unvanını elde etmiştir. 1951'de Ayn Şems Üniversitesi'nde Arap dili ve edebiyatı profesörü olarak göreve başlamış, bu süreçte uluslararası konferanslara katılarak ilmi çevrelerde geniş bir tanınırlık kazanmıştır. Aynı zamanda Mısır'ın yanı sıra çeşitli Arap üniversitelerinde dersler vererek akademik etkisini farklı coğrafyalara taşımıştır.

1973 yılında Arap Dili Cemiyeti'nin metin neşri ödülüne layık görülen Abdurrahman, kendi teliflerinin yanı sıra özellikle öğrencilerine yaptırdığı tezlerle Arap dili ve edebiyatına dair birçok yazma eserin ilim dünyasına kazandırılmasına öncülük etmiştir. Emekliliğinden sonra Fas'ta Karaviyyîn Üniversitesi'nde Kur'ân-ı Kerîm çalışmaları üzerine dersler vermiş, böylece ilmi faaliyetlerini hayatının son döneminde de sürdürmüştür. [153]

Tefsir, Arap edebiyatı, dini ve sosyal konular üzerine çok sayıda eser kaleme alan ve pek çok ilmi toplantıya konuşmacı olarak katılan Âişe Abdurrahman, 1 Aralık 1998 tarihinde vefat etmiştir. Ardında bıraktığı zengin ilmi miras, onu yalnızca Mısır'da değil, tüm İslam

[152] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7.
[153] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.

dünyasında hatırlanan ve saygıyla anılan önemli bir kadın alim olarak ölümsüzleştirmiştir.[154]

2.3. Eserleri

Âişe Abdurrahman, çok yönlü ilmi birikimiyle farklı alanlarda eserler vermiş seçkin bir ilim insanıdır. Akademik üslupta kaleme aldığı teliflerinin yanı sıra tahkik çalışmaları, romanları ve deneme türündeki eserleri de bulunmaktadır.[155] Bu çalışmada, doğrudan konumuzu ilgilendiren ve erişim sağladığımız eserleri ele alacağız. Bununla birlikte, çalışmamızın kapsamı dışında kalsa da ulaşabildiğimiz ve önemli gördüğümüz bazı eserleri hakkında da kısaca bilgi vermeyi faydalı görmekteyiz.

2.3.1. Dil, Tefsir ve Edebiyat İle İlgili Eserleri;

- et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm (Kahire 1962)

Dil bilimi ağırlıklı tefsir usulü ve tümevarım yöntemi kullanılarak hazırlanan eserde, âyetlerde geçen kelimelerin manalarıyla aynı kelimenin diğer âyetlerde kazandığı anlamlar üzerinde özellikle durulmuştur.[156] Âişe Abdurrahman, iki cilt halinde yazmış olduğu bu eserinde birbirleriyle konu birliği olan on dört kısa sûreyi tefsir etmektedir. Beyânî tefsir anlayışının temel ilkeleri doğrultusunda kaleme alınan bu eser, tefsir ilminde kavramsal derinliğe yönelik yapılan çalışmaların en önemlilerindendir. Âyetlerde yer alan kelimelerin önce sözlük anlamları üzerinde durulmakta, sonra aynı kelimenin Kur'ân'ın diğer âyetlerindeki durumu incelenmektedir. Böylece kelimenin Kur'ân'da hangi mana ya da manalarda kullanıldığı tespit edilmektedir.

Kahire'de Dâru'l-Meârif tarafından yayımlanan bu eser, ilmi bir üslupla kaleme alınmış olmakla birlikte, yazarın çalışmasına bir kaynakça eklememiş olması dikkat çekicidir.[157] İki ciltten ilkini eşi Emin el-Hûlî'nin vefatından birkaç yıl önce 1962'de yayınlamış, eserin ikinci basımı 1966 ve üçüncü basımı da 1968 yılında yapılmıştır.[158] Ayrıca,

---

[154] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 7.
[155] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 44.
[156] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.
[157] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 45.
[158] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 132-133.

Kur'ân'da geçen kelimelerin sözlük anlamlarını inceleyen müellifin, bu incelemelerinde başvurduğu lügatleri belirtmemiş olması da eserin bibliyografik açıdan eksik yönlerinden biridir.[159]Eserde kısa sûrelerin tefsirini lügat yönü itibariyle yapmış ve kendine has bir yaklaşım sergilemiştir. Kolay, anlaşılır ve basit bir dil kullanmış olan müfessir, yaptığı tefsiri pek çok hadisle desteklemiş, sûreler arasındaki irtibat ve münasebet üzerinde durmuş, başta el-Hasan el-Basri, ez-Zemahşerî ve Muhammed Abduh başta olmak üzere pek çok alimin görüşlerinden istifade etmiştir.[160] Tefsirinde şiire çok az yer vermektedir. Yine eserinde Hz. Peygamber'in hadislerine pek fazla yer vermemektedir. Nadir de olsa zikrettiği hadisleri tefsir kitaplarından almış, temel hadis kitaplarındaki kaynaklara inmemiştir.[161]

- el-İ'câzü'l-Beyânî li'l-Kur'ân ve Mesâilü İbn İbnü'l-Ezrak (Kahire 1971)

İlmi bir üslûpla kaleme alınan bu eserin dili oldukça edebidir. Kitap, Kur'ân'ın i'câzı ile ilgili eserlerin kronolojik olarak sıralanması ve değerlendirilmesi ile başlamaktadır.[162] Sonrasında i'câzın güncel ve geçmişte yapılmış tanımları üzerinde durulur. Birinci bölümde Âişe Abdurrahman'ın Kur'ân'ın harf ve kelime yapısına dair orijinal değerlendirmeleri bulunmaktadır. Birinci bölüm onun yüksek lisans tezidir.

Kitabın ikinci bölümünde ise Âişe Abdurrahman Mesâʾilü Nâfiʿ b. el-Ezrak isimli eserin tahkikini ve değerlendirmesini yapmaktadır. Bu eser İbn Abbas'ın, Nâfi' b. Ezrak'a yönelttiği Kur'ân'daki 189 garip kelimeye dair soruları ve onun bu sorulara eski Arap şiirinden istişhâd ederek verdiği cevapları kapsayan eserin tenkitli neşridir.[163] Mehmet Akif Koç, Âişe Abdurrahman ile yaptığı görüşmede onun bu esere çok önem verdiğini belirttiğine işaret etmektedir. Eser, Kur'ân'ın iʿcâzı ile ilgili yazılmış eserlerin kronolojik bir sıralaması ve değerlendirilmesi, iʿcâzın tanımı ve geçmiş âlimlerin iʿcâz anlayışı ve Âişe Abdurrahman'ın bu konudaki değerlendirme ve görüşleri ise esere ayrı bir özgünlük kazandırmaktadır.[164]

---

[159] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 45.
[160] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[161] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 48.
[162] Şimşek, *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebî Tefsir Yöntemi*, 48.
[163] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.
[164] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 46.

Kur'ân'ın kelime ve harf yapısına dair özgün tespitlerde bulunan yazar, eserini ilmi bir üslupla kaleme almış; Kahire'de Dâru'l-Maârif tarafından yayımlanan bu çalışma, aynı zamanda son derece edebi bir dile sahiptir.[165] Tefsir literatüründe "*Mesâ'ilü İbni'l-Ezrak*" olarak bilinen eserin tahkiki (edisyon kritiği) yapılmaktadır. Âişe Abdurrahman, Mesâ'il'in el yazmaları yanında, yer aldığı usûl kitaplarını da incelemiştir.[166]

- el-Kur'ân ve Kadâya'l-İnsân (Kahire 1999)

Deneme üslûbu ile kaleme alınmıştır.[167] Bu eser daha önce yayımlanan *Makâl fi'l-insân* (Kahire 1969), *el-Kur'ân ve't-tefsîrü'l-'asrî* (Kahire 1970) adlı iki çalışmadan meydana gelmektedir. Eserin ilk bölümünde insana ilişkin sorular ortaya konulmuş ve Kur'ân'dan cevaplar verilmeye çalışılmış, ikinci bölümde ise ilmi Kur'ân tefsirleri tenkit edilmiştir.[168] Âişe Abdurrahman kitabın bu kısmında tefsirde ilmi akımın temsilcilerinden saydığı bir ilim adamını da ismini zikretmeksizin eleştirmiştir. Akif Koç'un kendisi ile yaptığı görüşmede bu kişinin Mustafa Mahmud olduğunu söylemiştir. Mustafa Mahmud Ehram gazetesinde[169] makaleleri yayımlanan bir hekimdir. Çok sayıda kitabı ve makalesi bulunmaktadır.

- eş-Şahsiyyetü'l-İslâmiyye (Beyrut 1986)

Deneme türünde telif edilen ve Beyrut'ta Dâru'l-İlm li'l-Melâyin tarafından neşredilen bu eserde de İslam'ın öngördüğü itidal (orta yol) prensibi işlenmektedir. Eserde Müslümanın sahip olması gereken İslami kimliğin niteliği araştırılmaktadır. Âişe Abdurrahman'a göre Müslüman, aşırılıklardan uzak durmalı; madde-mana, ibadet-amel, din-akıl, gelenek-yenilik, fert-toplum ilişkilerinde orta yolu bulabilmelidir.[170]

Eserde Âişe Abdurrahman, görüşlerini temellendirmek adına birçok âyet ve hadise yer vermiş, ayrıca şiiri de destekleyici bir unsur olarak kullanmıştır. Bununla birlikte, kimi

---

[165] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 46.
[166] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 46.
[167] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.
[168] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.
[169] Konuyla ilgili bk. Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 47.
[170] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 498.

bölümlerde konular arasında yeterli geçiş olmaksızın farklı başlıkların doğrudan ele alındığı dikkati çekmektedir.[171]

- Muhâdarâtü't-Tefsîr lisûreteyi't-Talâk ve'l-Hucurât (Fas 1985)

Bu çalışma, Âişe Abdurrahman tarafından 1985 yılında Fas'taki Karaviyyîn Üniversitesi'nde, üniversitenin son sınıf öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmış ders notlarıdır.[172]

- Tefsîru Ayati'l-Ahkâm, Sûretü'l-Müddessir (Fas 1981-1983)
- el-Kur'ân ve'l-Fikrü'l-İslâmiyyü'l-Muâsır (Beyrut 1975)
- Şahsiyyetü'l-Mer'e fi'l-Kur'âni'l-Kerîm (Kahire 1975)
- Kitabüna'l-Ekber (Câmiatü Ümmi Derman 1968-1969)
- El-Kur'ân ve Kadiyyetü'l Hürriyye (?)
- Min Esrâri'l-Arabiyye fi'l-Beyânî 'l-Kur'ânî (Beyrut 1972)
- Mukaddimetü İbni's-Salâh fi Ulûmi'l-Hadîs ve Mehâsinü'l-İstilâh (Kahire ty.)

Dâru'l-Maârif'de, Kâhire'de tarihsiz, Âişe Abdurrahman bu çalışmasında hadis ilmine dair iki önemli eseri tahkik (edisyon kritik) etmiştir. Bunlardan ilki İbnü's-Salâh (ö: 643/1245)'ın *"el-Mukaddime fî Ulûmi'l-Hadîs"* adlı eseridir. Diğeri ise es-Serrâc el-Bulkînî (ö: 805/1402)'nin *"Mehâsinü'l-İstılâh ve Tedvînu Ulûmi'l-Hadîs li'bnî's-Salâh"* isimli eseridir.[173]

- Mine'l-İmâm Mâlik ile'l-Menheci'l-Hadîs (Rabad 1982)
- Kabesün min Meşâriki'l-Envâr alâ Sıhâhi'l-Âsâr (el-Muvattâ ve's-Sahîhayn) li'l-Kâdî İyâz
- (Mecelletü'l Menâhili'l-Mağribiyye 1980)
- Meşârikü'l-Envâr li'l Kâdî İyâz ve Metâli'u'l-Envâr li'bni Karkûl (Rabad 1984)
- el-Menhecü'n-Naklî li Ulemâi'l-Hadîs beyne'l-Kavâidi ve't-Tatbîk (Rabad 1983)

---

[171] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 48.
[172] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 48.
[173] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 49-50.

Âişe Abdurrahman, akademik kariyerine dil ve edebiyat sahasında yaptığı çalışmalarla adım atmış; başta doktora tezi olmak üzere bu alanda kaleme aldığı eserler, onun ilmi kimliğini açıkça ortaya koymaktadır. Akademik hayatına dil ve edebiyat alanında yaptığı çalışmalarla başlayan Âişe Abdurrahman'ın, başta doktora tezi olmak üzere bu aladaki diğer eserleri onun ilmi kişiliğini göstermektedir.

- Lüğatünâ ve'l-Hayât (Kahire 1991)

Âişe Abdurrahman'ın bu eseri Dâru'l-Maârif'de 1991 yılında Kahire'de basılmıştır. Bu eserinde cahiliye döneminden başlayarak Arap dillerini incelemektedir. Çeşitli Arap olaylarının doğması ve değişimler üzerinde durmaktadır. Günümüzde Arap dilinin karşı karşıya kaldığı sorunları tespit etmeye çalışmakta, Fasih Arapça-Ammî Arapça ikileminin çözümüne yönelik tekliflerde bulunmaktadır.[174]

- Kıyemün Cedîde li'l Edebi'l-'Arabî (Kahire 1992)

Âişe Abdurrahman'ın bu eseri Dâru'l-Maârif'de, 1992 yılında Kahire'de basılmıştır. Bu eserinde de geçmiş Arap edebiyatı ile çağdaş Arap edebiyatının genel hatlarını zikrederek bir karşılaştırma yapmaktadır. Siyasi otoritenin ve idari açıdan edebiyat ve sanatı etkileyen biçimleri gündeme getirmekte, şiirin geçmişi ve bugünü üzerinde durmaktadır.[175]

- Risâletü'l-Ğufrân ve ma'ahâ Risâletü İbnü'l-Kârih (Kahire 1950)

Dâru'l-Maârif'de 1989 yılında Kahire'de basılmıştır. Âişe Abdurrahman Ebu'l-Alâ el-Maarri[176] (ö. 449)'nin *Risâletü'l-Gufrân* adlı eserini tahkik etmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu eser, Âişe Abdurrahman'ın doktora tezidir. Eserin muhtevası ve önemi kısaca şöyledir: Ali b. Mansur el-Halebî ibn-nü'l-Kârih, Ebû'l-Alâ'ya bir mektup yazarak, felsefe, tarih, nahiv ve bazı dinî hikayelerle ilgili sorular sormuştur. Bunun üzerine Ebu'l-

---

[174] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 51.
[175] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 51.
[176] Maʿarrî, önemli ve ünlü bir Arap şair; tartışma yaratmış görüşlere sahip bir filozoftur. İrili ufaklı, şiir ya da nesir tarzında yetmişten fazla eser kaleme almıştır. Suriye'de Halep ile Humus arasındaki Maarretünnuʿmân'da 363/973 yılında doğup 449/1057 yılında orada vefat etmiştir. Daha geniş bilgi iç bk. Sahbân Halîfât, "Ebü'l-Alâ el-Maarrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/287-291.

Alâ da Risâletü'l-Gufrân adlı eserini telif etmiştir. Ebu'l-Alâ bu eserinde hayali Cennet-Cehennem tasvirleri yaparak, dininin bazı esaslarını alaylı bir üslupla ele alınmaktadır. Eser Arap edebiyat tarihi içinde felsefî ve edebi ayrıntılarıyla çok önemli bir yer işgal etmektedir. Âişe Abdurrahman bu çalışmaları İbnü'l-Kârih'in mektubunu da tahkik ederek ilave etmiştir.[177]

- Risâletü's-Sâhil ve'ş-Şâhic (Kahire 1984)

Eser Dâru'l-Maârif'de 1984 yılında Kahire'de basılmıştır. Ebu'l-Alâ el-Maarrî'nin *"Risâletü's-Sâhil ve'ş-Şâhic"* adlı eserinin tahkikidir. Ebu'l-Alâ bu eserinde döneminin siyasi ve sosyal olaylarını yorumlayarak anlatmaktadır. Bu yorumlama hataları de bir üslup içerisinde hayvanlar düzenlenerek yapılmaktadır. Belki de eserin en büyük özelliği budur.[178]

- Kırâatün Cedîdetün fi Risâleti'l-Ğufrân (Beyrut ty.)
- el-Ğufrân: Dirâsetü'n-Nakdiyye (Kahire 1954)

Dâru'l-Maârif'de 1954 yılında Kahire'de basılmıştır. Ayrıca Dâru'l-Maârif'in 1994 yılında yaptığı bu eserin üçüncüsüne "*Kırâatun Cedidetun fî Risâleti'l-Gufrân*" adlı eser de ilave edilmiştir.[179]

- el-Hayâtü'l-İnsâniyye inde Ebi'l-'Alâ el-Maarrî (Kahire 1944)
- Ebü'l-'Alâ el-Maarrî (Kahire ty.)
- Medînetü's-Selâm fi Hayâti Ebi'l-'Alâ (Bağdat 1974)
- Ebü'l-'Alâ ve Edebuhû fi Ru'yetin Cedîdetin (Ma'hedetü Dirâsâti'ş-Şarkiyye bi Câmiati Cambridge)
- Mu'cemü'l Muhkem li'bni Seyyide el-Endelûsî (Kahire 1963)
- eş-Şâiratü'l-Arabiyyetü'l-Muâsıra (Kahire ty.) Râbi'atü'l-'Adeviyye, Edîbe Şâira (Ayni'ş-Şems 1962) el-Edebü'n-Nisve'l Muâsır (1963)
- el-Edebü'l-Arabî Beyne't-Turâs ve'l-Muâsıra (Bağdat 1970)
- eş-Şâir ve'l-Mülheme (Vizâratü's-Sekâfeti'l-Mağribiyye 1975)

---

[177] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 51-52.
[178] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 52.
[179] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 52.

- el-Hansâ, eş-Şâiratü'l-Arabiyyetü'l-Ûlâ es-Sahâbiyye (Kahire ty.)
- Ale'l-Cisr (Kahire 1986)

Eser el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâbi'de 1986 yılında Kâhire'de basılmıştır. Âişe Abdurrahman bu eserinde kendi hayatını anlatmaktadır. Yazar, doğumundan üniversite yıllarında Emin el-Hûlî ile tanışmasına kadarki hayat hikayesini edebi bir roman üslubuyla anlatmıştır. Eserin son bölümünde eşi Emin el-Hûlî'nin vefatı üzerine yazdığı mersiye yer almaktadır.[180]

- Maa Ebi'l-'Alâ fî Rihleti Hayâtihî (Beyrut ty.)

Eser Daru'l Kitabi'l Arabi'de Beyrut'ta basılmıştır. Eserde Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin hayatı anlatılmaktadır.[181]

- er-Rîfü'l-Mısrî (Kahire 1936)

Âişe Abdurrahman'ın basılan ilk eseridir.

- Kadiyyetü'l-Fellâh (Kahire 1939)
- Seyyidü'l-İzbe (Kahire 1944)
- Süverün min Hayâtihinne (Kahire 1957)
- Sirrü'ş-Şâti' (Kahire 1957)
- Vekûdu'l-Ğadab (Kahire 1986)

2.3.2. İslam Kültürü ve İslam Düşünce İle İlgili Eserleri[182]

Âişe Abdurrahman aydın kişiliğinden dolayı neredeyse her alanda eser yazmış ve tarihi süreç içerisindeki değişimleri de incelemiştir. Bu konudaki eserleri şunlardır:

- Türâsünâ beyne Mâdin ve Hadir (Kahire 1991)

Eser Dâru'l-Maârif'de 1991 yılında Kâhire'de basılmıştır. Âişe Abdurrahman bu eserinde İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren Müslümanların ilim anlayışı, tercüme faaliyetleri,

[180] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 58.
[181] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 58.
[182] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 54.

Batı'nın İslâm'dan etkilenmesi gibi konular üzerinde durmaktadır. Tarih içinde müslümanların oluşturduğu medeniyetten ve müslümanların kütüphanecilik faaliyetlerinden bahsetmektedir. Âişe Abdurrahman, dünyadaki çeşitli ülkelerdeki Arapça el yazmalarının gelişimini zikrederek birkaç el yazmasını örnek göstermektedir. Son olarak 1964 yılında düzenlenen *"Uluslararası Doğu Bilimcileri Konferansı"* hakkında bilgi vermekte, değerlendirmeler yapmaktadır. Âişe Abdurrahman bu eserini ilmi bir üslupla telif etmiştir.[183]

- Menâhicu Bahs (Ders notu)

Âişe Abdurrahman'ın Riyad'daki Eğitim Fakültesi'nde ders anlatımı için hazırlanmış ders notudur. İslami ilimlerdeki metodolojinin mahiyeti, dayanakları ve sorunlarından bahsetmektedir.[184]

- Mukaddime fi'l-Menhec (Kahire 1970)
- Zehâirü'l- Berdiyyi'l-Mısrî fi Methafi Albertînâ ve Dirâseti Berdiyyâti Mısrî'l-İslâmiyye (Viyana 1966) (Makale)

2.3.3. Tarih ile İlgili Eserleri[185]

Âişe Abdurrahman'ın tarih ile ilgili eserleri şunlardır:

- A'dâü'l-Beşer (Kahire 1968)
- Ta'lîk ala mâ Câe ani'l-Kur'âni'l-Kerîm ve'l-Hadîs fi Kitâb (Târihi'l-Edebi'l-Coğrafiyyi'l- Arabî) (Kahire ty.)

Eser Câmiatü'd-Düveli'l-Arabiyye'de Kahire'de basılmıştır. Eser, Rus müsteşrik Kraçkovski'nin Arap edebiyat tarihiyle ilgili yazdığı kitaba yapılan yorumlardan oluşmaktadır. Söz konusu kitapla birlikte basılmıştır.[186]

- Maa Ebî Mervân İbn Hayyân fi Kirâatin Cedîdetin li Târîhi'l-Endelüs (Vizâratü's-Sekâfeti'l-Mağribiyye 1980)

---

[183] Daha geniş bilgi için bk. Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 54-55.
[184] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 55.
[185] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 57.
[186] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 57.

- et-Tefsîrü'd-Dînî li Târîhinâ (Kahire 1981)
- Maa'l-Mustafâ Sallallahû aleyhi ve Sellem (Kahire 1992)
- Ardü'l-Mu'cizât (Kahire 1983)
- Terâcümü Seyyidâti Beyti'n-Nübüvve (Kahire 1988)

2.2.4. Hz. Peygamber ve Aile Fertleri İle İlgili Eserleri[187]

Âişe Abdurrahman, Hz. Peygamber'in ve ona yakın bazı hanımların hayatlarını çok edebi bir üslup içinde kaleme almıştır. Bu eserler aynı zamanda sürükleyici bir roman özelliği taşımaktadırlar. Şimdi de söz konusu eserlerini tanıtmaya çalışacağız:

- Maʿa'l-Mustafâ

Eser Dâru'l-Maârif'de 1992 yılında Kahire'de basılmıştır. Hz. Peygamber'in hayatını anlatan bir eserdir. Yazar, o dönemin olaylarını hissi ve duygusal bir anlatımla işlemiştir. Eserin dili oldukça ağır ve edebidir.[188]

- Ümmü'n-nebî
- Ardu'l-Mu'cizat

Eser Dâru'l-Maârif'de 1983 yılında Kahire'de basılmıştır. Âişe Abdurrahman bu eserinde de Suudi Arabistan'a yaptığı iki ziyaret neticesinde, kutsal topraklara yönelik içinde oluşan duygu ve düşünceleri, edebi bir üslupla anlatmaktadır.[189]

- Nisâʾü'n-Nebî

Selami Münir Yurdatap, eseri "*Peygamberimizin Mübarek Zevceleri"* adıyla Türkçeye çevirmiştir. (İstanbul 1970).

- Benâtü'n-nebî.
- es-Seyyide Zeyneb (bint ʿAlî)
- Terâcimü seyyidâti Beyti'n-Nübüvve

---

[187] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 55-56.
[188] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 55.
[189] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 56.

Eser, 1988 yılında Kahire'de Dâru'l-Beyân li't-Turâs tarafından yayımlanmıştır. Hz. Peygamber'in annesi, eşleri, kızları, ayrıca Zeyneb binti Ali b. Ebî Tâlib ve Sükeyne binti Hüseyin'in hayatları roman üslubuyla anlatılmaktadır. Kitap, daha önce ayrı ayrı basılmış beş eserin bir araya getirilmiş halidir. Farsça, Urduca, Endonezyaca, Japonca ve Türkçe gibi dillere tercüme edilmiştir. Eserin beşinci bölümünde, Sükeyne binti Hüseyin'in hayatı ele alınmakta; bu bölümde dönemin edebi faaliyetlerine geniş yer verilmekte, özellikle şiirlerden hareketle siyasi ve sosyal olaylara dair değerlendirmeler yapılmaktadır.[190]

- Mevsûʿatü âli'n-Nebî

İsmail Kaya, müellifin bu çalışmalarını, *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları* (I. cilt, Ankara 1991), *Rasulullah (s.a.v.) Efendimizin Kızları ve Torunları* (II. cilt, Konya 1991; Ankara 1992) adlarıyla Türkçeye tercüme etmiştir.

2.3.5. Diğer Eserleri[191]

Tasniflemenin dışında kalan eserleri de şunlardır:

- Kirâe fi Vesâiki'l-Behâiyye (Kahire 1986)

Müessesetü'l-Ehrâm, Kâhire 1986. Bu eserde Bâbîlik ve Bahâîlik konu edilmektedir. Bu iki cemaatin çıkışı, iddiaları Kur'an âyetlerini istismar edişleri anlatılmaktadır. Âişe Abdurrahman bu eseriyle, *"Kuveyt İlmî İlerleme Kurumu"* tarafından ödüllendirile lâyık görülmüştür.[192]

- el-İsrâiliyyât fi'l-Ğazvi'l-Fikrî (Kahire 1974)
- el-Mer'etü'l-Müslimetü fi Kitâb (el-İslâm, el-Yevm ve Ğaden) (Kahire 1940)
- eş-Şebâb beyne'l-Akîde ve'l-İhtiyâr (Beyrut 1975)
- Kitâb li'l-Bahâiyyetî'l-Cedîde Ani'l-İslâm ve'l-Kur'ân ve's-Sünne (Ehram 1985)

---

[190] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 56.
[191] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 59.
[192] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 59.

Âişe Abdurrahman Hallâc-ı Mansûr'un *Kitâbü'ṭ-Ṭavâsîn*'i ile (Berkeley 1974), Kādî İyâz'ın *eş-Şifâ'sını* (Granada 1991) İngilizce'ye tercüme etmiştir.[193]

[193] Fazlıoğlu, "Âişe Abdurrahman", EK-1/57-58.

3. BÖLÜM: ÂİŞE ABDURRAHMAN'IN ET-TEFSÎRÜ'L-BEYÂNÎ VE UYGULANIŞI

3.1. Et-Tefsîrü'l-Beyânî ve Metodu

3.1.1. Tefsirinin Amacı

Âişe Abdurrahman, klasik sûre sûre yapılan tefsirlerden farklı olarak, İslâm'ın daveti için temel esaslar içeren Mekki sûrelerin kısa sûrelerine[194] beyânî tefsir metodunu uygulamıştır. Onun amacı, bilinen tefsir yöntemlerinden ayrılan yönünü ortaya koymaktır. Bu yöntemde Kur'ân'ın metni, i'câz atmosferinde ele alınmakta; kelimelerinin kutsallığı titizlikle incelenmekte; "Kur'ân'ın bir kısmı diğer kısmını açıklar" ilkesine bağlı kalınmaktadır.[195] Böylece metin, anlamını bozabilecek yabancı etkilerden arındırılmakta ve beyânî orijinalliği ortaya çıkarılmaktadır. Âişe Abdurrahman tefsirinin amacını şu ifadelerle açıklar:

> "Bu çalışmadaki temel amacım, Kur'ân'ın kapalı ifadelerini titizlikle incelemek, bağlamın anlam yönlendirmesini dikkatle değerlendirmek ve mucizevî beyânında saklı derin çağrışımları ortaya çıkarabilmektir. İnceleme sürecinde herhangi bir tereddüt veya görüş ayrılığıyla karşılaştığımda, Kur'ân metnini Arapça'nın ruhunu ve inceliklerini göz önünde bulundurarak; her kelimeyi, hatta her hareke ve vurguyu Kur'ân üslûbuna uygun biçimde yorumlamaya özen gösterdim. Bu yaklaşımda yalnızca Kur'ân'ı ölçüt kabul ederek, onu dilsel ve üslupsal yapısı çerçevesinde anlamaya çalıştım."[196]

Âişe Abdurrahman, bu açıklamasıyla tefsirinin temel amacını ortaya koymuştur. Kur'ân'ın beyânî yönünü merkeze alan anlam çözümlemeleriyle, onun mucizevî diline dair yeni bir tefekkür imkânı sunmayı hedeflemektedir. Kendisinin ifadesiyle, tefsirindeki amaç, "Arap dilinin en büyük kitabına hizmet etmek, ömrünü onun esrarını düşünmek ve beyânî i'câzını fark ederek geçirmek"[197] şeklindedir. Ona göre Kur'ân'ı anlamanın yolu,

---

[194] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 15; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,18.
[195] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 15; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,18.
[196] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 14; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,17.
[197] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 16; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,17.

mezhebî ve grupsal yaklaşımların dar kalıplarını, yabancı düşünce akımlarının gölgesini aşarak, bağımsız ve özgün bir metotla bu yüce kaynağa yönelmekten geçmektedir.

Âişe Abdurrahman'ın tefsir anlayışının bir diğer amacı, Kur'ân'ın evrensel mesajını toplumun tüm kesimlerine ulaştırmaktır. Bu doğrultuda mesaj, kadın ve erkek herkes için adil ve dengeli bir biçimde aktarılmakta; her bireyin dini sorumluluklarını yerine getirmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir. Kur'ân'daki anlamlar derinlemesine irdelenerek, okuyucunun hem anlayışını geliştirmek hem de yaşamına yansıtmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Âişe Abdurrahman eserlerinde Kur'ân'ı yalnızca bir "hidâyet kitabı" olarak yorumlamak yerine, onu edebi bir metin olarak çözümlemiş ve Emin el-Hûlî'nin teorik çerçevesini çizdiği edebi tefsir yöntemini uygulamaya koymuştur. Bu yaklaşımda Kur'ân'ın belâgatı, edebi sanatları, teşbih, mecaz ve terimler üzerinden analiz edilmiş; beyânî tefsirin temel unsurları olan üslup ve estetik yönler ön plana çıkarılmıştır.[198] Bunun yanı sıra Abdurrahman, Kur'ân'ın tarihsel bağlamını da dikkate almıştır. Nüzûl süreci ve İslam toplumunun ilk yıllarındaki sosyal yapılar, özellikle kadın-erkek ilişkileri bağlamında incelenmiş; Kur'ân'ın mesajlarının günümüz dünyasında nasıl anlaşılabileceğine dair yorumlar geliştirilmiştir.

Sonuç olarak, Âişe Abdurrahman'ın tefsirini kaleme almadaki temel amacı, Arap dili ve belâgatına dayalı yeni bir yaklaşım geliştirerek klasik tefsir anlayışının sınırlarını aşmak ve Kur'ân'ın derinlikli anlamlarını beyânî metod çerçevesinde ortaya koymaktır. Bu bağlamda, özellikle konu bütünlüğüne sahip Mekki sûrelerden seçilen kısa sûreler üzerinde beyânî metodun uygulanması, onun tefsir anlayışının en somut ve belirgin örneğini teşkil etmektedir.[199]

3.1.2. Tefsirinin Metodu

Âişe Abdurrahman, tefsir çalışmalarını eşi Emin el-Hûlî'nin ortaya koyduğu metoda dayandırmıştır. *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserinin giriş kısmında Hûlî'nin yöntemini doğrudan aktararak kendi anlayışının temel dayanağını açıkça ortaya

[198] Abdulkerim Aydın, "Çağdaş Tefsir ve Problemlerine Dair Bir Değerlendirme" IX/1 (2024), 152-185.
[199] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,18.

koymuştur. Bu yaklaşıma göre tefsirin esası, Kur'ân'ı yine Kur'ân ile anlamaktır.[200] Dolayısıyla ayetler, bağlamları ve konu bütünlükleri göz önünde bulundurularak yorumlanmaktadır.

Âişe Abdurrahman'ın tefsir anlayışı, Kur'ân'ın kendine özgü bir dil ve üslup sistemine sahip olduğu düşüncesine dayanmaktadır. [201] Bu çerçevede o, kelimelerin yalnızca sözlük anlamlarıyla değil, Kur'ân'ın bütünlüğü içerisindeki anlam boyutlarıyla kavranması gerektiğini vurgular. Anlamı tespit ederken kelimelerin hissî ve mecazî kullanımlarını, lügavî kökenlerini ve ayet ya da sûre içindeki özel bağlamlarını dikkate alarak tümevarım yöntemine başvurur.[202] Ayrıca, nahiv ve belâgat kurallarının Kur'ân'a doğrudan uygulanamayacağını; onun, kendi iç mantığı ve özgün kuralları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini özellikle ifade eder.

Metodun bir diğer temel ilkesi, konulu tefsirdir. [203] Bu yöntemde ele alınan konuya ilişkin ayet ve sûreler bir araya getirilir; konu bütünlüğü sağlandıktan sonra ise nüzûl sırasına göre tertip edilir.[204] Rivâyetler, ayetlerin indiği dönemin zaman ve mekân şartlarını anlamaya yardımcı olmak amacıyla dikkate alınır; ancak ayetin lafzının genel anlamı, özel nüzûl sebeplerinin önüne geçirilmez.[205] Böylelikle bu yöntem, Kur'ân'ı mezhebi ve grupsal yaklaşımlardan, İsrailiyyât'tan ve yorum bid'atlarından uzak,[206] nesnel bir bakış açısıyla anlamayı hedefler.[207]

Âişe Abdurrahman'ın metodunda, terkiplerin incelenmesi de büyük önem taşımaktadır. Terkipler, siyak ve bağlam çerçevesinde değerlendirilir; bu süreçte müfessirlerin görüşlerine başvurulur, ancak yalnızca nassın anlamıyla uyumlu yorumlar kabul edilir.

---

[200] Daha geniş bilgi için Bk. Şaban Şimşek, *Kur'an'ı Kur'an ile Anlamak* (Ankara: Barış Kitap, 2020); Halis Albayrak, *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988); Nurettin Çiftçi, *Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019).
[201] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 61.
[202] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,15.
[203] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 88.
[204] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,10.
[205] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 14; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,15.
[206] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 20; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,10.
[207] Aişe Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-Kur'ân ve Kadâya'l-İnsân* (Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.), 319.

Böylece Kur'ân'ın Arapçadaki eşsiz ifade gücü ve belâgat özellikleri merkeze alınarak tefsir faaliyetleri yürütülür.

Edebi tefsir yaklaşımı, Kur'ân'ın estetik ve söz sanatını göz ardı etmeden, öncelikle asli ve nesnel anlamın ortaya çıkarılmasına dayanır. Âişe Abdurrahman, bu yöntemi çağdaş edebi tefsir ekolüne adapte ederek Kur'ân'ın daha derin, nesnel ve sistemli bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım, Seyyid Kutub (ö.1324/1966)'un edebi ve toplumsal yorumundan farklı olarak, bilimsel ve nesnel bir çerçevede metodik bir tefsir anlayışı ortaya koyar. [208]

Kur'ân'daki bir kelimenin hangi anlam veya anlamlarda kullanıldığını tespit etmek için o kelimeyi önce âyet ve süredeki özel bağlamı içerisinde sonra da Kur'ân'ın tamamında ele alıp değerlendirmeyi öngören bu metodun aşamaları şunlardır:

- Zaman ve mekân şartlarını kavrayabilmek için ilgili âyetler nüzûl sırasına göre incelenir ve iniş bağlamına tanıklık eden rivâyetlerden yararlanılır.[209]
- Tefsir anlayışı, "Kur'ân-ı Kerîm'in kendine mahsus bir dili olduğu" ilkesine dayanmaktadır.[210]
- Kur'ân'daki herhangi bir kelimenin yerine Arapça'da aynı anlama geldiği düşünülen başka bir kelime konulamaz; zira her kelime anlam ve kullanım açısından özgündür.
- Kur'ân'ın en doğru şekilde anlaşılması için, onun kendi iç bütünlüğü ve üslûbu esas alınmalıdır. Bu nedenle Kur'ân'ı anlamada en isabetli yöntem, yine Kur'ân'ın kendi iç bütünlüğünden ve üslubundan yararlanmaktır.[211]
- Lafızların anlam derinliğini kavrayabilmek amacıyla, ilgili kelimenin geçtiği tüm âyetler istikra (tümevarım) yöntemiyle sistemli olarak analiz edilir.[212]
- Bir lafzın farklı bağlamlardaki anlamlarını belirlemek için Arapça lügat eserlerinden ve tefsir literatüründen metodik biçimde yararlanılır.[213]

---

[208] Şimşek, *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebî Tefsir Yöntemi*, 54.
[209] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 19; Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 89; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,10.
[210] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 61.
[211] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 61.
[212] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 89.
[213] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 90.

- Lafza bağlam dışı yeni anlamlar yüklemekten kaçınılır; uygun anlam, siyak ve sibak dikkate alınarak belirlenir.[214]
- Siyakın anlam katkısı gözetilir; bu süreçte "Kur'ân'ın bir kısmı diğer kısmını tefsir eder" ilkesi merkeze alınır.[215]
- Kur'ân lafızları, harici unsurların etkisinden ve onun beyânî asaletini zedeleyebilecek unsurlardan arındırılarak yorumlanır.
- Tefsirde Kur'ân nassları nihai hakem kabul edilir; her türlü yorum, değerlendirme ve açıklama nassların belirleyiciliğine göre şekillendirilir.
- "Kur'ân'ın kendisi kaidedir" prensibine bağlı kalarak, nass ve bağlamla uyumlu müfessir görüşlerinden istifade edilir; mezhebî eğilimlerden ve İsrailiyyat kaynaklı rivayetlerden uzak durulur.
- Müfessir, âyetin maksadını yakalamak için siyak ve sibakına başvurmalı; önceki müfessirlerin görüşlerinden nassın uygun gördüklerini kabul etmeli, diğerlerini ise reddetmelidir.[216]
- Kur'ân, bir hidâyet ve din kitabı olarak değerlendirilmelidir; lafızlar modern bilimsel keşiflerin verilerine zorla uyarlanmamalıdır.[217]
- Tefsirde belirli bir konu odak noktası olarak seçilir; bu konuyla ilgili âyet ve sûreler bir araya getirilir, lafızların sözlük anlamları ve Kur'ân'daki bağlamsal kullanımları analiz edilerek doğru anlamlara ulaşılır.[218]
- Âişe Abdurrahman, alıntıları titizlikle yapar; kelimeler arasındaki ilişkileri ve ifadelerin Kur'ân'daki kullanımını dikkatle tahlil eder.[219]

Sonuç olarak Âişe Abdurrahman, beyânî tefsir anlayışını ve metodunu şu sözleriyle özetlemektedir: "Tümevarımsal metotla araştırmanın ve bu muhteşem nazımda yerine başkasının geçemeyeceği bir lafız, manasını başka hiçbir kelimenin eda edemeyeceği bir harf, hareke ve vurgu hakkında inceden inceye düşünmenin ortaya koyduğu beyânî sırlar,

---

[214] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 19-20; Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 90; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,10-11.
[215] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 15; Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 90; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,18.
[216] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 10-20.
[217] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 91.
[218] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 10-20.
[219] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 140.

benim gözümü kamaştırdığı gibi kuşkusuz başkalarının da gözünü kamaştıracaktır." [220] Böylece Abdurrahman, Kur'ân'ın lafız ve nazmındaki eşsizliği vurgulayarak; tefsirde tümevarımsal metodu, lafız-anlam uyumunu ve beyânî derinliği merkeze alan yaklaşımını açık bir biçimde ortaya koymuştur.

3.1.3. Beyânî Tefsir ile İlgili İlkeleri

Âişe Abdurrahman'ın *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eseri, Kahire'de Dâru'l-Maârif tarafından yayımlanmış olup iki cilt hâlinde hazırlanmış ve toplamda on dört sûreyi kapsamaktadır. Âişe Abdurrahman, tefsirinde özellikle Muhammed Abduh ve Emin el-Hûlî'nin görüşleri çerçevesinde Kur'ân'ı beyânî yönüyle ele almaya çalışmıştır. Bununla birlikte zaman zaman Zemahşerî ve Reşid Rıza gibi müfessir ve alimlerin görüşlerine de başvurmuştur. Ona göre, Kur'ân üzerinde yapılacak beyânî bir araştırma, diğer bütün araştırmaların önünde ve onlara temel teşkil edecek nitelikte olmalıdır.[221]

Âişe Abdurrahman, beyânî tefsir metodunun modern dönemdeki en önemli temsilcilerinden biri kabul edilmektedir. Onun yaklaşımında yalnızca Kur'ân'ın dilsel derinliklerinin açığa çıkarılması değil, aynı zamanda kadınların Kur'ân'daki yeri ve rolü gibi konular da ön plana çıkarılmıştır. Müfessire, beyânî yöntem aracılığıyla Kur'ân'ın çok katmanlı anlamlarını çözmeye gayret etmiş ve klasik tefsir geleneğine yenilikçi bakış açıları kazandırmıştır.

Eserin giriş kısmında yer alan şu ifadeler, Âişe Abdurrahman'ın dil merkezli yaklaşımını açık biçimde ortaya koymaktadır: "Arap dilinin zevkine ulaşmak, onun beyânî sırlarını, ifade ve üslup özelliklerini görmek isteyen her Arab'ın Kur'ân ile iletişime geçmesi zorunludur."[222] Bu söz, onun tefsir anlayışının temelinde dilin bulunduğunu göstermektedir. Âişe Abdurrahman'a göre, Kur'ân'ı doğru şekilde anlamak isteyen kimsenin Arapça'yı Araplar kadar iyi bilmesi gerektiği gibi, aynı zamanda Arapların toplumsal, kültürel, psikolojik ve zihinsel dünyasını[223] da kavraması zorunludur.

---

[220] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 15; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,18.
[221] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 68.
[222] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 88.
[223] Muhammed Âbid el-Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, çev. Muhammed Çoşkun (İstanbul: Mana Yayınları, 2010), 35-36.

Âişe Abdurrahman'ın tefsirinde, dilbilimsel yaklaşımın yanı sıra konulu tefsir[224] yönteminin de etkisi görülmektedir. Bu metot, Kur'ân'da ele alınan bir konuyla ilgili tüm âyetlerin bütüncül bir bakış açısıyla incelenmesi ve Kur'ân'ın o konudaki görüşünün ortaya konulması esasına dayanmaktadır. Müfessire, modern dünyanın ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yöntem olarak gördüğü için bu yaklaşımı benimsemiştir.

Âişe Abdurrahman'ın tefsir anlayışında, Kur'ân'daki herhangi bir kelime mutlaka Kur'ân bütünlüğü içinde ele alınır. Bir kelimenin geçtiği tüm âyetler sistematik biçimde incelenerek, ilgili lafzın Kur'ân'daki anlam alanı ortaya konulmaya çalışılır.[225] Bu yöntem sayesinde hem kelimenin farklı bağlamlardaki kullanımı hem de beyânî incelikleri açığa çıkar. Böylelikle tefsirde temel aldığı tümevarım (istikrâ) yöntemi de somut bir şekilde uygulanmış olur. Âişe Abdurrahman, modern dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yöntem olarak gördüğü için tefsirini bu üslup çerçevesinde kaleme almıştır.

Abdurrahman, beyânî yöntem çerçevesinde özellikle *Duhâ, İnşirâh, Zilzâl, Âdiyât, Nâzi'ât, Beled, Tekâsür, Alak, Kalem, Asr, Leyl, Fecr, Hümeze ve Mâûn* sûreleri üzerinde durmuş ve bu sûrelerdeki beyânî özellikleri ayrıntılı şekilde tahlil etmiştir. Eserde kullanılan en temel kaynak kuşkusuz Kur'ân-ı Kerîm'dir. Tefsirde öncelik, âyetlerin diğer âyetlerle açıklanmasına verilmiş; bunun yanı sıra geçmiş tefsir geleneğinden de geniş ölçüde istifade edilmiştir. Hadisler eserde nadiren yer almakta ve çoğu zaman kaynak gösterilmemektedir. Ayrıca kıraat farklılıklarına dikkat çekilmiş ve Kur'ân tarihi ile ilgili klasik bilgiler de okuyucuya sunulmuştur.

et-Tefsîrü'l- Beyânî'nin en çok yararlandığı kaynakları şunlardır:

---

[224] Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş* (İstanbul: İfav, 2017), 79; bk. Konulu tefsir:
1. Herhangi bir konunun Kur'an bütünlüğü içerisinde ele alınması alınıp açıklanması.
2.Bir konuya ait bütün âyetleri bir araya toplayıp, nüzul sırasını göz önünde bulundurarak Kur'an'ın o konuyla ilgili ne dediğinin ya da ne demek istediğini tespit edilmesi.
3.Bir konu veya kavramın, Kur'an'ın bütünü veya herhangi bir suresi çerçevesinde ancak onun temel ilke ve hedeflerine uygun olarak pratik hayata tatbik yönteminin araştırılması şeklinde tanımak mümkündür.
bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 127.

[225] Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 127; bk. Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 79-80; Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 63-65; Mustafa Müslim, *Kur'an Çalışmalarında Yöntem (Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım)* (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 23-24.

- İbn Hişâm el-Mağribî (ö. 218/833) – es-Sîretü'n-Nebeviyye
- Taberî (ö. 310/923) – Câmi'u'l-Beyân
- Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1010) – el-Fürûku'l-Lüğaviyye
- Râgıb el-İsfehânî (ö. 502/1108) – el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân
- Dânî (ö. 444/1053) – et-Teysîr fî Kirââti's-Seb'
- Zemahşerî (ö. 538/1144) – el-Keşşâf
- Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210) – Mefâtîhu'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)
- Nîsâbûrî (ö. 730/1330) – Ğarâibu'l-Kur'ân ve Reğâibu'l-Furkân
- Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) – el-Bahrü'l-Muhît
- İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) – et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kur'ân
- İbn Hişâm el-Ensârî (ö. 761/1360) – Muğnî'l-Lebîb
- Süyûtî (ö. 911/1505) – el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân
- Muhammed Abduh (ö. 1323/1905) – Tefsîru Cüz'i Âmme
- Muhammed Reşîd Rızâ (ö. 1354/1935) – Tefsîru'l-Menâr
- Emîn el-Hûlî (ö. 1386/1966) – Min Hedyi'l-Kur'ân
- Âişe Abdurrahmân Bintü'ş-Şâti (ö. 1419/1998) – el-İ'câzü'l-Beyânî li'l-Kur'ân

Emin el-Hûlî ve Âişe Abdurrahman'ın öncülüğünü yaptığı beyânî tefsir yöntemi, çalışma prensipleri bakımından yoğun bir dikkat ve derin bir ilmi mesai gerektirdiği için eser telifinde oldukça zahmetli bir metottur. Bu sebeple, İslâmi ilimler alanında önemli bir metodolojik açılım sunmasına rağmen, yaygınlık kazanamamış ve yalnızca sınırlı sayıda müfessir tarafından benimsenmiştir.[226]

Et-Tefsîrü'l-Beyânî dışında bu yöntemle kaleme alınmış önemli eserlerden biri de Fadıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin *'Ale't-Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî* adlı dört ciltlik çalışmasıdır. Bu eser, Fatma Serap Karamollaoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş ve *Beyânî Tefsir Yolu* adıyla İşaret Yayınları tarafından neşredilmiştir. Ayrıca es-Sâmerrâî'nin bu eseri üzerine İzzet Marangozoğlu tarafından hazırlanmış bir doktora tezi bulunmaktadır. Söz konusu tez, daha sonra *Beyânî Tefsir Metodu: Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî Örneği* adıyla Gece Kitaplığı Yayınları tarafından kitap olarak yayımlanmıştır.

[226] Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 19.

Âişe Abdurrahman'ın Beyânî Tefsir ile ilgili ilkeleri, onun tefsir metodolojisinde önemli bir yer tutar. Beyânî tefsir, Kur'ân'ın dilindeki belâgatı özellikleri ve edebi derinlikleri çözümleyerek, anlamın daha açık ve etkili bir şekilde ortaya konmasını hedefler. Âişe Abdurrahman, Beyânî Tefsiri, Kur'ân'ın dilindeki incelikleri, söz sanatlarını ve metnin derin anlamını açığa çıkarmak için kullanmıştır.

3.1.4. Tefsirinin Temel özelikleri

Âişe Abdurrahman, Arap dili alanında çalışmalar yapan bir akademisyendir. Kur'ân-ı Kerim üzerine yapılan edebi çalışmaların eksikliğini hissetmiş ve alana ilgi duymuştur. Kur'ân'ın Arap edebiyatındaki eşsiz konumuna rağmen araştırmalarda yeterince merkeze alınmamasını eleştirmiş, bu eksikliği gidermek amacıyla çalışmalarını doğrudan Kur'ân'a yöneltmiştir. Bu çalışmaları sırasında da en uygun yöntem olarak gördüğü ve eşi olan Emîn el-Hûlî'nin kurucusu olduğu edebi tefsir yöntemini kullanmayı hedeflemiştir.

Âişe Abdurrahman tefsirinde tümevarım metodunu benimsemiştir. Tefsir çalışmalarında dilbilimsel unsurları öne çıkarmakla birlikte, edebi tefsir yöntemini de dikkate alarak metne çok yönlü bir yorum kazandırmaya çalışmıştır. Edebi tefsir, Âişe Abdurrahman'ın hocası ve eşi olan Emin el-Hûlî'nin özellikle önem verdiği tefsir türlerinden biridir. Bu eserinde 14 Mekki sûreyi birtakım farklar olsa da genel anlamda dilbilimsel tefsir kitaplarına benzer bir tarzda ele almıştır. Sûreleri tefsir ederken ilk olarak onlar hakkında gerekli gördüğü bazı bilgileri vermekle başlamış, çoğunlukla nüzûl sebebine değinerek kelime tahlili yapmış bazen de bazı müfessirlerin görüşlerini vermiştir.[227]

Âişe Abdurrahman, Kur'ân'ı anlamaya faydası olmadığını düşündüğü konulara değinmemiş, müfessirlerin dahil olduğu kelami tartışmaların edebi tefsir yönteminin bir parçası olmadığını belirtmiştir. Seçtiği sûrelerdeki âyetlerin muhtevası ile alakalı olarak fıkhi konulara değinmemiş ve bu tavrı edebi yöntemin hukukla ilgili âyetlerde nasıl uygulandığı konusunda kapalılığa sebep olmuştur.

Âişe Abdurrahman *et-Tefsîrü'l-Beyânî* adlı eserinde gerek klasik kaynaklardan gerekse çağdaş tefsir çalışmalarından yararlanmıştır. Sûreleri tefsir ederken müfessirlerin

[227] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 78.

görüşlerini aktarmış ve yanlış bulduklarını sebepleri ile beraber zikredip, beğendiklerini kabul etmiştir.[228]

Âişe Abdurrahman "Müfessirler" ifadesini genellikle dipnot vermeksizin kullanmış ve bu ifadeyi kullandığı yerlerde de onların görüşlerini benimsemediğini hissettirmiştir. Alıntılarında çoğunlukla kaynaklarını belirtmemesinden dolayı da bazı araştırmacılar tarafından ilmi üslûptan uzak olmakla suçlanmıştır.[229] Eser ilmi bir üslupla hazırlanmakla beraber yazarın esere kaynakça hazırlamaması dikkat çekmektedir. Ayrıca kelimelerin anlamlarını tespit ederken kullanılan sözlük kaynakları da belirtilmemiştir.[230]

Koç'a göre Âişe Abdurrahman eserinde belli bir konu üzerinde durmamaktadır. Sadece birbirleri ile konu benzerliği olan sûreleri dilbilimsel ağırlıklı tefsir akımının ilkelerini göz önünde bulundurarak tefsir etmektedir.[231]

Âişe Abdurrahman'ın tefsirinde kullandığı kaynaklara bakıldığında son dönemden en önemli kaynağının Reşid Rıza'nın tefsiri olduğu görülmektedir.[232] Bunun yanında âyetlerin tefsirlerine dair görüşleri zikrederken özellikle Taberî (ö. 310/923), Zemahşerî, Nîsâbûrî (ö. 553/1158), Râzî (ö. 666/1268), Ebû Hayyân (ö. 745/1344) ve Muhammed Abduh gibi isimlerden yoğun olarak, ayrıca Tabersî (ö. 548/1154), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) ve Süyûtî (ö. 911/1505) gibi isimlerden ve Ferrâ'nın *Meʿâni'l-Ḳurʾân'ı* (ö. 207/822) ile *Tefsîrü'l-Celâleyn* gibi kaynaklardan da yer yer nakiller yaptığı görülmektedir.[233]

Âişe Abdurrahman sözlük ve dil alanında Râgıb el-İsfahânî'nin (ö.502/1108) *el-Müfredât*'ı, İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-ʿArab*'ı, Zeccâc'ın (ö. 311/923) *Meʿâni'l-Ḳurʾân ve İʿrâbuh'ü*, İbn Hişâm'ın (ö. 761/1360) *Muġni'l-lebîb*'i, Ebû Hilâl el-Askerî'nin (ö. 400/1009) *el-Furûḳu'l-luġaviyye'si*, el-Cevherî'nin (ö. 400/1009) *es-*

---

[228] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 78.
[229] Muhammed Recia Gündüz, "Dr. Âişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2015), 201-202.
[230] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 61.
[231] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 128-130.
[232] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 61; Şimşek, *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsirü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebi Tefsir Yöntemi*, 59.
[233] Şimşek, *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebî Tefsir Yöntemi*, 59.

Sıhâh'ı ve Zemahşerî'nin *Esâsü'l-belâġa*'sı gibi eserlerden faydalanmıştır.[234] O, siyer ve tarih alanında İbn İsḥâḳ'ın (ö. 151/768) *Sîretü İbn İsḥâḳ* ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-nebeviyye* isimli eserlerini sıklıkla zikrederek onlardan faydalanmıştır. Hadis alanında başlıca kaynakları ise Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*'i ve Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*'idir.

Âişe Abdurrahman'ın tefsirinin temel özeliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Bazı kaynaklarda tefsirin nüzul sırasına göre hazırlandığı söylenmişse de[235], sûrelerin seçimi ve sıralaması nüzul sırasına uygun değildir.
- Tefsirini kelime/sözlük odaklı yapmış, kendine has bir üslup belirlemiştir.[236]
- Kolay anlaşılan sade bir dil kullanmıştır.[237]
- Zemahşerî, Muhammed Abduh, Reşit Rıza gibi alimlerin görüşlerinden istifade etmiştir.
- Âişe Abdurrahman, tefsirinde dil bilim ağırlıklı yöntemi tercih etmiş ve sûreler arasındaki münasebet üzerinde durmuştur.[238]
- "Kur'ân'daki bir kelimenin yerine anlamca yakın başka bir kelime konulamaz; çünkü lafzın taşıdığı anlam derinliği ve beyânî etki kaybolur" [239] görüşünü savunmuştur.
- Kur'ân'daki kelime ve kavramları, yine Kur'ân'da geçen başka kelimelerle açıklamanın doğru yol olduğunu benimsemiştir. [240]
- İncelediği sûrelerin tamamı Mekki olup, her bir sûrede belirli bir yöntem izlenmiştir: Sûreyi tam metin hâlinde sunmak, ilgili nüzûl sebebini açıklamak, sûreye dair rivâyetleri aktarmak ve kendi değerlendirmesini ortaya koymaktadır. [241]
- Yorumlarında gerektiğinde klasik Arap şairlerinin şiirlerinden örnekler vererek bir kelimenin anlamını desteklemiştir.[242]
- Tefsirini tümevarım (istikra) metodunu kullanarak yazmıştır.

---

[234] Şimşek, *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebî Tefsir Yöntemi*, 60.
[235] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[236] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[237] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[238] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[239] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[240] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[241] Aydar, *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*, 529.
[242] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 138.

- Farklı mana ve yorumlarla fazla ilgilenmeden, âyetlerin yorumuna kesin sonuçlar ortaya koymayı hedeflemiştir.
- Aşırı yorumları reddetmiş ve benimsememiştir.
- Âyetlerde fıkhi ve kelami konulara yer vermemiştir.
- Alıntılarında kaynakları belirtmediği için bazı müfessirler taraflarında eleştirilmiştir.
- Bazen Cumhûrun zayıf gördüğü bazı görüşleri de benimsemiştir.
- Kelimeleri tespit ederken sözcüklerin kaynaklarını göstermemiştir.

Beyânî tefsir metodolojisi ile Kur'ân'ın dilindeki belâgat ve söz sanatlarını vurgulamış; bu zenginliği anlamın daha derin kavranması için bir araç olarak kullanmıştır.

3.2. et-Tefsîrü'l-Beyânî'de Tefsir Yöntemleri

3.2.1. Lafız ve Üslûbun İncelenmesi

Âişe Abdurrahman, tefsirinde Kur'ân lafzının özüne ve beyânî derinliğine odaklanmayı esas alır; vahyin ayrıntıya girmediği ve uygulamada bir fayda sağlamayan konular etrafında yapılan uzun rivâyet tartışmalarını ise anlamlı bulmamaktadır. Ona göre, bu tür detaylarla uğraşmak, Kur'ân'ın iletmek istediği temel mesajın anlaşılmasını zorlaştırır ve lafzın beyânî inceliklerini gölgeleyebilir.

3.2.1.1. Vahyin Ayrıntıya Girmediği Konulara Örnekler

İlk örnek, Duhâ Sûre'sinin üçüncü âyetinde vahyin kesilmesi konusuna işaret eden " مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ " *"Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı."*[243] âyetinde müfessirlerin "*on iki, on beş, yirmi beş veya kırk gün vahiy kesildi*" şeklinde tespitlerde bulunmalarına rağmen Kur'ân'ın vahyin kesilme müddeti hususunda sessiz kalması, mananın özüne dikkat çekme gayretinden dolayıdır. Bu noktada esas dikkat edilmesi gereken husus, sahnenin taşıdığı anlamdır; mânâyı güçlendirmeyen, sadece ayrıntı düzeyinde kalan unsurlar dikkate alınmamalıdır.[244] Eğer Kur'ân-ı Beyân böyle bir tespitte bulunmayı gerekli görseydi, maksadına ulaşmak için bu tür bir açıklamayı eksiksiz olarak yapmaktan

[243] el-Duhâ 93/3.
[244] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 41-42; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,28-29.

çekinmezdi. Zira beyân, hedefe ulaştıran her unsuru ve anlatım makamının gerektirdiği bütün öğeleri tam ve açık biçimde ortaya koymayı gerektirir.[245]

Diğer bir örnek de Duhâ Sûre'sinin beşinci âyetidir. "وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰٓ" "*Rabbin sana mutlaka lutuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın*."[246] Beyânî tefsir açısından bakıldığında, Hz. Peygamber'e verilecek nimetlerin türü veya ayrıntıları üzerinde fazlaca durmak gereksiz görülür; çünkü bu, metnin asıl mesajından uzaklaşmaya ve yorumun anlamını saptırmaya yol açabilir. Nitekim kimi müfessirler Hz. Peygambere sunulacak olan bu ihsanın "el-a'tâ (العطاء)" nın her birinde eşsiz hizmetçiler olan bin saray olduğu veya bu sarayların incilerden yapılacağı, toprağının miskten olacağı gibi yorumlarda bulunmuşlardır.[247] Bu âyetle ilgili Muhammed Abduh, "şefaat ve Nebi'nin ehli beytinin yükseltilmesi hususunda tefsir kitaplarında rastgele yorumlar olduğu, bunların çoğu Kur'ân'ın getirmiş olduğu dinin ruhundan uzaktır."[248] Muhammed Abduh, "el-a'tâ (العطاء)" 'yı (vermeyi-bahsetmeyi) şöyle açılar: "vahyin sana gelmesi, dinin ortaya çıkması, kelimelerin yükselişi, hükümler sayesinde kavminin mesut oluşu, senin ve onların dünya ahirette diğer diğer ümmetlerden yüksek oluşunuzdur", şeklinde yorumlamaktadır.[249] Âişe Abdurrahman'a göre, bu tarz yaklaşımlar, Allah'ın Rasulü için takdir ettiği ve Rasul'ün de memnun kalacağı hususları, bizim bireysel arzularımıza, doğal eğilimlerimize ya da dönemin toplumsal şartlarına göre şekillendirme cesaretine dönüşmektedir.[250] Âişe Abdurrahman'a göre, Allah Teâlâ'nın vereceği nimetlerin açıklanmamış olması, müfessirler tarafından isabetsiz ve gereksiz yorumlara konu edilmemelidir. Bununla beraber Âişe Abdurrahman, "el-a'tâ (العطاء)" kelimesinin (vermek, bahşetmek) anlamının sınırlandırılmasını, Hz. Muhammed'e yapılmış bir haksızlık olarak görmektedir. Ona göre bu sahne, haşmetiyle her türlü sınırlamanın ve tasvirin ötesindedir. Dolayısıyla, Kur'ân'ın beyânî (ifade gücü yüksek) üslûbuna yaraşır

---

[245] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 42; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,27.
[246] el-Duhâ 93/5.
[247] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, 39-41; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 44-48; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,24-30.
[248] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 45-47; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,39-41.
[249] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 45-47; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,39-42.
[250] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 45; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,39.

olan tutum, verilenin mahiyetine dair detaylı sınırlamalara gitmek değil, Allah'ın rızasına mazhar olma hâlini yüce bir anlam çerçevesinde kabul etmektir.[251] Buraya kadar, vahyin ayrıntı vermediği konulara dair yorumlarda dikkat edilmesi gerektiğini vurguladık. Âişe Abdurrahman'a göre, beyânî tefsirde esas olan, Kur'ân'ın lafzındaki ana mesaj ve anlam derinliğini ortaya çıkarmaktır; metnin vermediği ayrıntılar üzerinde gereksiz tartışmalara girmek ise, lafzın beyânî gücünü gölgeleyebilir ve okuyucuyu asıl maksattan uzaklaştırabilir.

3.2.1.2. Kur'an Kelimelerinin Anlamlandırılmasına İlişkin Örnekler

Kur'ân'ın kelimeleri, yalnızca dilsel anlamlarıyla değil, aynı zamanda derin anlamlarıyla da büyük bir zenginliğe sahiptir. Bu kelimelerin doğru bir şekilde anlamlandırılması, hem metnin doğru anlaşılabilmesi hem de İslâm'ın temel ilkelerinin doğru bir şekilde kavranabilmesi için son derece önemlidir. Bu bağlamda, Kur'ân'daki kelimelerin anlamları üzerine yapılan tefsir çalışmaları, hem dilbilimsel hem de edebi açılardan büyük bir öneme sahiptir. Bu başlık altında, Kur'ân kelimelerinin anlamlandırılmasına yönelik bazı örnekler üzerinde durulacaktır.

İnşirâh Sûresi'nin birinci âyetinde geçen "أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ" "*Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?*"[252] ifadesinde, hitap tekil olmasına rağmen fiilin çoğul kalıpta gelmesi, bazı müfessirler tarafından dikkat çekici bir üslup tercihi olarak değerlendirilmiştir. Bu kullanım, *şerh* (gönlün açılması) eyleminin büyüklüğünü vurgulamak, bu genişletmenin kapsamını artırmak ya da bu fiilin gerçekleşmesinde Cebrâil'in de müdahil olduğunu ima etmek gibi anlamlara yorulmuştur. Âişe Abdurrahman bu konu üzerinde uzun uzun duracak değiliz diyerek şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Allah'ın kendisi hakkında cem' sigasını kullanması ya da kendinde bulunan bir durum sebebiyledir ya da *neşrah* kelimesinde tek zat için çoğul kalıbı kullanması hakkında lügat ilminin elverdiği ikinci bir ortak tevil edilir".[253] Burada çağrı *şerh eden* açan, genişleten, ferahlatan, göklerin ve

---

[251] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 48; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm,* I,33-34.
[252] el-İnşirah, 94/1.
[253] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 77; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm,* I,62.

yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi Allahü Teala'dır.[254] Allah'a ortak koşulması düşünülemeyeceğine göre, sadece Allah'ın bilebileceği ve insanların muttali olamayacağı konular üzerinde ayrıntılı yorumlara girişmek, anlam açısından ne isabetli ne de faydalıdır.[255] Dolayısıyla, lafızlardaki bu tür üslup ve çoğul kullanımlar, Allah'ın kudret ve iradesine işaret eden derin anlamlar taşımakta olup, insan aklının sınırlarını aşan hususlar hakkında kesin hükme varmak yerine, Kur'ân'ın mesajını genel anlamıyla kavramak daha doğru ve faydalıdır.

İkinci örnek, İnşirâh Sûresi'nin yedinci âyeti olup, üzerinde pek çok yorum yapılan âyetlerden biridir. **"** فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ**"** "*O halde önemli bir işi bitirince hemen diğerine koyul"*[256] söz konusu âyetle ilgili olarak müfessirler, hangi meşguliyetin (işin) sona ermesinden sonra neye yönelinmesi gerektiği hususunda çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Örneğin; Ṭaberî, *"Namazını bitirdiğin zaman dua ve ihtiyaçlarını arz etmek üzere Rabbine yönel!"*, "*Düşmanla savaşı bitirdiğin zaman Rabbine ibadete yönel*!" ve *"Dünya işlerini bitirdiğin zaman namaz kıl!*"[257] şeklinde açılarken; Zemahşerî ise "*Bir ibadeti bitirdiğin zaman ardından başka birini yap*!"[258] şeklinde açıklamıştır. Ancak beyânî tefsirin karakteristik özelliği, mutlak ifadeleri sınırlandırmaktan kaçınmasıdır. Bununla birlikte, "ferâğ (فراغ)" kelimesinin anlamının mutlaka tayin edilmesi gerekiyorsa, bu ancak muhkem âyetlerin rehberliğinde ve Kur'ân'ın bütünlüğü içinde yapılmalıdır. Sûrenin başlangıcında açıkça görüldüğü üzere, "Allah, Hz. Peygamber'in omuzlarındaki yükü hafifletmiş ve belini büken ağırlığı sırtından almıştır. Bu sayede, sıkıntıların ardından bir ferahlık ve rahatlama dönemi başlamıştır. Dolayısıyla, Peygamberimize düşen de bu boşluğu tebliğ ve mücadeleyle doldurmaktır"[259] şeklinde âyetin bütünlüğüne ve ulaştırmak istediği mesaja yaraşır mutlak bir yorum yapmak Âişe Abdurrahman'a göre daha isabetli bir tercih olmaktadır.

---

[254] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 76-77; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,61-62.
[255] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 74-77; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,60-65.
[256] el-İnşirah, 94/7.
[257] Ebû Caʿfer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-Ṭaberî, *Câmiʿu'l-Beyân ʿan Teʾvîli ʾÂyi'l-Ḳurʾân*, thk. ʿAbdullah b. ʿAbdulmuḥsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1422/2001), 24/493-496.
[258] Ebû'l-Ḳâsım Maḥmûd b. ʿAmr ez-Zemaḫşerî, *el-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-ʿArabî, 1407), 4/772.
[259] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 93-96; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,70-74.

Üçüncü örnek ise Duhâ Sûre'sinde " أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ " *O seni yetim bulup barındırmadı mı?*[260] âyetinde geçen "يتيم" kelimesi hakkında Râzî'nin bu kelimenin Arapların "يتيمة درة (eşsiz inci)" ifadesinden alındığını bu sebeple âyetin manasının, "*Rabbin seni Kureyş içinde tek ve benzersin olarak bulup da seni himaye etmedi mi?*"[261] şeklinde bir yorumu bulunmaktadır. Zemahşerî, tefsirlerde geçen bu görüşü ise oldukça garip ve zorlama bulmuştur.[262] Isfahânî ise *el-Müfredât*'ta "يتم" kelimesini *"Yetimlik, bir çocuğun ergenliğe ulaşmadan önce babasından mahrum kalması*" anlamına geldiğini söylemiştir.[263] Bu kelime Kur'ân'ı Kerîm'deki müfret, tesniye ve cem' şeklindeki kullanımlarının tamamında "*babayı kaybetmek*" manasında kullanıldığı bilinmektedir.[264] Abdurrahman'a göre "يتيم" kelimesini Kur'ân'ın çizdiği anlam sınırlarının dışına taşırarak tevil etmek isabetsizdir. Çünkü Hz. Peygamber doğrudan doğruya yetim olarak dünyaya gelmiştir. Ardından annesi ve dedesinin de vefatıyla bu yetimlik duygusu daha da derinleşmiştir. Ancak Allah Teâlâ, Duhâ Sûresi'nde de ifade edildiği üzere, onu gerçek anlamda bir "yetim gibi" bırakmamış; hor görülmek, itilip kakılmak, dışlanmak ve zulüm görmek gibi yetimliğin acı izlerinden onu korumuş ve himayesi altına almıştır.[265]

Kur'an kelimelerinin, Kur'an âyetlerindeki kullanımlarıyla sınırlandırılmasına verilebilecek dördüncü örnek de İnşirâh Sûresi'nde bulunur. İnşirâh sûresi birinci âyette geçen "*şerhü's-sadr"* ifadesinin ne olduğu hususunda Isfahâni, "organ*"*[266] anlamı verirken, Zemahşerî'ye göre bu genişletme; "nübüvvetin genel kapsamını hem insanlara hem cinlere tebliğ görevini, kavminin inkârcılarından ve diğer muhaliflerden gelen baskı ve yükleri kaldırmayı, ayrıca göğsüne yerleştirilen ilim ve hikmetlerle cehalet ve kalb darlığın giderilmesini kapsayacak"[267] şekilde açıklamıştır. Bu yorumlar, "*şerhü's-sadr"* ın (göğsün açılması) hem manevi bir rahatlama hem de ilâhi destekle gelen güçlendirme anlamında derin bir sembol olduğunu göstermektedir. Ancak "صدر " kelimesi Kur'ân'da "iman, hidâyet, Allah'ın nuru, şifa" veya "darlık, sıkıntı, zorluk, delalet ve kin"[268]

---

[260] el-Duhâ 93/6.
[261] Râzî, *Mefâtîḥu'l-Ğayb*, 31/196.
[262] Zemaḫşerî, *el-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl*, 4/797.
[263] el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳurʾân*, 889 يتم. 889.
[264] Abdüsselam Arı, "Yetim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/501-503.
[265] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 50-56.
[266] el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳurʾân*, md. 477.صدر. 477.
[267] Zemaḫşerî, *el-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl*, 4/770.
[268] el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳurʾân*, md. صدر; Rağıb el-İsfahani, *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, çev. Mustafa Yıldız (İstanbul: Çıra Yayınları, 2023), 550-551.

anlamlarında kullanılmaktadır. Bu anlamlara örnek ayetler şöyledir: *Göğsün ona daralarak...*[269], *Bu, sana indirilen bir kitâbdır. Sakın bundan dolayı göğsünde bir darlık olmasın!*[270] *Biz, biliyoruz ki onların söyledikleri şeyler sebebiyle cidden göğsün daralıyor.*[271] Ayetlerin hepsi Rasûlullâh'a hitaptır. Şu'arâ Sûresi'nde Hz. Musa'dan hikaye edilerek şöyle denilmektedir: *"Musa, "Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum; Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Harun'a yükle."*[272] *Dalâlette bırakmak istediği kimsenin ise göğsünü daraltır/sıkıştırır.*[273] *Sadr*'ın çoğulu *sudûr* ise pek çok âyette geçmektedir.

"Sadr" kelimesine örnekler şu şekildedir: Bunların bir kısmı "şifâ" ile birlikte zikredilir: *Ve mü'min bir kavmin sadırlarına/göğüslerine şifâ versin!*[274] *Ve sadırlardaki/göğüslerdeki için bir şifâ ve mü'minler için bir hidayet ve rahmet...*[275] "Şeytanın vesvesesi" ile birlikte zikredilir: *O sinsi vesvesecilerin şerrinden; ki o, insanların sadırlarına/göğüslerine vesvese verir: insanlardan ve cinlerden*.[276] "Kin" ile birlikte zikredilir: *Sadırlarındaki/göğüslerindeki kini söküp attık/atarız*.[277] "Hasr/kuşatmak" ile birlikte zikredilir: *…Veya sadırları/göğüsleri sıkılmış olarak size gelmişlerdir.*[278] "Rehbet/korku" ile birlikte zikredilir: *Şu bir gerçek ki, yüreklerinde size karşı duydukları korku Allah'a karşı duyduklarından daha şiddetlidir. Çünkü onlar anlayışı kıt bir topluluktur*.[279] Bunlardan hiçbiri, bir organ olan göğsün yarılması/açılması şeklinde maddi bir manâya yol vermez. Ayrıca müfessirlerin sıkça zikrettikleri, ancak açık bağlamın ihtimal vermediği "ilmi hikmet" gibi abartıya da imkân yoktur. *"Sudûr"* hakkındaki Kur'ân âyetleri, bu gibi abartılara izin vermemektedir. Bunlar, "îmân, hidâyet, Allah'ın nuru, şifa" veya "darlık, sıkıntı, zorluk, delalet ve kin… bağlamında geçmektedir.[280]

---

[269] el-Hûd, 11/12.
[270] el-A'râf, 7/2.
[271] el-Hicr, 15/97.
[272] el-Şu'arâ, 26/12-13.
[273] el-En'âm, 6/125.
[274] el-Tevbe, 9/14.
[275] el-Yûnus, 10/57.
[276] el-Nâs, 114/4-6.
[277] el-A'râf, 7/43, el-Hicr, 15/4.
[278] el-Nisâ, 4/90.
[279] el-Haşr, 59/13.
[280] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I/61.

Kur'an kelimelerinin anlamlandırılmasına ilişkin *et-Tefsîrü'l-Beyânî*'deki son örnek, Kalem Sûresi'nin tefsirinde yer almaktadır. " وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ, *Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin."*[281] âyeti için Taberî, Hz. Âişe'den nakledilen; "*Onun ahlakı Kur'ân'dı*", rivâyetinden dolayı "خلق " kelimesini Kur'ân olarak yorumlamıştır. Fakat Kur'ân'ın ahlaki ilkeler sunduğu pasajlar daha çok Medine dönemi vahiylerinde görüldüğünden ve Kalem sûresinin de Mekkî olduğu bilindiğinden bu yorum reddedilmiştir.[282] Bazıları bu kelimeyi din olarak tefsir etmişlerdir: "Sen büyük bir din yani İslam üzeresin"[283]. Ancak Kur'ân'ın hiçbir yerinde "خلق" kelimesinin "din" manasında kullanıldığı görülmemiştir.[284] Âişe Abdurrahman'a göre bu âyeti anlamak için bahsedilen yorumlar yerine Hz. Peygamber'in hayatına bakmak daha uygun olacaktır. Çünkü o, çocukluğundan beri kavmi içinde güzel ahlakıyla tanınmış; emin, sadık, şerefli ve iffetli bir gençti. Bu âyet de onun güzel ahlâkına tanıklık etmektedir.[285]

Âişe Abdurrahman, beyânî tefsir yönteminde çoklu anlamı tek bir anlama indirgeme eğilimine de, tek bir anlamı gereksiz yere çoğaltma yaklaşımına da karşıdır. Örneğin Tekâsür Sûresi sekizinci âyette "*O gün na'imden muhakkak sorulacaksınız"* ifadesinde "نعيم" kelimesi, su ve yiyecek, gölge ve bir çift ayakkabı, doyma ve su içme, hatta Hz. Peygamber'in kendisi olarak yorumlanmıştır. Zemahşerî, bütün gayretlerinin lezzetler elde etmeye hasreden, sadece yemek, içmek, vakitlerini oyun ve zevkle geçirmek için yaşayan kimsenin nimetleridir[286] diye ifade eder. Râzî, *na'im* ifadesinde bütün nimetler olarak yorumlamaktadır.[287] Isfahani ise çok nimet olduğunu söyler.

Bir kelimenin aynı cümlede hem bir çift ayakkabı hem de Hz. Peygamber manasına gelecek şekilde kullanılması, isabetli bir tevil olmayacaktır. Zira lafzın delâleti, böylesine birbirinden uzak iki anlamı aynı anda kuşatacak genişlikte değildir. Kur'ân'da *na'im* kelimesi daha çok ahiret nimetleri için kullanılmasına rağmen, müfessirlerin bu âyeti

---

[281] el-Kalem 68/4.
[282] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 349; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II,42-44.
[283] Ṭaberî, *Câmiʿu'l-Beyân ʿan Teʾvîli ʾÂyi'l-Ḳurʾân*, 23/150-151.
[284] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 349; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II,42-44.
[285] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 349-350; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II,43-45.
[286] Zemaḫşerî, *el-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl*, 4/791.
[287] Râzî, *Mefâtîḥu'l-Ğayb*, 32/274.

tefsir ederken ihmal ettiği ve anlam çerçevesine dahil etmediği tek anlam da budur.[288] Âişe Abdurrahman *na'im* kelimesini asla dünya nimeti hakkında kullanmamış devamlı olarak ahiret nimeti hakkında kullanmıştır.[289] Âişe Abdurrahman bu âyet için, dünya nimetlerinin aldatıcılığına dair çarpıcı bir uyarıdır: İnsanlar, geçici lezzetler peşinde koşarken asıl ebedî nimeti zayi etmektedir. Hesap günü ise bu kaybın acısıyla yüzleşeceklerdir[290] şeklinde bir anlam ortaya koymuştur.

Bu bağlamda Âişe Abdurrahman, Tekâsür Sûresi sekizinci âyetteki "na'îm" örneğinde olduğu gibi, bağlamdan kopuk şekilde yapılan anlam indirgemelerini veya gereksiz anlam genişletmelerini, beyânî tefsir anlayışıyla bağdaşmayan yorumlar olarak değerlendirir.

3.2.1.3. İşârî Yorumlara Yaklaşımı

Lafızlarla ilgili örnekleri verdikten sonra, Âişe Abdurrahman'ın işârî yorumlara yaklaşımını değerlendirebiliriz. Tefsirde o, işârî yorumlara temkinli bir tutum sergiler. Ona göre Kur'ân'ın anlamları üzerinde düşünmek teşvik edilmiştir; ancak bu düşünme faaliyeti mutlaka lafza ve bağlama bağlı kalarak yürütülmelidir. Özellikle manayı desteklemeyen veya metnin zahirine ters düşen yorumlar, işârî de olsa anlamı daraltma veya çarpıtma riski taşır. Bu nedenle Âişe Abdurrahman'ın yaklaşımında işârî yorumlar, metnin zahirine dayalı, bağlama uyumlu ve dinî amaçlara hizmet eden anlamlarla sınırlı tutulmalıdır.

Abdurrahman'a göre, işârî tefsirin en önemli riski, kişisel sezgilerin Kur'ân'a zorla giydirilmesidir. Böyle bir yaklaşım, Kur'ân'ın evrensel mesajını öznel anlam katmanlarına indirger ve Kur'ân'ın maksadından sapma tehlikesi oluşturur. Bu yüzden o, işârî yorumların ancak beyânî metotla uyumlu olduğu, yani dilbilimsel ve bağlamsal zeminde temellendirilebildiği ölçüde kabul edilebilir olduğunu savunur.

---

[288] Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 25.
[289] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 286-287; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II,215-216.
[290] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 280-288; Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 25; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II,213-215.

Kur'ân tefsirinde zahiri anlamın ötesine geçerek derin manalar arayan ve metindeki sembolik, işâri (remzi) ya da manevî boyutları ortaya koymayı amaçlayan işâri[291] yorumlar, tarih boyunca hem takdir hem de eleştiriyle karşılanmış özel bir tefsir tarzı olarak öne çıkmıştır. Bu yaklaşım, özellikle sûfi düşünceyle şekillenmiş olup, Kur'ân'ın her kelimesinde batınî bir hikmet bulunduğu inancıyla şekillenen çok katmanlı bir okuma biçimini yansıtır. Ancak bu tür yorumların sınırları, yöntemi ve geçerliliği, klasik ve modern tefsir usulü açısından önemli tartışmalara konu olmuştur.

Bintü'ş-Şâti'nin tefsir anlayışı, Kur'ân'ın doğrudan somut hayata yön veren ve toplumsal gerçekliğe etki eden boyutunu ön plana çıkarır. Onun yöntemi, metnin doğrudan anlaşılabilir mesajını esas alırken, mistik yorumlar, sembolik anlamlar ve tasavvufî teviller gibi muğlak yaklaşımlardan kaçınır. Zira ona göre Kur'ân, kapalı ve gizemli sırlardan ziyade, insanı ve toplumu dönüştüren açık bir hidâyet rehberidir.[292]

Örneğin Âişe Abdurrahman'a göre, Duhâ Sûresi'nin tefsirinde, Nîsâbûrî'nin "الضحى" kelimesini Hz. Muhammed'in yüzü, "الليل"in onun saçı, veya "الضحى"nın Ehl-i beyt'in erkekleri, "الليل"in ise onun Ehl-i beyti'nin kadınları olarak yorumlaması;[293] Râzi'nin "الضحى"yı onun gizli gaybları bildiği ilminin nuru, "الليل"i bütün ayıpları örten affı, veya "الضحى"yı garip olan İslâm'ın geleceği, "الليل"i ise başladığı gibi garip haline dönecek olması olarak yorumlaması[294] beyânî tefsirde kendisine yer bulamayacak olan işâri yorumlardır[295] diyerek alimlerin bu yorumlarını kabul etmez.

Âişe Abdurrahman'a göre *Duhâ*'nın anlamını kuşluk vakti, geceye yapılan yeminler, günün doğal olarak birbirinin yerini sırayla takip ederek alan iki hareketi, bunların eşit olarak peygamberin vahiy aldığı ve almadığı birbirini sırayla izleyen doğal zaman

---

[291] Süleyman Uludağ, "İşârî Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/424-428.
[292] Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 19.
[293] Niẓâmuddîn el-Ḥasan b. Muḥammed b. Ḥuseyn el-Ḳummî en-Nîsâbûrî, *Ğarâîbu'l-Ḳur'ân ve Reğâîbu'l-Furḳân*, thk. Zekeriyyâ ʿUmeyrât (Beyrut: y.y., 1416), 6/514-516.
[294] Râzî, *Mefâtîḥu'l-Ğayb*, 31/190-192.
[295] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 36; Bulut, *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*, 19-20; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,29.

dilimlerine işaret ettiğini düşünür.[296] Bu yaklaşımı dini Ezher Üniversitesinde Arap dili doçenti Mahmud Farag el-Ukda tarafından da benimsenir.[297]

Âişe Abdurrahman, işâri yorumların metnin açık ve doğrudan anlamından uzaklaşma tehlikesi taşıdığını ifade etmiştir. Ona göre, Kur'ân'ın anlamını dar bir yoruma indirgeme riski taşıdığı gibi, mesajın herkesin anlayabileceği sade ve evrensel bir dille sunulmasını da zorlaştırabilir. Nitekim işâri yorumlar, zaman zaman sadece belirli bir zümrenin idrak edebileceği derinlikte şekillenerek Kur'ân'ın tüm insanlığa hitap eden evrensel mesajına gölge düşürebilir.

Sonuç olarak, lafız ve üslûbun incelenmesi, Kur'ân'ın anlam derinliğini ve belâgat özelliklerini doğru biçimde ortaya koymak için temel bir yöntemdir; bu yaklaşım, metnin hem lafzî hem de bağlamsal boyutlarını dikkate alarak okuyucuyu asıl mesajla buluşturur ve beyânî anlayışın gerektirdiği açıklık ve netliği sağlar.

3.2.2. Sûre Başları ve Harflerin Sırları

3.2.2.1. Kur'an'daki Yeminler Hakkındaki Görüşleri

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan yemin ifadeleri hem lafız hem de mana yönünden dikkate değer bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkar. Allahü Teâlâ'nın bazı sûrelerin başında kendi zatı üzerine yahut yaratılmış varlıklar üzerine yemin etmesi hem muhatabın dikkatini celbetmek hem de sonrasında gelen mesajın önemini vurgulamak gibi işlevler taşımaktadır. Bu yeminler, sadece bir sözü pekiştirme aracı değil; aynı zamanda tefekkür, hakikati hatırlatma ve anlam derinliği kazandırma gibi amaçlara da hizmet etmektedir. Kur'ân'daki yeminler, beyân ilminde "kasem" adıyla ele alınarak belâgat açısından da güçlü bir ifade aracı olarak değerlendirilmiştir.

Âişe Abdurrahman, Kur'ân'daki yemin ifadelerine beyânî tefsir yöntemi çerçevesinde yaklaşır ve bu yeminlerin sadece dikkat çekmek veya vurgu yapmak amacıyla değil, aynı zamanda anlamı derinleştirme ve çağrışımı artırma gücüne sahip edebi unsurlar olduğunu vurgular.

---

[296] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 48-49.
[297] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 49.

Âişe Abdurrahman'a göre müfessirler bu tür yeminleri yorumlarken, gereksiz detaylara girmekten ve bu yeminlerin neye yapıldığını tartışmaktan kaçınmalıdır. Çünkü önemli olan kasemin amacı, yani dikkat çekilen gerçektir. Allah'ın neden ve neye yemin ettiğinden çok, yeminle vurgulanan sonucun anlaşılması esastır. Bu bakış açısıyla Abdurrahman, bazı müfessirlerin bu yeminleri mecaz ya da sembolik anlamlara çekerek yorumlamasını eleştirir. Ona göre böyle yorumlar, metnin asli maksadını gölgeleyebilir. Bu nedenle o, Kur'ân'daki yeminleri anlamaya çalışırken metnin bağlamına, lafzına ve Kur'ân bütünlüğüne sadık kalmayı savunur

Kasem vav'ıyla başlayan sûreler dikkatle incelendiğinde, Kur'an'ın bu üslûp kullanımının sadece basit bir yemin ifadesinden ibaret olmadığı, aksine belâgat (edebi anlatım) açısından özel bir amaç taşıdığı anlaşılır. Kasem vav'ı, yani "yemin eden" anlamını veren "وَ" bağlacı, lügavi (sözlük) anlamıyla yemin etmekten ziyade, dikkat çekmek, okuyucunun veya dinleyicinin ilgisini yoğunlaştırmak ve yücelik ifade etmek gibi belâgi işlevlere sahiptir. Bu bağlamda, bu üslûp, sadece bir sözün doğruluğunu pekiştirmek için değil; daha çok dinleyenin veya okurun zihninde güçlü bir imaj oluşturmak, onu önemli bir hususa yönlendirmek için kullanılır. Ayrıca bu tür sûrelerde, yemin edilen konu ya da olgu, duyularla algılanabilen somut bir merkez veya gözle görülür bir olay üzerinden seçilir. Bu da belirsiz veya soyut bir iddiadan çok, muhatabın doğrudan algılayabileceği bir gerçekliğe işaret edilmesini sağlar. Böylece dikkat hem duygusal hem de zihinsel olarak canlı tutulur ve anlatılan hakikate hazırlanır.[298]

Bu nedenle, Kasem vav'ıyla başlayan sûrelerdeki yeminler, gâybî (bilinmeyen) ya da manevi hakikatlerin açık delilleri değil, aksine zihni hazırlamaya yönelik güçlü bir işaret ve destek unsurudur. Burada amaç, okuyucunun zihnini o hakikate doğru güçlü biçimde kanalize etmektir. Bu üslûp tarzı, örneğin; el-Asr, el-Leyl, el-Fecr, el-Şems, el-Mürselât, el-Zâriyât, el-Tîn, el-Tûr, el-Kalem ve el-Necm sûrelerinde belirgin şekilde gözlemlenir. Dikkat çekicidir ki, bu sûrelerin tamamı Mekke döneminde indirilmiş olup, o dönemde Kur'an'ın muhatap kitlesinin ihtiyaçlarına ve o dönemin tebliğ şartlarına doğrudan uygun bir ifade biçimi sunmaktadır.

[298] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I/24-27.

Duhâ Sûresi'nde olduğu gibi *vav* ile kasem, genellikle manayı beyân etmek için idrak edilen maddi varlıklar vasıtasıyla yapılan bir belâgat üslubudur. Burada ima edilen azamet ile yönetmenin kuvveti amaçlanır. Yemin edilen varlığın seçilmesinde sahneye uygunluk gözetilir.[299] Bu *vav*, dildeki asli yemin anlamının ötesine geçerek, tartışmaya ve şüpheye yer bırakmayan, idrak edilen gerçeklere dikkat çeken belâgati bir anlam kazanmıştır. Bu ya aşkın manevi hakikatleri açıklamak ya da hesap ve idrak alanının ötesindeki gaybi konuları vurgulamak içindir [300] diyerek kasem vavını açıklar.

Yemin olsun, kuşluk vaktine, Kararıp sakinleştiğinde geceye ki. [301]وَالضُّحٰىۙ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى Kur'ân-ı Kerim'de vav ile kasem edilen her şeydeki ta'zim yönünü açıklama[302] vardır. Mesela geceyi kasemde gecenin yaratılmasındaki ilahi hikmeti göz önünde bulundurdukları zaman onun ta'zîm yönü ortaya çıkıyor. Allah bir örtü ve dinlenme vakti kılmıştır.[303] Âişe Abdurrahman göre, *ed-Duhâ* (kuşluk vakti) hakkındaki görüşü *"hayata kuvvet verene bitkileri geliştiren*"; *el-leyl* (gece) hakkındaki görüşü "*kuvvetleri dindiren ve kişilere hazırlanan*" ifadeleridir.[304]

Genellikle, yeminde bağlam göz ardı edildi. *"Duhâ"* vaktine edilen yeminde, onun sadece gündüzün parlaklığına değil, o andaki özel öneme ve olayın büyüklüğüne işaret ettiği göz ardı edildi. Aynı şekilde *"gece çöktüğünde"* ifadesinde de gecenin tüm hali değil, gecenin belirli bir özelliği vurgulanıyor.[305]

Genel anlamda onun teorisi " وَالضُّحٰىۙ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰىۙ *Yemin olsun, kuşluk vaktine; Kararıp sakinleştiğinde geceye ki*;" ayetlerinde olduğu gibi Kur'ân'ın çoğu yeminleri öncelikle

---

[299] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 27; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,24-25.
[300] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 248; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 27; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,24-25.
[301] el-Duha, 93/1-2.
[302] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I/ 24; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 25.
[303] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 25; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,23-24.
[304] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I/27; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,24.
[305] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 244.

her birisi gözlemlenebilir bir gerçekliği temsil eden fiziksel bir tablo sunar, sonra bir benzerini işaret etmesi için onu kullanır.[306]

Nâzi'ât Sûresi'nin ilk beş âyetinde müfessirler, adlarına yemin edilen bu varlıkların neler olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. *"1.Yemin olsun, batmak üzere yükselenlere; 2.Sâkin ve düzenli hareket edenlere; 3.Yüzdükçe yüzenlere; 4.Yarıştıkça yarışanlara;5.Emri, uygun yol ve yöntemle yerine getirenlere!"*[307]

Allah bazı varlıklara yemin ederek sûrenin ana konusu olan kıyamet ve öldükten sonra dirilme olayının mutlaka gerçekleşeceğini vurgulamıştır.[308] Metin, meleklerin ruh alma fiillerindeki incelikleri ve Kur'an'ın edebi mucizesini vurgulamaktadır.[309] Zemahşerî'nin görüşlerin en meşhuru, "*Ademoğlu'nun canlarını serbest bırakan melekler olduğu*" görüşüdür. Diğer iki görüşte bunların "*yıldızlar*" ve "*gazilerin atları olduğu*"[310] görüşüdür. Âişe Abdurrahman bu âyetlerle ilgili şöyle söyler:

> Müfessirlerin çoğunun Nâziât'ın tefsiriyle ilgili olarak ileri sürdükleri, *"ruhları çıkarılmış melekler*" bizi tatmin etmiyor. Çünkü meleklerin ruhları çıkarmaları ve Allah'ın emrini yerine getirmeleri, idrak edilen hissî sürdürülemez, bize göre Kur'an'ın, ba's'e (yeniden dirilmeye) delil olarak, ruhları çıkarılarak çalıştırılır ve Allah'ın emriyle kâinatını düzenleyen meleklere iman etmeyen kimseleri buna yönlendirmesi uzak görünüyor. Eğer bunlara iman etmiş olsalardı, ba's'i ve ahiret gününü tasdik ederlerdi.[311]

Sûrede işlenen ana tema, kıyamet olaylarıdır. Âişe Abdurrahman, bu konuda farklı düşünmektedir. Ona göre Allah'ın soyut olan kıyamet olaylarını anlatmak, insanlarda bu olayların gerçekleşeceği ikna etmek için yine soyut olan meleklere yemin etmeyi düşünmez. Zihinlerde kıyamet olaylarını ve kıyamet sahnesini canlandırmak için somut ve benzer bir olaya ihtiyaç vardır. Âişe Abdurrahman bu noktadan hareketle, Nâzi'ât

---

[306] M. Zakyı İbrahim - Burhan Sümertaş, "Kur'ân'da Yeminler: Bintü'ş-Şâti'nin Edebî Katkısı", *The Journal of Academic Social Science Studies* VI/3 (2013), 947-970.
[307] el-Nâzi'ât, 79/1-5.
[308] Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 5/ 545-547.
[309] Râzî, *Mefâtîḥu'l-Ğayb*, 31/28.
[310] Zemaḫşerî, *el-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl*, 3/694.
[311] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 159; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,121.

Sûresi'nin ilk beş âyetinde Allah'ın yemin ettiği varlıkların, *"atlar"* olduğunu söylemektedir. [312]Âişe Abdurrahman son olarak; kasem vavı ile başlayan sûrelerin kasemin ta'zim için konulduğu ve beyânî manaya taşıdığını, yemin anlamı taşımadığını[313] söylemektedir.

Bir başka yemin kalıbı ise Lâ-i nâfiye (لا)'dir. Lâ-i nâfiye'nin (لا) "قسم " *yemin etmek,* fiili ile yapılan yeminin başına gelir. Kuran âyetlerini incelediğimizde "لا أقسم " kalıbıyla yalnızca Allah Teâlâ için kullanıldığına şahit oluyoruz.[314] Bu ifadenin dikkat çeken diğer bir hususiyeti de şudur: "أقسم" -yemin ederim- fiili kullanılırken, bu yemin başına Arapçada "*hayır*" anlamına gelen bir (لا) lâ-i nâfiye gelmektedir. Bir yemin ifadesinin olumsuz harf taşıması ise anlaşılmasını güçleştirmektedir. Nitekim söz konusu ibârenin ne anlama geldiği hususunda âlimler görüş birliğine varamamışlardır.[315]

Âişe Abdurrahman "لا أقسم" ibaresini, *yemin etmeye ihtiyaç duymaması* şeklinde anlamaktadır.[316] Yani Allah yaratıcı olmak, sonsuz kudret ve kuvvet sahibi olmak vasıflarından dolayı yemin etmeye ihtiyaç duymamaktadır. Onun söylediği ve dilediği her şey olmaktadır. Âişe Abdurrahman bu görüşünü desteklemek için "لا أقسم" kalıbının Kur'ân'daki kullanılış biçimine dikkat çekmektedir. Yazar'a göre, Kur'ân'da bu âyetin yer aldığı âyetlerden iki önemli sonuç çıkmaktadır. Birincisi "قسم " fiili, başında "لا " bulunmaksızın Allah için hiç kullanılmamıştır. İkincisi de "لا أقسم " kalıbı, Allah'ın dışında hiçbir varlık için kullanılmamıştır.[317]Muhammed Abduh da konuyla ilgili olarak şu yorumu getirmiştir: "'"لا أقسم " kalıbından sonra anlatılan hadiseler ve olaylar o kadar kesindir ki, yemin etmeye bile gerek yoktur."

Âişe Abdurrahman, geçmiş âlimlerin sürekli olarak Kur'an'da yemin edilen varlıkların büyüklüğüyle ve yüceliğiyle uğraştıklarından dolayı eleştirmektedir.[318] Âişe

---

[312] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 67.
[313] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 27.
[314] el-Vâkıa, 56/75; el-Hâkka, 69/38; el-Meâric, 70/40; el-Kıyâme, 75/1-2; el-Tekvîr, 81/15; el-İnşikâk, 84/16; el-Beled, 90/1.
[315] Bu konuda faklı görüşler için bk. Ṭaberî, *Câmiʿu'l-Beyân ʿan Teʾvîli ʾÂyi'l-Ḳurʾân*, 34,403-410.
[316] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 285.
[317] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 283; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 218-225; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,165-168.
[318] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 68.

Abdurrahman, yemin kalıbı olan "لأ اقسم" ifadesi için Allah'ın yemine ihtiyaç duymaz şeklinde anlamaktadır.

Âişe Abdurrahman, son olarak bu yemin kalıbı ile ilgili şu yorumu yapmaktadır:

> "Yemin ederim ki" ifadesinin Kur'an'da genellikle olumsuzluk ifadesi olan "la" ile birlikte faaliyet görülür. "La" burada "*hayır*" anlamında değildir. Çünkü "la" ile başlayan bir yemin beyânî, sadece Allah'a değil, sürdürülmesi da yemin etmeyi gerektirir. Oysa Kur'an'da "yemin ederim ki" ifadesi sadece Allah'a yemin etmekle beklemek. Bu, bu ifadenin Arapça dilbilgisindeki bir inceliktir ve bu, "yaratılış"tan başka bir anlaşılmaz.[319]

Beyânî tefsir açısından bakıldığında, Kur'ân'daki yeminler yalnızca bir kasem ifadesi değil; muhatabın dikkatini yoğunlaştırmak ve mesajın tesirini artırmak amacıyla başvurulan incelikli bir belâgat unsurudur. Bu yönüyle yeminler, ilahî hitabın anlam ufkunu genişleten ve muhatabı derin bir tefekküre sevk eden güçlü bir anlatım aracına dönüşür. Söz konusu yaklaşım, beyânî tefsirin yeminleri yorumlarken lafzın estetik yönü ile anlamın derinliğini birlikte ele alan; dilsel ve bağlamsal unsurları bütüncül bir biçimde değerlendiren metodunu açıkça yansıtmaktadır.

3.2.2.2. Hurûf-u Mukattaa' Hakkındaki Görüşleri

Beyânî tefsir açısından yemin kalıpları incelendikten sonra Hurûf-u Mukattaa'ya bakıldığında, bu harfler yalnızca lafzî bir unsur değil; Kur'ân'ın üslûbî ve belâgî yapısında dikkat çekme, zihni uyandırma ve muhatabı derin bir anlam arayışına sevk etme işlevi gören özgün bir ifade biçimi olarak değerlendirilmektedir. Âişe Abdurrahman'a göre "el-Hurûfü'l-Mukattaa"[320] ile başlayan sûreler nüzûl sırasına göre incelendiğinde, içerik ve üslûp bakımından bazı ortak noktaların bulunduğu görülmekte ve bu da Kur'ân'ın beyânî bütünlüğüne işaret etmektedir.[321]

---

[319] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 283.

[320] Kur'an-ı Kerim'deki yirmi dokuz sûre, bir harften veya birkaç harfin birleşmesinden meydana gelen ve Arapça'da bir anlamı bulunmayan kalıplarla başlamaktadır. Bu kalıplara kesikli harfler anlamına gelen "el-Hurûfü'l-Mukattaa" denir. M. Zeki Duman - Mustafa Altundağ, "Hurûf-ı Mukattaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/401-408; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 134.

[321] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 160.

Âişe Abdurrahman'ın, Hurûfü'l-Mukattaa metodu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

> Metodumuz, "el-Hurûfü'l-Mukattaa" ile başlayan sûreleri nüzûl sırasına göre tümevarım yöntemiyle incelemeye dayanmaktadır. Bu yöntem, söz konusu harflerle başlayan âyetlerin ardından gelen pasajların işlevini çözümlemeye ve bu sûrelerin ortak mesajlarını tespit etmeye imkân tanımaktadır. Ayrıca incelemede, asr-ı saâdet bağlamı dikkate alınarak İslâm davetinin seyrine ve müşriklere yönelik hitapların mahiyetine de özel bir vurgu yapılacaktır.[322]

Âişe Abdurrahman'a göre, Hurûf-u Mukattaa ile başlayan bütün sûrelerde, Kur'ân'ın Allah'tan indirildiği vurgulanırken, Kur'ân'a karşı mücadele edenler susturulmaktadır. Çünkü bu sûrelerin çoğu müşriklerin İslâm'a karşı amansız mücadele verdikleri dönemlerde vahiy edilmiştir. Bu yüzden de müşriklere karşı doğrudan veya dolaylı olarak meydan okuyan âyetleri içermektedir.[323]

Hurûfu'l-Mukattaʿa, Beyânî tefsire göre, Kur'an'ın beyân gücünü ve i'câz yönünü ortaya koyan, sûrelerin başında yer alan sembolik harflerdir. Bu harfler, kendilerinden sonra gelen ayetlerle hem anlam hem de ifade açısından derin bir ilişki kurarak, Kur'an'ın içerdiği mesajın özgünlüğünü ve mucizevi yönünü vurgular.

3.2.2.3. Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle İlgili Görüşleri

Hurûf-u Mukatta'a ile ilgili örnekleri ele aldıktan sonra, Bintü'ş-Şâti'nin Kur'ân'daki harflerin işlevine dair değerlendirmeleri çerçevesinde "zâid harf" meselesine yönelmek yerinde olacaktır.

Bintü'ş-Şâti harflerin Kur'ân'daki varlığını ve işlevini titizlikle ele alır. Ona göre Kur'ân'da hiçbir harf zâid değildir; yani herhangi bir harfin anlama katkısı olmayan fazlalık olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Böyle bir yaklaşım, o harften bütünüyle vazgeçmek anlamına gelir ki bu, Kur'ân'ın beyânî üslûbu ile bağdaşmaz. Bintü'ş-Şâtı', harfleri incelerken Kur'ân'da zâid harf bulunmadığını vurgular. Ona göre herhangi bir harfin zâid, yani anlama hiçbir katkısı olmayan bir unsur olarak kabul edilmesi, o harften

---

[322] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 160-161; Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 70.
[323] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 179-180; Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 70-71.

vazgeçmek anlamına gelir ki bu, Kur'ân'ın beyânıyla bağdaşmaz. Bu bağlamda Yüce Allah'ın, "إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا" *"Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez"* ve "وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ" *"Arkadaşınız bir mecnun değildir"* ayetlerindeki "لَـ" ve "لَيْسَ"'in haberine bitişen "ب" harfini zâid kabul edenlere itiraz eder. Ona göre bu harfler zâid değil; bilakis mu'ciz ve belîğ olan Kur'ân üslubunda görülen beyânî bir kaideye uygun olarak gelmiştir. Bintü'ş-Şâti', harfleri incelerken Kur'ân'da zâid harf olmadığını; bir harfin zâid yani anlama herhangi bir katkısının bulunmadığını ileri sürdüğümüzde o harften vazgeçmiş olacağımızı ve bunun da Kur'ân beyânıyla bağdaşmayacağını vurgulamaktadır.[324] Bu bağlamda Yüce Allah'ın "إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا" "*Şüphesiz ki Allah kullara zulmetmez*" [325]ve "وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ" *"Arkadaşınız bir mecnun değildir"*[326] ayetlerindeki "لَـ" ve "لَيْسَ"nin haberine bitişen "" harfinin zâid olduğunu söyleyenlere itiraz etmektedir. Bu harflerin zâid olmadığını; bilakis mu'ciz ve belîğ olan Kur'ân üslubunda görülen beyânî bir kaideye uygun olarak geldiğini belirtmektedir.[327] O şöyle demektedir: "Nahivcilerin, "ب"nin zâid olduğunu söyledikleri diğer yerlerde yaptığımız araştırma (istikrâ), bizi önemli bir beyânî mülahazaya götürecektir. Belki de zâid olduklarını söyledikleri yerlere baktığımızda da Kur'ânî beyânın bir başka inceliğini yakalamış oluruz."[328] Âişe Abdurrahman burada istikrâ (tümevarım) metoduna başvurmaktadır. Dolayısıyla, bu incelemeyi yaparken bazı nahiv âlimlerinin görüş ve yöntemlerini değil; zâidlik iddiasını ve Kur'ân nassıyla bağdaşmayan diğer yaklaşımları bertaraf eden istikrâ metodunu ve bağlamı esas almaktadır.

Âişe Abdurrahman, (ما) ın haberinde (ب) harfinin ziyade olarak geldiği ayetleri inceler. Örneğin:

"وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ" *"İnsanlardan bazıları da vardır ki inanmadıkları halde "Allah'a ve âhiret gününe inandık" derler."*[329], "يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍۚ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَۗ" "*Onlardan biri, keşke bin yıl ömür sürse, der. Oysa bu, kendisini azaptan uzaklaştırmaz."*[330], "وَلَوْ شَاۤءَ اللهُ مَا اَشْرَكُوۡاۗ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًاۚ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ

[324] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 170.
[325] el-Enfal, 8/51.
[326] el-Tekvir, 81/22.
[327] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 170.
[328] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 170.
[329] el-Bakara, 2/8.
[330] el-Bakara, 2/96.

بِوَكِيلٍ" *"Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir koruyucu kılmadık. Sen onların vekili de değilsin."*[331], مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا اَنَاْ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ "*Bende söz değişmez ve ben asla kullara zulmetmem."*[332] Âişe Abdurrahman, çoğu ayetlerde (ما) harfinin/edatının haberinde (ب) harfinin açıkça geldiğine dikkat çeker ve böyle ayetlerin durumunu inceledikten sonra diğer ayetlerde (ب) harfinin gelmeyip كان nin gelmesinin gerekçelerini karşılaştırmalı olarak ele alır. Ona göre, (ب) harfinin ziyade olarak gelmesinin gerekçesi de aynıdır ve bu ayetlerin inkâr ve kınama maksatlı olduğu sonucuna ulaşır.[333]

Âişe Abdurrahman'ın incelediği ayetlerde yaptığı inceleme ve karşılaştırmasından çıkardığı sonuçlar şunlardır:

ما كان şeklinde "olumsuz haber" ile başlayan cümlelerde (ب) harfi gelmez. Gelmeme nedeni ise bu cümle yapısı gereği inkâr ve kınama içermesidir. (ما) nın haberinde ziyade olarak gelen (ب) ise "nefyi te'kit ederek inkar ve kınama manası" nı içermek içindir. Gerçekten de, Bakara 8. ayette, münafıkların hakikaten/kalben inanmayışları, وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ siygası kullanılarak, yani bu kalıp ile ifade edilmiştir. Bu cümle, yani münafıkların inanmamaları Arapçayı çok iyi bilen normal bir insan ya da insanlarca ifade edilmeye çalışılmış olsaydı, belki الناس ما يؤمنون şeklinde olabilirdi. Dolayısıyla, böyle bir ifade ancak, ilahi bir tercih sonucu olabilir.[334] Aslında Aişe Abdurrahman'ın ulaştığı bu iki sonuç, bu harflerin ziyade olduğunu söyleyen dil âlimleri ile çoğu müfessirler ve belâgat âlimlerinin vardığı sonuçtan farklı değildir. Dolayısıyla, kendinden önce bazı alimleri eleştirmesi konusunda haklı sayılmaz.[335]

Kur'ân'daki bazı ziyâde harflerin kullanımı, metnin ritmi, üslubu ve belâgatî derinliğiyle ilgilidir; Âişe Abdurrahman'a göre, bu harflerin anlamına dair kesin hükme varmaktan

---

[331] el-Enam, 6/107.
[332] el-Kaf, 18/29.
[333] Gündüz, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", 195.
[334] Gündüz, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", 195.
[335] Gündüz, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", 195.

ziyade, onların metin üzerindeki etkilerini, ifade gücünü ve Kur'ân'ın dilsel inceliklerini anlamak, beyânî tefsirin temel yaklaşımına uygun düşmektedir.

3.2.2.4. Kur'an'da Bazı Kelimelerin Eşanlamlı / Müteradif Oluşu

Zâidlik meselesi çerçevesinde harflerin işlevi incelendikten sonra, Bintü'ş-Şâti'nin beyânî tefsirinde önemle üzerinde durduğu bir diğer konu da müradif (eş anlamlı) kelimeler meselesidir. Ona göre Kur'ân'da gerçek anlamda müradif yoktur; her kelime, bağlamın ve beyânın gerektirdiği özel bir anlam inceliğini taşır. Bu nedenle lafızlar arasında tam bir eşdeğerlikten bahsetmek, Kur'ân'ın belâgatına aykırıdır.

Bintü'ş-Şati, beyânî tefsirinde müradif olarak söylendiği kelimelerin yoğunluğu/delaletleri konusunda tutulmaları son sözün Kur'ân'ın istisnai beyânına ait olup olmadığı ifade edilmektedir.[336] Bunu da Kur'ânî beyânın, sırrının işaret ettiği bir yerde müradif olsun ya da olmasın kendisinden başka hiçbir yerde tutamayacağı açıkça ortaya konulmaktadır.[337] O, Kur'ân'daki lafızların birbirinin yerine kullanılabilecek eş anlamlı sözcükler (terâdüf) taşımadığını kesin bir biçimde reddetmektedir. Ona göre her bir lafız, kendisine özgü anlam boyutunu ifade etmek üzere seçilmiş olup, bu anlamın tespitinde istikrâ (tümevarım) yöntemi esas alınmalıdır. Dolayısıyla, söz konusu lafzın yerini tutabilecek başka bir kelimenin ne lügatlerde ne de tefsir kaynaklarında bulunamayacağı açıktır.[338]

Bintü'ş-Şâti, tefsir, belâgat ve mu'cem eserlerindeki anlamlarla ortaya çıkan çelişkilerde dahi, bağlam ve istikrâ yöntemiyle ulaşılan anlamı esas almıştır. Dolayısıyla, Kur'ân'ın beyânî sırlarına, Kur'ân nassına dışarıdan dayatılan yorumlarla değil; ancak istikrâ yöntemiyle ulaşılabileceğini ifade etmektedir. [339]

Âişe Abdurrahman, Kur'ân-ı Kerîm'de müteradif olduğu söylenen kelimelerden birçoğunu birbirinden ayırmaktadır. Bu bağlamda "النَّائِي", "الرُّؤْيَا", "الْبَعْد", "الْحَلْف" ve daha başka kelimeler[340] incelemektedir. Örneğin "الْحَلْف" Kur'ân'daki siyaklarını inceledikten

---

[336] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 234.
[337] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 193-194.
[338] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 198.
[339] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,11.
[340] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 198-220.

sonra on üç yerde "*yemini bozmak, yeminden dönmek*" manasında ve çoğu kez münafıklara isnad edilerek zikredildiği; "الْقَسَم" devletine sadık yeminlere[341] özgü bir kullanımdır; buna karşı bu iki ayrı bazı mücemlerde[342] müteradif geldiğini belirtmektedir.[343] Bir başka örnekte şudur:أَبْصَرَ ve أَنسَ görmek: Lügatlerimiz bugün أنسي kelimesini, أَبْصَرَ açıklamaktadır. Ancak Kur'an ıstılahında أَنسَ olguyu mücerret olarak görmenin ötesinde, olguya yakınlık duyma, ilgi duyma anlamlarını da ihtiva eder.[344] "أنسي" göstergesi, "bir şeyin göz önünde olması, ulaşılabilir, bilgili olması, insanın gözünün görmesi, insanın gözünün ilişmesi" gibi anlamlara gelir. Kur'an'da 18 yerde geçmektedir. Genel olarak "göz ile görülen, göz önünde olan, gizli olmayan, bilgi sahibi olan" anlamlarını içerir.

"خشيه" ve "خضوع" Kelimeleri: خشيه (Haşyet): Korkmak anlamı gelir. Kur'an'da genellikle dünyada meydana gelen olaylardan veya Allah'tan korkuyu ifade etmek için kullanılır. خضوع (Hudû'): Müminler için hem bu dünyada hem de ahirette meydana gelen olaylar karşısında boyun eğilmesi, tevazu göstermeyi ifade eder. "زوج" ve "امرأة" Kelimeleri: زوج (Zevc): Eş, âile. Hanım ve koca arasındaki ailevî münasebetleri, maddi ve manevi bir uyumun ortaya çıkması için kullanılır. Kur'an-ı Kerim, bu uyum halinin devam ettiği ailevî münasebetlerde "زوج" kelimesini, uyumun bozulduğu pazarlarda ise "امرأة" kelimesini zikretmektedir. امرأة (İmra'a): Meselâ kar ile koca arasında inanca temelli bir ayrılığın sözü konusu olduğu için Kur'an-ı Kerim "امرأة" kelimesini ortaya çıkardı. Nuh, Lût ve Firavun'un karısından bahsederken sürekli "امرأة" köleleri kullanıldı.[345] Hz. Adem ile Hz. Havva arasındaki ilişkide ise Hz. Havva, "زوج" değiştirilerek ifade edilmektedir.[346] Aynı şekilde, Hz. Zekeriyya'nın üremememesinin nedeni, karısının kısır olmasıydı. Kur'an'da bu durum anlatılırken "زوج" öğretilmiyordu, "امرأة" kullanılıyordu.[347] Çünkü kişinin karısı arasında normal bir ailevi ilişki söz konusu değildir. Ancak daha sonra Kur'an âyetlerinde Hz. Zekeriyya'ya, bir erkek çocuk olarak Hz. Yahya'nın zikredilmiş ve âyet içinde Hz. Zekeriyya'nın hanımı için "زوج" kelimesi, ilahi kudret

---

[341] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 207.
[342] Âişe Abdurrahman sadece Firûzâbâdî'yi zikretmiştir. Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I/167.; bk. Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakûb (ö. 817/1415), el-Kâmûsu'l-Muhît, yy., ts., s. 1035.
[343] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*, 204.
[344] el-Kasas, 28/29; el- Tahâ, 20/10; el-Neml, 27/7; el-Nisâ, 4/6.
[345] el-Tahrim, 66/10-11; el-Hûd, 11/81.
[346] el-Bakara, 2/35; el-Araf, 7/19; el-Tahâ, 20/117; el-Ahzâb, 33/37.
[347] el-Meryem, 19/5; el-Ali İmrân, 3/40.

tarafından Hz. Zekeriyya'nın hanımının kısırlık hali giderilmiş ve Hz. Zekeriyya ile hanımı arasında normal ailevi münasebet hali teessüs vardır.[348] Âişe Abdurrahman örneklerde olduğu gibi kelimeleri Kur'an'ın içindeki kullanımlarını göz önüne alarak Kur'an'ı tefsir etmenin daha uygun bir yöntem olduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak Âişe Abdurrahman, Kur'ân'da müteradif kabul edilen kelimelerin aslında birbirinden farklı anlam inceliklerine sahip olduğunu vurgular; bu da beyânî tefsirin lafızların özgünlüğünü koruyan ve her kelimenin bağlam içindeki işlevini öne çıkaran bir yöntem olduğunu ortaya koyar.

3.2.3. Kur'ân'ın Genel Bağlamı Çerçevesinde Anlamın Belirlenmesi

Kur'ân-ı Kerîm'in edebi ve beyânî yönünü merkeze alan tefsir anlayışı, sûreler arasındaki irtibatı sadece konu benzerliğiyle değil, anlam örgüsü, üslûp bütünlüğü ve maksat birliğiyle de değerlendirmektedir.

Kur'ân Âdiyât Sûresi'nde, "*kabirlerdekilerin çıkarıldığı ve sinelerdekilerin derlendiği/ortaya döküldüğü*" ba's (diriliş) sahnesine hazırlık olarak, "*nefes nefese koşan, tozu dumana katan ve sabahleyin baskın yapan atlar*'a dikkat çekmişti. Nâzi'ât sûresi'ndeki bağlamanın da Âdiyât Sûresi'ndeki bağlamaya benzediğini; bunlardan birini, diğerini anlamak hususunda dikkate almak, görünmeyen ve idrak edilmeyen gaybi ufuklarında dolaştırılan melekler şeklinde uzak bir tevile gitmekten daha doğru bir yöntemdir.[349]

Bir diğer bağlamda Alak Sûresi'nden sonra Kalem Sûresi'nin indiği ile ilgilidir. Kalem sûresinin Alak Sûresi'nden sonra nazil olduğu ile ilgili kesinlik yoktur.[350] Âişe Abdurrahman'a göre Müfessirler, "bu sûrenin önceki sûre ile münâsebeti" sözleriyle, Mushaf tertibine göre bu sûreden önce gelen Mülk Sûresi'ni kastediyorlar. Burada bu

---

[348] bk. Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 65.
[349] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 160; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,124-125.
[350] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 331. Bu konuyla ilgili eseri çeviren Ertuğrul Özalp ve Ömer Aydın şu yorumu yaparlar: Alak Sûresi'nin ilk nazil olan vahiy olduğuna dair rivâyetlere dayalı bir iddia ve yaygın bir kabul olmamak olmakla birlikte, bunda bir kesinlik yoktur. Aynı rivâyetler ve iddia başka sureler içinde vardır. Alak Sûresi'nin içeriği inen ilk vahiy olmadığını göstermektedir.

tertibin dizilişi dikkate alınmıştır.[351] Âişe Abdurrahman'a göre, Kalem Sûresi'nin nüzûl sırasındaki ihtilaf ne olursa olsun o bizi nübüvvetin ilk yıllarındaki vahiy ortamının genel havasına götüren erken dönem ilk Mekkî sûrelerdendir. Şu halde nüzûl sıralamasına göre ilk vahiy olan Alak Sûresi'nden sonra ikinci sûredir soyut nakline göre de Suyuti ve İbni Hacer'in ifade ettiği üzere imamların çoğu bu görüştedir.[352]

Kur'ân-ı Kerîm'in edebi ve beyânî yönünü merkeze alan tefsir anlayışı, sûreler arasındaki irtibatı yalnızca konu benzerliği üzerinden değil; anlam örgüsü, üslûp bütünlüğü ve maksat birliği çerçevesinde değerlendirir. Örneğin, Âdiyât Sûresi'nde atların nefes nefese koşuşu ve baskın tasvirleri, kabirlerdekilerin çıkarıldığı ba's sahnesine hazırlık niteliğindedir; Nâzi'ât Sûresi ise benzer bir bağlamla insanın sorumluluklarına dikkat çeker. Benzer şekilde, Taha Sûresi'ndeki Hz. Musa-Firavun mücadelesi ile Nâzi'ât Sûresi'nin ahiret tasvirleri, birbirini tamamlayan bir anlatım örgüsü sunar. Alak ve Kalem sûreleri arasındaki nüzûl ilişkisi de, sûrelerin mesajının anlaşılmasında bağlamın belirleyici olduğunu gösterir.

Sonuç olarak, Âişe Abdurrahman'a göre Beyânî tefsir yaklaşımı, Kur'ân'ın bütüncül anlamını ortaya koymak için her sûrenin bağlamını ve diğer sûrelerle kurduğu ilişkileri dikkate alır; böylece metin, lafızları ve üslûp bütünlüğü üzerinden doğru biçimde anlaşılır. Âişe Abdurrahman'ın beyânî tefsir anlayışı, Kur'ân'ın kendi iç bütünlüğüne dayalı bir yorum ortaya koyar. Ona göre anlamın belirlenmesinde en güvenilir yöntem, lafzın sözlük değerini göz ardı etmeden, ama asıl olarak Kur'ân'ın siyak-sibakı ve genel üslûbuna bağlı kalmaktır. Böylece hem metnin derinliği korunur, hem de keyfî veya zorlama yorumların önüne geçilmiş olur.

---

[351] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 332-333; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II,39-40.
[352] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 332; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II,39-40.

3.2.4. Âişe Abdurrahman'ın Beyânî Tefsir Örnekleri

Örnek 1: اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى *"Firavun'a git! O hakikaten azdı."*[353] "*Tuğyan*" haddi aşmaktır.[354] Lügatte, "haddi aşarak tehlikeye yol açan su" hakkında kullanılır.[355]

Kur'ân'da bu anlamda geçmektedir: "*Halbuki biz o su tuğyan ettiği vakit sizi akan gemide taşıdık"*[356]

"*Tuğyan*", Kur'ân'da genellikle "küfür ve haddi aşmak" anlamında kullanılmıştır.[357] Bazı âyetlerde haddi aşmakla ilgili Kur'ân'i kullanımların çoğunda yakın anlam olan küfür ve isyan kastedilirken, bazı âyetlerde de zorbalık, taşkınlık ve zulüm de haddi aşma anlamı[358] olarak kullanılmıştır. Taha ve Nâzi'ât sûrelerinde tuğyan Musa'nın firavununa nispet edilmiştir.[359]

Kur'ân'da geçen "tuğyan" kelimesi, hem bireysel düzeyde küfür ve isyan hem de toplumsal düzeyde zorbalık, taşkınlık ve zulüm anlamlarını içerir; Tâhâ ve Nâzi'ât sûrelerinde Hz. Musa (a.s.)'ın Firavunu üzerinden örneklendirilmesi, lafzın taşıdığı beyânî derinlik aracılığıyla haddi aşmanın hem ahlâkî hem de toplumsal boyutlarını açık ve etkili bir şekilde ortaya koymaktadır.

---

[353] el-Naziat, 79/17.

[354] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, md. طغا; el-İsfahani, *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, 603; Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 93; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 186; Ebû'l-Ḳāsım Hüseyn b. Muḥammed b. er-Râġıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳur'ân*, thk. Ṣafvân ʿAdnan ed-Dâvûdî (Dımaşḳ- Beyrut: Dâru'l-Kalem- Dâru'ş-Şamiyye, 1412), md. طغي. 530.

[355] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 186; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,143.

[356] el-Hakka 69/5.

[357] Bu anlamdaki âyetler için bk. Bakara, 2/15; En'am, 6/110; A'raf, 7/186; Yunus, 10/11; Mü'minun, 23/71, İsra, 17/60; Maide, 5/64, 68; Sad, 38/55; Nebe', 78/22.

[358] Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 93.

[359] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 187.

Örnek 2:

وَالْجِبَالَ اَرْسٰيهَاۙ **"***Dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi***.**"[360]

el-irsa', "sabitleştirme sağlamlaştırma" demektir.[361] Bu kelime maddi varlıklar hakkında kullanımlarından biri çadırın orta direği anlamına gelen "*rasiyy*" kelimesidir.[362] Bir diğer kullanım ise büyük olduğu için yerinden oynamayan kazan anlamına gelen " قَدَرٌ راسِيَةٌ" dir.[363] Kur'ân'ın şu âyetleri bu anlamdadır:

وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍۭ *"Büyüklüğü sebebiyle yerinden kalkmayan sabit kazanlar*."[364]

بِسْمِ اللهِ مَجْرٖيهَا وَمُرْسٰيهَاۭ "*yüzerken de dururken de Allah'ın adını anın*."[365]

el-irsa' kelimesi kendilerinde sabitlik ve sağlamlık açık olduğu için daha çok "dağlar" hakkında geçer. Kur'ân bazen dağlar hakkında sadece *er-ervasi* kelimesini kullanır.[366] Sabitlik sıfatı en açık biçimde dağlarda görülür.[367] Şu âyetler açıkça ifade eder: "*Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren O'dur"*[368], "*Arzı da yaydık, oraya sağlam dağlar yerleştirdik*."[369] Dağlara sağlam bir şekilde yerleştirilmesine sabitlik ve sağlamlığa dair asli açık bir delalet vardır, burada da onlar sağlam bir şekilde yerleştiren Allah'ın kudretine kuvvetli bir şekilde dikkat çekilmektedir.[370]

---

[360] el-Naziat, 79/32.

[361] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 200; Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 93; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,152.

[362] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 200; Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 93; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,152.

[363] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 200; Marangozoğlu, *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*, 93; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,152.

[364] el-Sebe', 34/33.

[365] el-Hud,11/41.

[366] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 201; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,153.

[367] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 201; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,153.

[368] el-Rad, 13/3. bk. el-Nahl, 16/15, el-Enbiya 21/31, el-Lokman 31/10 gibi âyetlerde geçen "revâsiye" ifadesi) konusuna atıf yapmaktadır.

[369] el-Hicr, 15/19.

[370] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 201; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,153.

Kur'ân'da el-irsa' kelimesi, dağların sabitlik ve sağlamlık vasıflarını vurgulamak için kullanılmıştır; bu kullanım, lafzın taşıdığı edebi ve beyânî derinlik sayesinde hem yeryüzündeki düzenin estetik ve anlamlı bir tasvirini sunmakta hem de Allah'ın kudret ve ilmi üzerindeki tefekkürün önünü açmaktadır.

Örnek 3:

" وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ" "*Şüphesiz ki insan, mala pek tutkundur*."[371]

"*Şedd*" "kelimesiyle düğümün ve bağın kuvvetli oluşu" kastedilmektedir. Bu kelime bir âyette olduğu gibi maddi;[372] bazı ayetlerde olduğu gibi de manevi[373] anlamda kullanılmıştır. Bu kelime, bazı yönlerde takviye etmek ve bir şeyi sağlam yapmak anlamında da kullanılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da rüşd ve kuvvetin süresiyle ilgili ifadeler *"beleğa"* veya *"yebluğa eşuddehu"* sıygasında ortaya çıkar.

"Şedid" sıygası ise Kur'ân'da kırk kadar yerde "Allah'ın azabına, tutmasına, yakalamasına ve ahiretteki cezalandırma" izafe edilerek veya sakındırmak tehdit makamında "bu tutmanın, yakalamanın ve azabın vasfı" olarak gelmiştir.[374] Bir defa hadid/demir benzetmeye sıfat olarak kullanılırken Hz. Süleyman'ın dilinde ise korkutup tehdit eden anlamında kullanılmıştır. Dört yerde de hatırlatma, boyutu ve korkutma makamında, *"ulî be's"* tamlamasının sıfatı olarak gelmiştir. Bir yerde de *"hubb"* kelimesnin mümeyyezi[375] olarak kullanılmıştır. Kur'ân'da *"şiddet"* ve türevlerinin çoğunlukla zecr, korkutma ve tehdit amacıyla kullanılması, Adiyât Sûresi'ndeki âyetin de müfessirler tarafından cimrilik, malı tutmak ve harcamamak gibi ek bir anlamla yorumlanmasına işaret etmektedir. "Korkutma" (irhâb) niteliğindeki bu anlam, önceki âyette insanın kendi nankörlüğüne dair yapılan vurguyla da örtüşmektedir.[376]

Kur'ân'daki "şedd" ve "şedid" kelimeleri, lafzın taşıdığı edebi ve beyânî derinlik sayesinde hem maddi ve manevi bağların kuvvetini, hem de korkutma, sakındırma ve tehdit unsurlarını etkili bir biçimde ifade etmektedir. Adıyât sûresindeki örnekte olduğu

---

[371] el-Adiyât, 100/8.
[372] el-Muhammed, 47/4.
[373] el-Yunus, 10/88; el-İnsan, 76/28; el-Taha, 20/31; el-Kasas, 28/35; el-Sad, 38/20.
[374] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I/114-115.
[375] el-Bakara, 2/165.
[376] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, 115-116; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,89.

gibi, insanın mala olan tutkusu ve cimrilik eğilimi, bu kelimelerin anlam katmanları aracılığıyla hem bireysel hem de ahlâki bir uyarı biçiminde ortaya konulmuştur. Böylece lafız, sadece anlamı bildirmekle kalmayıp, okuyucuda düşünme, ürkme ve tefekkür gibi hissî ve zihni bir etki de yaratmaktadır.

Örnek 4:

" وَالْعَصْرِۙ" "*Asra yemin ederim ki,*"[377]

el-'asr, (العَصْر**)** anlamı "zaman, dehr"dir.[378] Asr kelimesi için *Lisânü'l-Arab*'da şu görüşlere de yer verilmiştir: "Ferrâ: "el-asr" "zaman", İbn Abbâs: "el-asr", "gündüzün akşam vakti öncesine denk gelen kısım", Katâde, "günün saatlerinden bir saattir." demişlerdir. "Asr" (العَصْرُ) fiil kökü "عَصَرْتُ" (sıktım) fiilinin mastarıdır. Ma'sûr (المَعْصُور) sıkılmış şey, 'asîr (العَصِير) ise sıkılanın özüdür. 'Usâre (العُصَارَة) ise sıkılan şeyin tortusudur.[379] Bu lüğavî kök anlamının "sıkma ve sıkılma"nın delâletinden dolayı ed-dehr (zaman), el-asr diye isimlendirilmiştir. Baskı, deneme ve çabalamak yoluyla herkesin sıkılmasıyla göz önünde bulundurulmuştur. Akşam vakti kaybına doğru olan zaman da el-asr (ikindi) diye isimlendirilmiştir.[380]

Kur'ân-ı Kerîm'de bu kökten geçen kelimeler şöyledir: *el-Asr*, ilk lüğavî manası olan "hamr/içki sıkmak" hakkında şu âyette geçer: "*Onunla beraber zindana iki genç daha girdi. Birisi, "Beni saklamayın ki, hamr/içki sıkıyorum (a'sıru hamren)" dedi."*[381] *el-Mu'sırât*, "yağmurlu bulut" hakkında şu âyette geçer: "*Ve o yağmur yüklü bulutlardan (mu'sırât) şarıl şarıl bir su indirdik."*[382] "*Sonra onun arkasından bir yıl gelecek ki, halk onda sıkıntıdan kurtulacak ve onda sıkacaklar/yağmura kavuşacaklar*.[383] *el-i'sâr*, şu âyette geçer: Ona (bahçeye) içinde ateş bulunan şiddetli bir rüzgâr (*i'sâr*) isâbet ediversin de o bahçe yanıversin![384]

---

[377] el-Asr, 103/1.
[378] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, md. عصر IV, 575.
[379] Ebû'l-Ḳāsım Hüseyn b. Muḥammed b. er-Râġıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 579.
[380] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II/66.
[381] el-Yûsuf, 12/36.
[382] el-Nebe', 78/14.
[383] el-Yûsuf, 12/49.
[384] el-Bakara, 2/266.

Râzî ve Nisâbûrî 'nin "el-asr" için dehr,[385] Zemahşerî'nin, faziletinden dolayı ikindi namazı görüşünü tercih etmiştir.[386] Bize göre bunlar içinde sûrenin içeriğine ve mesajına en uygun düşeni "*mutlak zaman*" anlamıdır. Buna göre sûrenin başında zamana yemin edilerek onun insan hayatındaki yerine ve önemine dikkat çekilmiştir.[387] Kur'ân'daki Asr kökünden sözcüklerin geçtiği yerlerde *"sıkması ve imtihan yoluyla insanın hula-sâsının/özünün çıkarılması"* nedeniyle ed-dehr yerine el-asr kullanılmıştır.[388] Âişe Abdurrahman, Asr Sûresi'nin birinci ayetine "Asra (insanı çeşitli zahmetlerle eriten, deneme ve imtihan ile sıkan-sıkıştıran, böylece de insanın hayrını ve şerrini ortaya çıkardığı dehr'e/zamana) kasem olsun ki,"[389] şeklinde anlam vermiştir.

Âişe Abdurrahman göre "âyetin sûredeki bağlamanı dikkate alarak zamanın, baskı ve çaba yoluyla insanın özünden süzülüp çıkardığı, böylece hayrını veya şerrini keşfettiği (açığa çıkardığı) şeye dikkat çekilmiştir"[390] diyerek *"asr"* kelimesini açıklamıştır.

3.3. Âişe Abdurrahman'ın Tefsircilere Yönelik Bazı Eleştirileri

Âişe Abdurrahman, modern dönemde tefsir alanındaki önemli düşünürlerden biri olarak, geleneksel tefsir yöntemlerine yönelik eleştirileriyle dikkat çekmiştir. Özellikle klasik tefsir anlayışının bazı eksikliklerini vurgulayan Abdurrahman, metnin doğru anlaşılmasında modern dilbilimsel, kültürel ve toplumsal bağlamların göz önünde bulundurulmasının önemini savunmuştur. Bu başlık altında, Âişe Abdurrahman'ın tefsircilere yönelik geliştirdiği eleştiriler ve bu eleştirilerin tefsir biliminin evrimindeki yeri üzerine bazı önemli noktalar ele alınacaktır.

Tefsir dersinde sürekli takip ettiğimiz metot ki bu zamanın yapılışı dörtte birini almaktadır, taklidi nakli bir yöntemli ve Kur'ân metnini esaslarının yaptıkları tarz da alım

---

[385] Râzî, *Mefâtîḥu'l-Ğayb*, 32/277; Niẓâmuddîn el-Ḥasan b. Muḥammed b. Ḥuseyn el-Ḳummî en-Nîsâbûrî, *Ğarâîbu'l-Ḳur'ân ve Reğâîbu'l-Furḳân*, thk. Zekeriyyâ ʿUmeyrât (Beyrut: y.y., 1416), 6/558.
[386] Zemaḫşerî, *el-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl*, 6/793.
[387] Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 5/682-684.
[388] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II/80.
[389] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II/75.
[390] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, II/76-77.

mı öteye geçmiyordu.[391] Emin el-Hûlî'nin ortaya çıkıp da bu taklidi metodu terk ederek, kendine has metoduyla ve beyânî bir metin ele alıncaya kadar bu taklidi metot devam etti.

Kur'ân'ın edebi tefsiri, tefsirin alt konusu çerçevesine hapsedilmiş, daha fasih bir kültürle birlikte beyânî araştırma alanına intikal ettirilememiştir.[392] Bundan dolayı Âişe Abdurrahman tefsirini beyânî metot ile yazmıştır.

Genel anlamda Kur'ân'i araştırmalar metotsuz olarak yapılmakta ve bununla ehil olmayan müellifler ilgilenmektedir.[393] Kendi görüş ve düşüncelerini Kur'ân'a söyletme ve onaylatma çabasıyla yola çıkan müfessirlerin yerine göre ölçü ve sınırları göz ardı edip Kur'ân'ı tefsir etme ilkelerini aşarak hiç ilgisi olmayan anlamları Kur'ân lâfızlarına yüklemeye kalkışmaları öznel davranmanın da ötesinde Kur'ân'ın anlamından uzaklaşmak ve onu iniş gayesinden saptırmak olur.[394] Bu nedenle Âişe Abdurrahman, herkesin tefsir yazamayacağını belirtir ve özellikle tefsir yapan kişinin Arapçayı ve Arap kültürünü çok iyi bilmesi gerektiğini vurgular. Ona göre, tefsir yapan kimse Kur'ân'ın asıl amacını ortaya koymaya çalışmalıdır.

Kur'an çeşitli halkların dini kitabı olduğu halde, Arapların Kur'ân-ı Kerim anlayışlarının ve onun yorumunun maruz kaldığı dini, siyasi ve tarihi şartlar, Kur'ân'ın lüğat ve beyân bakımından Arapça'da olduğu gibi saf ve orijinal bir metin olarak algılanmasına mâni oldu; çünkü bu algılamaya, ortaya çıkan mezhepçilik ve grupçuluk şaibeleri karıştı.[395] Âişe Abdurrahman tefsir yazımında hiçbir görüşün olmamasına Kur'ân'ın kendine has metot olan beyânî metotla tefsir edilmesi gerektiğini savunur. Günümüze kadar gelen tefsirlerin bazılarında alimin görüşü, mezhebi ister istemez yansımaktadır.

Kur'ân araştırmalarıyla ilgilenen hemen herkesin zihninde, tefsir kitaplarının bilerek ya da bilmeyerek İslâm'a sızan bazı Yahudi unsurlar tarafından, Müslümanların kutsal

---

[391] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 9; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm,* I,13.
[392] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 10; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm,* I,14.
[393] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 11; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm,* I,14.
[394] Yıldırım, "Mezhep Mensubiyetinin Kur'an Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları", 1393.
[395] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 12; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm,* I,15.

metinlerini İsrailiyyat yoluyla etkileme çabasının bir sonucu olarak bu rivâyetlerle dolduğu[396] yönünde bir algı bulunmaktadır. Âişe Abdurrahman tefsirini İsrailiyyat bilgilerini kullanmamış, kullananları da sert bir dille eleştirmiştir.

Geniş coğrafyaya dağılmış çeşitli mezhebi, siyasi ve grupsal taassupların birbirinden kopardığı müfessirlerin algılarının, düşüncelerinin, çevrelerinin ve kişisel özelliklerindeki farklılıklarının bir neticesi olarak ortaya çıkan başka şaibeler[397] de meydana gelmektedir.

İslam'ın dini kitabını kendine has şartların etkisi altında algılayan ve müfessirlerin çeşitli açılardan Arap dili zevkinden ve orijinal mizacından yoksun bırakacak şekilde tefsir ettiği çeşitli toplumlar ve gruplar ortaya çıktı.[398] Kur'ân'ı Kerim'i tefsir ederken bazı müfessirlerin taassup sapıklığı, yöntem hatası ve anlayış eksikliği[399] gibi Kur'ân'ın temel hedeflerine uymayan tefsir hareketlerine meylettiler.

Bize göre Âişe Abdurrahman kısaca Kur'ân-ı Kerim'in mezhepçilikten, siyasi gruplardan, İsrailiyyat doldurmalardan, siyasi ve ruhsal grupsal taassuptan, müfessirlerin algılarından, düşüncelerinden, çevrenin ve kişisel özelliklerinden arındırarak Arap dilinin zevkinden orijinalliği yakalanarak Kur'ân-ı Kerim tefsir edilmelidir. Kur'ân-ı Kerim'i tefsir edilebilecek en iyi metot da *beyânî tefsir metodu*dur.

3.4. Âişe Abdurrahman'a Yönelik Eleştiriler

Âişe Abdurrahman, modern tefsir çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuş bir düşünür olmakla birlikte, tefsir metodu ve yaklaşımına yönelik çeşitli eleştiriler de gündeme gelmiştir. Bu eleştiriler, özellikle onun kaynak kullanımı, genel yaklaşımları ve metodolojik tutarsızlıkları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu başlık altında, Âişe

---

[396] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 12; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,15.
[397] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 12-13; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,15-16.
[398] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 13; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,16.
[399] Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*, 13; Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*, I,16.

Abdurrahman'a yöneltilen eleştirilerin bazı temel noktaları incelenecek ve bu eleştirilerin onun tefsir anlayışındaki etkileri değerlendirilecektir.

Âişe Abdurrahman'ın neden 14 sûreyi ele aldığı ile ilgili bir açıklamada bulunmamıştır. Bizce birbirine konuları benzer olan sûreleri ele aldığı için böyle bir seçime gitmiştir. Bu konu ile ilgili Jansen şöyle der: Bu sûreleri seçmekle tutucu Müslümanlarla çatışmalardan doğabilecek tartışma konularından bilinçli olarak uzak durmaya çalışmıştır.[400] Âişe Abdurrahman yaptığı araştırma ve incelemeleri takdire şayan olsa da görüşlerini izah ederken ümmetin diğer alimlerine karşı olan sert üslubunu eleştirilmektedir.[401] Âişe Abdurrahman'ın 14 sûreyi seçerek bu sûreler üzerinde yoğunlaşması, elbette belirli bir amaca yönelik olabilir. Birbirine benzer konulara sahip sûreleri seçmiş olması, hem metnin iç bütünlüğünü daha iyi kavrayabilme hem de okurun dikkati dağılmadan, benzer temalar etrafında derinlemesine bir analiz yapabilme imkânı sağlar. Ancak, Jansen'in ifade ettiği gibi, Abdurrahman'ın bu seçiminde, özellikle daha muhafazakar kesimlerle karşılaşabilecek tartışmalardan kaçınma amacı güttüğü de düşünülebilir. Bu, hem bilimsel bir objektiflik sağlama hem de tefsirinin kabul görmesini kolaylaştırma çabası olarak değerlendirilebilir.

Âişe Abdurrahman'ın atıfta bulunduğu kaynaklarının az olması ve buna rağmen genelleme yapması ilmi bir kitap veya araştırma için zayıflık sebebidir.[402] Âişe Abdurrahman, Kur'ân'ın konularına göre tefsir edilmesi gereği üzerinde de durmuştur. Zaten Âişe Abdurrahman, Kur'ân'ı Emin el-Hûlî'nin gösterdiği ilkeler doğrultusunda tefsir ettiğini açıkça ifade etmektedir. Koç bu ilkeler doğrultusunda tefsirini yazmadığını iddia ederken[403], Jansen bu metoda uygun tefsirini yazdığını söylemektedir.[404] Koç'un bir diğer eleştirisi ise metot üzerinedir. Âişe Abdurrahman, söz konusu metodu uyguladığını iddia ettiği iki ciltlik "*et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*" adlı eserinde, belirli bir konu üzerinde durmamaktadır. Sadece birbirleriyle konu benzerliği olan sûreleri dilbilim

---

[400] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 134.
[401] Gündüz, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", 201-202.
[402] Gündüz, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", 201-202.
[403] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 62.
[404] Jansen, *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, 133.

ağırlıklı tefsir akımının ilkelerini göz önünde bulundurarak, tefsir etmektedir.[405] Akif Koç, Âişe Abdurrahman'ın metodunu şu sözlerle eleştirir:

> Âişe Abdurrahman söz konusu metodunda Kur'ân-ı Kerim'i beyânî metotta tefsir ettiğini söylese de sadece birbirleriyle konu benzerliği olan sûreleri dil-bilim ağırlıklı tefsir akımının ilkelerine göre tefsir etmiştir. Öte yandan el-Emin El-Hûlî'nin konulun tefsirden neyi kastettiğinin de tam olarak anlaşılamamaktadır. El-Hûlî sürekli tefsirinin teorisi üzerine durmuş bu teorinin nasıl uygulanacağını ise tam bir açıklık getirmemiştir.[406]

Âişe Abdurrahman, kelime ve harfleri genellikle Kur' an-ı Kerim üzerinde araştırmalar yaparak birtakım sonuçlara varmıştır ve bu sonuçları Arap dilinin bütününe genelleme yapmıştır. Yani, ona göre Kur'an, tüm Arapça'nın grameri ve lügatıdır, Kur'an Arap gramerinden etkilenmez. Halbuki, Arap dilinin sadece Kur'an'dan ibaret olmadığını göz önünde bulundurması gerekirdi. Zira Kur'an'da kullanılan bir kelime arapçanın günlük kullanımında farklı manalara gelebilmektedir.[407] Âişe Abdurrahman'ın Kur'ân-ı Kerim üzerindeki kelime ve harf araştırmalarında, bu dilin yapısal özelliklerini genelleme noktasında yaptığı yaklaşım, önemli bir metodolojik tartışmaya işaret etmektedir. Abdurrahman, Kur'ân'ı Arapçanın grameri ve lügatı olarak kabul etse de, bu bakış açısı, Arap dilinin dinamik yapısını yeterince yansıtmamaktadır. Arapça, tarihsel ve kültürel bağlamlara göre değişiklik gösteren bir dildir ve günlük dilde kullanılan kelimeler, bazen Kur'ân'ın özel anlamlandırmalarıyla örtüşmeyebilir. Örneğin, bir kelimenin günlük Arapçada sahip olduğu anlam ile Kur'ân'daki anlamı arasında farklar olabilir; bu farklılıklar, metnin ilahi bağlamındaki derinliği ve özgünlüğü anlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Âişe Abdurrahman'ın kaynaklarının az olması ve kaynak gösterirken bir iki alimin söylediği sözleri ile "genelleme" yapmasıdır. Örneğin "müfessirler" diyerek genelleme yaptığı konu incelendiğinde sadece Zemahşerî'yi ele aldığı görülebilmektedir. Ancak yine bir müfessir olan Râzî'nin belli bir konuda, özellikle de dil ile ilgili hususlarda Ze

---

[405] Koç, *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 62.
[406] Koç, *Âişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, 62.
[407] Gündüz, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", 201-202.

mahşeri'den farklı kanaatte olduğu görülebilmektedir.[408] Âişe Abdurrahman'ın tefsirindeki en belirgin eleştirilerden biri, kaynak kullanımındaki sınırlılıkla ilgilidir. Birçok tefsir çalışmasında geniş bir kaynak yelpazesi kullanılması, farklı görüşlerin ve metodolojik bakış açıların dikkate alınması, daha dengeli ve kapsamlı bir analiz ortaya koyar. Ancak Abdurrahman'ın kaynakları sınırlı tutması ve sıkça "müfessirler" gibi genel ifadelerle genelleme yapması, bu zenginliği ve çeşitliliği ortadan kaldırmış olabilir. Örneğin, sadece Zemahşerî'nin görüşlerine atıfta bulunarak bir genelleme yapması, onun bakış açısını tek bir çizgide sınırlıyor ve diğer önemli müfessirlerin, özellikle Râzî gibi önemli şahsiyetlerin farklı bakış açılarını göz ardı etmesine yol açabilmektedir.

Sonuç olarak, Âişe Abdurrahman'ın tefsir anlayışı ve metodu, önemli katkılar sağlasa da bazı eleştirilerden kaçamamıştır. Özellikle kaynakların sınırlı kullanımı, genellemeler ve metodolojik belirsizlikler, yapılan araştırmanın bilimsel niteliğini zayıflatmıştır. Bununla birlikte, Kur'ân'ın konularına göre yapılan tefsir çalışmaları ve dilbilimsel bakış açısının benimsenmesi, metnin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamış olsa da, metodolojik açıklık eksiklikleri ve uygulamada bazı zorluklar, bu yaklaşımın geniş çapta kabul görmesini engellemiştir.

[408] Gündüz, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", 201-202.

SONUÇ

Âişe Abdurrahman, yaşadığı dönemde Arap dünyasının farklı üniversitelerinde dersler vermiş, pek çok eser telif etmiş ve basın-yayın organları aracılığıyla da toplumun geniş kesimlerine hitap etmiştir. Böylece yalnızca akademik çevrelerde değil, halkın geneline ulaşan etkili bir müfessir ve düşünür olarak öne çıkmıştır.

Tefsir alanında, klasik yöntemlerden ayrılan bir yaklaşım geliştiren müellife, özellikle konulu tefsir (et-tefsîrü'l-mevzû'î) metodunu sistematik bir şekilde uygulamış ve bu alanda İslâm dünyasına yeni bir açılım kazandırmıştır. Eşi Emîn el-Hûlî tarafından teorik temelleri atılan beyânî tefsir metodunu ileriye taşıyarak, Kur'ân'ın çağdaş bağlamda yeniden anlaşılması gerektiğini savunmuştur.

Beyânî tefsirin tarihsel kökeni Hz. Peygamber ve sahabe dönemine kadar uzanmakla birlikte, bu alandaki müstakil eserler Hicrî III. yüzyıldan itibaren yazılabilmiştir. Âişe Abdurrahman'ın yaklaşımı bu süreklilik içinde önemli bir halka teşkil etmekte, özellikle âyetlerin mesajı ve bütünlüğünü önceleyen, dil merkezli bir yöntem sunmaktadır. Bu metodoloji, zorlama yorumlardan ve zorlama gramer tahlillerinden uzak durarak sûre bağlamını esas almakta; Kur'ân'daki kelimelerin anlamını yine Kur'ân'ın bütünlüğü içinde tayin etmeyi öngörmektedir.

Âişe Abdurrahman, Kur'ân'ın kendine özgü bir dil yapısı olduğunu vurgulamış; bir kelimenin nihai anlamının, tüm sûrelerdeki kullanımları göz önünde bulundurularak ve bağlam dikkate alınarak belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşım, onun et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm adlı eserinde sistematik hale gelmiştir. Söz konusu eserde 14 sûreyi beyânî yöntemle tefsir etmiş, ancak bu sûrelerin seçimine ilişkin açık bir gerekçe ortaya koymamıştır. Bununla birlikte sûreler arasındaki tematik benzerlik, tercihinde etkili olmuş görünmektedir.

Müellifenin çalışmaları, tümevarım yöntemine dayanması bakımından dikkat çekicidir. Ancak akademik açıdan bazı eksiklikler de göze çarpmaktadır. Örneğin, bazı görüşler kaynağa atıf yapılmadan aktarılmış, kullanılan lügatler zikredilmemiş ve eserin sonunda kaynakça sunulmamıştır. Bu durum eserin değerini azaltmamakla birlikte, akademik yöntem açısından eksiklik teşkil etmektedir.

Âişe Abdurrahman'ın yöntemi, Kur'ân'ı modern bilimlerin kaynağı gibi değerlendirmek yerine, onu ilk muhatapların anlayabileceği şekilde yorumlamayı gerekli görmektedir. Bu çerçevede âyetler arasında çelişki doğurabilecek yorumlardan kaçınmış; eş anlamlı gibi görünen kelimeler arasında kök farklılığı bulunduğunda, anlam farklılığını da kabul etmiştir.

Tez kapsamında ulaşılan sonuçlara göre, Âişe Abdurrahman'ın tefsir anlayışı üç temel özellik taşımaktadır:

Gelenek ile modern yaklaşımı dengelemesi: Klasik tefsir literatüründen faydalanırken modern dilbilim ve edebiyat analizlerini de kullanması,

Arap dili ve belâgatına dayalı çözümlemeler yapması: Kelime anlamları, mecaz, teşbih, istiare ve takdim–tehir gibi edebi unsurları sistematik biçimde incelemesi,

Sûre bütünlüğüne ve bağlam analizine önem vermesi: Tefsirinde sûreyi bir bütün olarak ele alması ve lafız–mânâ ilişkisini bağlamdan koparmadan değerlendirmesi.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, çağdaş tefsir literatüründe kadın bir müfessirin üstlenebileceği rolün görünür kılınmasıdır. Âişe Abdurrahman, ilmi üretkenliği ve metodolojik özgünlüğüyle klasik olarak erkeklerin hâkim olduğu bir alanda öne çıkmış; böylece İslâm ilimleri tarihinde kadınların katkılarının vurgulanmasına önemli bir katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma beyânî tefsir metodunun modern dönemdeki uygulanışını somut bir örnek üzerinden ortaya koymuştur. Âişe Abdurrahman'ın yöntemi, Kur'ân'ın edebi zenginliğini ve belâgat inceliklerini görünür kılmakta; klasik bilgi birikimini çağdaş okuyucuya aktarabilecek güçlü bir köprü işlevi görmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, beyânî yöntemin farklı müfessirlerdeki uygulamalarını karşılaştırmalı olarak incelemesi ve modern dilbilim yöntemleriyle desteklemesi, Kur'ân yorum geleneğine yeni katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, Aişe. *Ale'l-cisr beyne'l hayâti ve 'l mevt*. Kahire: Heyet'ül-mısrıyye âmme li'l-kitap, 1986.

Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, Aişe. *Beyânî Tefsir Yöntemi ve Örnekleri*. çev. Ertuğrul Özalp - Prof. Dr. Ömer Aydın. İstanbul, İşaret Yayınları., 2015.

Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, Aişe. *el-İ'câzü'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilu İbni'l-Ezrak*. Kahire: Dârü'l-Maârif, 1984.

Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, Aişe. *el-Kur'ân ve Kadâya'l-İnsân*. Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.

Abdurrahman Bintü'ş-Şâti, Aişe. *et-Tefsîrü'l-Beyânî li'l-Kurâni'l-Kerîm*. 2 Cilt. Kahire: Darü'l-Ma'arif, 7., ts.

Albayrak, Halis. *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988.

Altuntaş, Abdurrahman. "Hz. Peygamber ve Sahâbe Döneminde Tefsir". *İslamî İlimlerin Teşekkülü ve İslamî İlimler Arası İlişkiler (Sempozyumu)*, 17-26.

Amir, A. N. vd. "Muhammed Abduh'un Moderniteye Katkısı". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* III/6 (2013), 223-241.

Arı, Abdüsselam. "Yetim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/501-503. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Ata, Mehmet Mahfuz. "Örnekleriyle Hz. Peygamber, Sahâbe ve Tabiîn Dönemi Tefsir Anlayışı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* XII/62 (ts.), 1666-1676.

Aydar, Hidayet. *Klasikten Moderne Seçme Tefsir Metinleri*. İstanbul: Ensar, 2. Basım, 2020.

Aydın, Abdulkerim. "Çağdaş Tefsir ve Problemlerine Dair Bir Değerlendirme" IX/1 (2024), 152-185.

Benli, Mehmet Sami. "Miftâhu'l-Ulûm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/20-21. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Birışık, Abdulhamit. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/281-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Birışık, Abdulhamit. "Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/34-35. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Buḫârî, Ebû ʿAbdullâh Muḥammed b. İsmâʿîl b. İbrâhîm el-Buḫârî el-. *Ṣaḥîḥu'l-Buḫârî*. thk. Muṣṭafa Dîb el-Buġâ. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru İbn Keṯîr; Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.

Bulut, Sümeyye. *Aişe Abdurrahman'ın Et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Kıraatlerin İncelenmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Cabiri, Muhammed Âbid el-. *Arap İslam Aklının Yapısı*. çev. Burhan Köroğlu vd. İstanbul: Mana Yayınları, 2020.

Cabiri, Muhammed Âbid el-. *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*. çev. Burhan Köroğlu vd. İstanbul: Kitabevi, 2000.

Cabiri, Muhammed Âbid el-. *Kur'an'a Giriş*. çev. Muhammed Çoşkun. İstanbul: Mana Yayınları, 2010.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 28. Basım, 2016.

Çelik, Zehra. *Bintü'ş-Şâtı Âişe Abdurrahman'ın Hayatı, Eserleri ve "Nisâü'n-Nebî" Adlı Kitabının Tahlil ve Tenkîdi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Çiftçi, Nurettin. *Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

Demirci, Muhsin. "İsfahânî, Mahmûd b. Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/509-510. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Demirci, Muhsin. *Konulu Tefsire Giriş*. İstanbul: İfav, 3. Basım, 2017.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 27., 2015.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, Beşinci Baskı., 2016.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.

Dönmez, İbrahim Kâfi. "Beyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/23-25. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Duman, M. Zeki - Altundağ, Mustafa. "Hurûf-ı Mukattaa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/401-408. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Durmuş, İsmail. "İbn Ebü'l-İsba'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/467-468. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Durmuş, İsmail. "Sekkâkî, Ebû Ya'kūb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/332-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eşʿaṯ es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muḥammed Muḥyiddîn ʿAbdulḥamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-ʿAṣriyye, ts.

Ebû Ḥayyân, Muḥammed b. Yûsuf b. ʿAlî b. Yûsuf b. Ḥayyân el-Endelüsî. *el-Baḥru'l-Muḥîṭ fi't-Tefsîr*. thk. Ṣıdḳî Muḥammed Cemîl. 11 Cilt. Beyrut: y.y., 1420.

Ebû'l-Ḳāsım Hüseyn b. Muḥammed b. er-Râġıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳurʾân*. thk. Ṣafvân ʿAdnan ed-Dâvûdî. Dımaşḳ- Beyrut: Dâru'l-Kalem- Dâru'ş-Şamiyye, 1412.

Efendioğlu, Mehmet. "Sahâbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/491-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. çev. Asım Cüneyd Köksal - Murat Kaya. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2021.

Fazlıoğlu, Şükran. "Âişe Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/57-59. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Gündüz, Muhammed Recia. "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2015), 189-202.

Güven, Şahin. *Konulu Tefsir Metodu*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.

Hacımüftüoğlu, Esra. "Fahreddin Er-Râzî 'Nihâyetü'l-Îcâz Fî Dirâyeti'l-İ'Câz'". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (30 Aralık 2018), 795-800. https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.505165

Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Bedî'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/320-322. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Beyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/22-23. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Halîfât, Sahbân. "Ebü'l-Alâ el-Maarrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/287-291. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Hûlî, Emin el-. *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*. çev. Mevlüt Güngör. İstanbul: Bayrak Matbaası, 1995.

İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdır, 1414.

İbrahim, M. Zakyı - Sümertaş, Burhan. "Kur'ân'da Yeminler: Bintü'ş-Şâti'nin Edebi Katkısı". *The Journal of Academic Social Science Studies* VI/3 (2013), 947-970.

İsfahânî, Ebû'lĶāsım Hüseyn b. Muḥammed b. er-Râġıb el-. *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem- Dâru'ş- Şamiyye, 1412.

İsfahani, Rağıb el-. *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*. çev. Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları, 7., 2023.

İskeçeli, Sıla. *İsmail Hakkı Bursevi'nin Ruhu'l-Beyan Tefsirinin Kur'an İlimleri Bağlamında Değerlendirilmesi*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

İstek, Gülşen (ed.). *Kutsal Metinler ve İslami İlimlerde Her Dem Kadın*. İstanbul: Beyan yayınları, 2021.

Jansen, J.J.G. *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*. çev. Halilrahman AÇAR. Ankara: Fecr Yayınları, 2., 1999.

Karagöz, Mustafa. *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı (Hicri İlk Üç Asır)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2020.

Kılıç, Hulusi. "Delâilü'l-İ'câz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/114-115. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kılıç, Hulusi. "Hûlî, Emîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/339-340. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Koç, Mehmed Akif. *Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.

Köseoğlu, Bayram. *Kur'an'da Beyan Kavramı*. Ankara: Gazi Üniversitesi (Hitit Üniversitesi),Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Marangozoğlu, İzzet. *Beyânî Tefsir Metodu Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî' Örneği*. Gece Kitaplığı, 1., 2020.

Marangozoğlu, İzzet. "Beyânî Tefsirin Doğuşu ve Gelişimi". *Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 2 (2016), 11-39.

Mertoğlu, M. Suat. "Tefsir (Literatür)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/290-294. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Muslim, Ebû'l-Ḥasen Muslim b. el-Ḥaccâc el-Ḳuşeyrî en-Nîsâbûrî. *Ṣaḥîhu Muslim*. thk. Muḥammed Fuâd ʿAbdulbâḳî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâṯi'l-ʿArabî, 1374/1955.

Müslim, Mustafa. *Kur'an Çalışmalarında Yöntem (Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2., 1998.

Nîsâbûrî, Niẓâmuddîn el-Ḥasan b. Muḥammed b. Ḥuseyn el-Ḳummî en-. *Ğarâîbu'l-Ḳur'ân ve Reğâîbu'l-Furḳân*. thk. Zekeriyyâ ʿUmeyrât. Beyrut: y.y., 1416.

Nîsâbûrî, Niẓâmuddîn el-Ḥasan b. Muḥammed b. Ḥuseyn el-Ḳummî en-. *Ğarâîbu'l-Ḳur'ân ve Reğâîbu'l-Furḳân*. thk. Zekeriyyâ ʿUmeyrât. Beyrut: y.y., 1416.

Öztürk, Mustafa. "Sahabe, Kur'an ve Tefsir". *İlahiyat Akademi: Gaziantep Üniversitesi Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 7-8 (2018), 133-161.

Öztürk, Mustafa. "Sahâbe Neslinin Kur'an'la İlişkisi ve Bu İlişkinin Tefsir Açısından Önemi". *Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı*, 131-161.

Râğıb el-Işfehânî, Ebû'l-Ḳâsım el-Ḥuseyn b. Muḥammed er-. *el-Mufredât fî Ğarîbi'l-Ḳur'ân*. thk. Ṣafvân ʿAdnân ed-Dâvûdî. Dımaşk; Beyrut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 1412.

Râzî, Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-. *Mefâtîḥu'l-Ğayb*. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâṯi'l-ʿArabî, 1420.

Samarrai, Fadıl Salih es-. *Beyânî Tefsir Yolu (Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî)*. çev. Fatma Serap Karamollaoğlu. 4 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 1., 2022.

Şeref, Hafnî Muhammed. *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*. Mısır: el-Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye., 1390.

Şimşek, Feyza. *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsirü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebi Tefsir Yöntemi*. ; Tez (Yüksek lisans). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez, 2021.

Şimşek, Feyza. *Âişe Abdurrahman'ın et-Tefsîrü'l-Beyânî Adlı Eserinde Edebi Tefsir Yöntemi*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Şimşek, Mehmet Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 18. Basım, 2022.

Şimşek, Şaban. *Kur'an'ı Kur'an ile Anlamak*. Ankara: Barış Kitap, 1., 2020.

Ṭaberî, Ebû Caʿfer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-. *Câmiʿu'l-Beyân fî Teʾvîli ʾÂyi'l-Ḳur'ân*. thk. ʾAḥmed Muḥammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Muʾessesetu'r-Risâle, 1420/2000.

Ṭaberî, Ebû Caʿfer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-. *Câmiʿu'l-Beyân ʿan Teʾvîli ʾÂyi'l-Ḳur'ân*. thk. ʿAbdullah b. ʿAbdulmuḥsin et-Turkî. 26 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1422/2001.

Türker, Murat. "Emîn el-Hûlî'nin Düşünce Yapısı ve Edebi Tefsir Yönteminin Fikrî Arka Planı". *İslâmî Araştırmalar (Dergi)* XXXIV/3 (2023), 920-938.

Uludağ, Süleyman. "İşârî Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/424-428. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Fahreddin er-Râzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/89-95. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Yıldırım, Duran Ali. "Mezhep Mensubiyetinin Kur'an Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları". *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* X/22 (2018), 1377-1397.

Zemaḫşerî, Ebû'l-Ḳâsım Maḥmûd b. ʿAmr ez-. *el-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-ʿArabî, 1407.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Hayrettin SÖNMEZ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. 1. Uluslararası Din, Kültür Ve Medeniyet Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu "Düşünce", 15-16 Mayıs 2025, Diyarbakır. Bildiri Konusu: Kur'an'ın Ahlak Anlayışının Türk Toplumunda Komşuluk Kültürüne Yansımaları	